

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

**Андрюшина Л.Л.,
Каковкіна О.А.,
Кожедуб Т.Г.**

Загальні основи педагогіки в схемах

Дніпропетровськ 2016

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

**Андрюшина Л.Л.,
Каковкіна О.А.,
Кожедуб Т.Г.**

Загальні основи педагогіки в схемах

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
№1/11-18239 від 16.12.2015

Дніпропетровськ 2016

УДК 37.02 (075)
ББК 74.0я73
А-66

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів

Гриф надано Міністерством освіти і науки України №1/11-18239 від 16.12.2015

Рецензенти:

Приходько В.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри олімпійського і професійного спорту Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту;

Лучанінова О.П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки Національної металургійної академії України;

Долбишева Н.Г. – кандидат з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри олімпійського і професійного спорту Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту;

Андрюшина Л.Л.: Загальні основи педагогіки в схемах / Л.Л. Андрюшина, О.А. Каковкіна, Т.Г. Кожедуб. – Дніпропетровськ, 2016. – 160 с.

Автори:

Андрюшина Л.Л. – кандидат біологічних наук, професор, завідувача кафедрою педагогіки і психології Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту;

Каковкіна О.А. – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту;

Кожедуб Т.Г. – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Навчальний посібник призначений для вищих навчальних закладів, специфіка яких пов'язана з фізичною культурою та спортом. Він може бути використаний студентами інших навчальних закладів, слухачами факультетів підвищення кваліфікації, які вивчають дисципліну «Педагогіка». Цей посібник буде корисним також для вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, всіх, кого цікавлять питання, пов'язані з педагогічною діяльністю. В рамках єдиного підходу до навчального посібника ввійшли матеріали, присвячені предмету «Педагогіка», вихованню і освіті людини в контексті історії і сучасності, її професійно-педагогічній діяльності.

ЗМІСТ

Вступ.....	5

РОЗДІЛ 1. Алгоритмічна підказка до вивчення історії розвитку педагогіки.

1.1. Педагогічні погляди стародавніх грецьких і римських філософів.....	6
1.2. Педагогічні ідеї гуманістів епохи Відродження (XIV-XVI ст.).....	12
1.3. Я.А. Коменський – засновник педагогічної думки.....	17
1.4 Розвиток педагогіки за межами України у XVIII середині XIX ст.....	20
1.5. Огляд зарубіжних концепцій навчання і виховання XIX-XX ст.....	28
1.6. Педагогічна думка в Київській Русі. Перші літературно-педагогічні пам'ятки.....	35
1.7. Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження (XVI – перша половина XVII ст.....	37
1.8. Українська педагогіка другої половини XVII – кінця XVIII ст.....	41
1.9. Педагогічні думки в Україні першої половини XIX ст.....	44
1.10. Розвиток педагогічної думки в Росії у XVIII-XIX ст.....	48
1.11. Педагогічна думка в Україні в другій половині XIX - на початку XX ст.....	55
1.12. Педагогіка України XX ст.....	58
<i>Контрольні питання до розділу 1.....</i>	<i>62</i>
<i>Література до розділу 1.....</i>	<i>63</i>

РОЗДІЛ 2. Дидактика

Опорні схеми до практичних занять з «Дидактики»

2.1. Дидактика. Основні дидактичні поняття.....	66
2.2. Зміст освіти.....	68
2.3. Сутність та принципи процесу навчання.....	70
2.4. Види і методи навчання.....	74
2.5. Форми організації навчального процесу. Урок у сучасній школі.....	78
2.6. Перевірка і оцінка знань, умінь, навичок учнів.....	83

<i>Контрольні питання до розділу 2.....</i>	<i>84</i>
<i>Література до розділу 2.....</i>	<i>85</i>

РОЗДІЛ 3. Теорія виховання

Опорні схеми та тести до практичних занять з «Теорії виховання»

3.1. Розвиток і виховання особистості.....	88
3.2. Сутність, закономірності і принципи виховання.....	91
3.3. Методи виховання.....	95
3.4. Виховання, самовиховання і перевиховання.....	97
3.5. Специфіка роботи вчителя фізичної культури, педагога-тренера, організатора фізкультурно-спортивної роботи.....	100
3.6. Класний керівник: функції, права, обов'язки, форми роботи.....	103
3.7. Сімейне виховання. Робота школи з батьками.....	108
<i>Контрольні питання до розділу 3.....</i>	<i>112</i>
<i>Література до розділу 3.....</i>	<i>113</i>

РОЗДІЛ 4. Школознавство

Опорні схеми та тести до практичних занять зі «Школознавства»

4.1. Наукові основи внутрішкільного управління.....	115
4.2. Функції управління та функції керівників школи.....	117
4.3. Організація внутрішкільного контролю.....	119
4.4. Методична робота в школі.....	122
4.5. Атестація вчителів.....	125
<i>Контрольні питання до розділу 4.....</i>	<i>127</i>
<i>Література до розділу 4.....</i>	<i>128</i>

РОЗДІЛ 5. Словник-довідник понять з педагогіки

Глосарій.....	130
Література.....	157

ВСТУП

Навчальний посібник призначений для студентів інститутів фізичної культури і спорту. Може бути використаний студентами інших навчальних закладів, слухачами факультетів підвищення кваліфікації, які вивчають дисципліну «Педагогіка».

Опорні схеми – це специфічні навчальні карти, в яких подаються основні категоріальні поняття з дисципліни «Педагогіка».

За думкою професора П.І. Підкасистого («Педагогіка», 1995р.), навчальні карти підвищують якість знань студентів та сприяють їх розумовому розвитку.

Це твердження пояснюють тим, що узагальнення змісту матеріалу, який розміщено в опорних схемах, зливається з практичним аналізом, у ході якого в знаннях студентів відображаються об'єктивні характеристики навчальної інформації, відбувається цілісне сприйняття змісту матеріалу. Опорні схеми, контрольні запитання та тести дозволяють студентам займатися самоосвітою, перевіряти свої знання та оволодівати вмінням працювати з педагогічною літературою.

Вивчаючи курс педагогіки, студент повинен розібратися в основних закономірностях виховання і навчання, усвідомити сутність, шляхи та методи розвитку особистості, навчитися творчо підходити до педагогічної роботи.

Досягненню цієї мети сприяє самоосвіта студента в процесі вивчення курсу педагогіки і постійний самоконтроль за якістю знань.

Даний посібник включає опорні схеми до кожної теми, питання для самоперевірки та тести самоконтролю. До кожного розділу додається також обмежений список літератури.

РОЗДІЛ 1. Алгоритмічна підказка до вивчення історії розвитку педагогіки

1.1. Педагогічні погляди стародавніх грецьких і римських філософів.

Виховання як соціальне явище виникає і розвивається з виникненням і розвитком людського суспільства. В умовах первіснообщинного ладу виховання дітей було суспільно-стихійним, рівним, мало трудовий характер, спрямовувалось на засвоєння створюваних норм суспільного життя, звичаїв, традицій, вірувань. Простежувався гендерний підхід: в залежності від статі діти оволодівали різними трудовими уміннями і навичками, засвоювали певні ролі. Вже на цьому етапі розвитку людства виникають перші організовані інститути виховання – будинки молоді та перші іспити для молоді, яка приймалася в лоно дорослих, – ініціації. З розвитком патріархату виникає моногамна сім'я, приватна власність і майнова нерівність. Виховання починає набирати сімейного характеру із збереженням будинків молоді та суспільного контролю – ініціацій.

З розкладом первіснообщинного ладу виховання виділяється як особлива форма суспільної діяльності, набирає диференційованого характеру, розумове виховання відокремлюється від трудового і стає привілеєм старійшин, вождів, жреців.

У Стародавній Греції, в I-му тисячолітті до нашої ери склалися в залежності від економічного та політичного розвитку, культурних зв'язків з іншими країнами оригінальні системи виховання молоді – афінська і спартанська. Педагогічні ідеї знаходять осмислення у творах філософів – Платона, Арістотеля, Плутарха, Сократа, Демокріта та ін.

Грецька культура мала визначальний вплив на розвиток освіти і педагогічної думки у рабовласницькому Римі (VI в. до н. е. – 476 р. н. е.). До Риму проникає грецька елліністична система освіти, під впливом якої там виникають народні школи (Ludus) та школи підвищеного типу – граматичні та

риторичні. Як і в Греції, ці школи були елітними, мали світський характер, були вільними від фізичної праці. Римські імператори вперше визнають вчителя державним службовцем, а школу – державною установою, інструментом проведення державної політики. Перед школою ставиться завдання, з одного боку, виховання молоді, відданої імператорській владі, а з іншого – підготовка чиновників для величезної імперії.

Думки про виховання дітей у риторичній школі виклав учитель однієї з риторичних римських шкіл М. Ф. Квінтіліан у творі «Про виховання оратора».

Досліджуючи і вивчаючи історію педагогіки і школи з прадавніх часів, нам, майбутнім вчителям, стає легше уявити хід і результати взаємодії суспільства, з одного боку, і школи та педагогіки – з іншого. Виникає система знань про те, як школа і педагогіка створювали суспільства й цивілізації, як в сфері виховання і навчання закріплювались набуті культурні цінності.

Формується уява про те, що школа і педагогіка ще з давніх часів завжди були помітними (хоча і не єдиними) рушійними силами культурної та громадської еволюції. Досліджуючи систему виховання Древньої Греції і Риму, слід вказати на актуальність вивчення цього періоду в історії педагогіки. Вона полягає в тому, що саме в цю добу (в III – I тис. до н. е. I – II ст. н. е.), і саме на цій території наука, освіта та виховання набули свого найбільшого розмаху.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Сократ (469-399) Філософ. Стародавня Греція. Виступав в ролі ідеолога земельної аристократії.	Все життя присвятив філософії. Філософію зробив надбанням своїх учнів, перед якими постійно виступав. Серед його учнів-Платон. Часто виступав перед молоддю на морально-етичні теми. За гострі іронічні виступи політики звинуватили Сократа в неповазі до богів і розпуску молоді. Покараний через прийняття отрути.	Письмових творів не залишив. Його філософські та педагогічні погляди викладені в працях його учнів.	Головним об'єктом свого дослідження зробив людину і людські справи, вивчав мислення і соціальні відношення. - Провідну мету виховання виразив формулою: "Пізнай самого себе". - Людина - моральна істота від природи. Дурні вчинки породжуються тільки незнанням. Вихідний пункт філософії Сократа: "Я знаю, що я нічого не знаю". У своїх виступах користувався тільки методом питань і відповідей - "Сократівський метод", бо тільки так можна збуджувати думку слухачів "Сократівський метод" лежить в основі проблемного навчання.
2	Платон (427-347) Філософ. Стародавня Греція. Ідеолог афінської аристократії. Уперше у світі Платон обґрунтував систему освіти і	З аристократичної сім'ї. Отримав добру освіту. Відвідав ряд країн Середземномор'я. В Афінах заснував власну школу – «Академію».	"Держава", "Закони" – основні філософські праці, в яких відображені питання етики, політики, виховання.	Був першим, хто обґрунтував ідею співвідношення держави і виховання. Виховання – це головне завдання держави, воно повинно служити її інтересам і її привілейним станам. Вихователь (філософ, Сократ) і є єдиним дійсним державним діячем. Проблема виховання

	виховання, спираючись на об'єднаний досвід афінської і спартанської виховних систем. За мету виховання ставив - "формування і тіла, і душі найпрекраснішими".			об'єднується з проблемами добродійності і справедливості. Запропонував систему виховання, яка включала риси афінської і спартанської шкіл. Звертав увагу на професійні якості вчителя (знання предмету, знання натури учня, вміння викладати).
3	Арістотель (384-322) Філософ, вчений-енциклопедист. Стародавня Греція. Вважався найвидатнішим мислителем античного світу. Учень Платона. Заперечував необхідність навчання дівчат і жінок, вважаючи, що вони за своєю природою істотно відрізняються від чоловіків і через це освіта їм не потрібна.	В Афінах заснував філософську школу лікей (ліцей), читав в ній лекції. Вихователь Олександра Македонського. Коло наукових інтересів - філософія, логіка, психологія, етика, естетика, педагогіка, природознавство.	Теоретичні питання виховання виклав в багатьох своїх працях. Найбільш авторитетними серед них є "Логіка" та "Етика" (в 10-ти кн.)	Створив найбільш повну теорію виховання в античному світі. Прихильник виховання через сім'ю і державу: до 7-ми років дітей виховує сім'я, від 7 до 21 – держава. Його поважне ставлення до сімейного виховання є одним з найважливіших напрямків педагогічної думки тих часів. В розвитку людини треба відрізняти три ступені: фізичний розвиток, розвиток інстинкту та розумовий розвиток. У відповідності з ними підбирати засоби виховання. Виховання повинно бути гармонійним, спрямованим на розвиток розумових, моральних і фізичних сил людини.

				Велику роль в розвитку дитини відводив моральному вихованню. Вважав: "Хто більше просувається вперед до наук, але відстає в моральності, той більше йде назад, ніж вперед". Звідси одне з центральних завдань держави: виховувати в людях добродійність та справедливість.
4	Демокріт (460-370) давньогрецький філософ-матеріаліст. Творець атомістичної теорії. Визнавав пізнання світу.	Здійснив ряд подорожей по країнах Сходу. Знаходився у дружніх стосунках з Гіппократом; був багатогранним вченим.	Автор близько 70 творів. Одним із перших порушив питання про природовідповідність виховання.	У вченні Демокріта велике місце займають етичні і соціальні проблеми, зокрема найкращою формою державного устрою вважав демократичний стиль. У філософських поглядах звертався до законів природи і мислення. Головним джерелом пізнання вважав чуттєве сприйняття, а досконаліші знання досягаються розумом. Розвиток мислення є головною метою розумового виховання. Для оволодіння мудрістю молоді необхідні три дари: «добре мислити, добре говорити, добре чинити», тобто розумове виховання пов'язується з моральним. «Природа і виховання

				подібні» - писав він. Виховання треба будувати так, щоб воно відповідало природі дитини. Отже, Демокріт одним з перших висловив думку, яка лежить в основі принципу природовідповідності.
5	Марк Фабій Квінтіліан (42-118) Теоретик ораторського мистецтва, педагог. Стародавній Рим. Найвидатніший представник педагогічної думки Стародавнього Риму.	В Римі завоював славу великого оратора. Працював у школі риторів. Служив при дворі, був наставником онуків сестри імператора.	Автор першої відомої спеціальної педагогічної праці "Про виховання оратора" (в 12-ти кн.), в якій виклав ідеї: з дидактики і методики навчання; виховання дитини в дитячому колективі: зв'язку школи з життям; про професійні якості вчителя та його стосунки з вихованцями.	Уперше в історії педагогіки сформулював низку вимог до вчителя: любити дітей, бути прикладом для них, мати відповідну освіту, володіти розвинутою чистою мовою, бути терпеливим у праці, скупим на похвали. Особливі вимоги висував до вчителів молодших класів, оскільки їхні помилки важко виправити (надмірна вимогливість учителя породжує у дітей боязкість, зневіру, огиду до навчання).

1.2. Педагогічні ідеї гуманістів епохи Відродження (XIV-XVI ст.).

Розвиток виробництва і розпад феодалізму в країнах Західної та Центральної Європи в XIV-XVI ст. зумовили розквіт науки, техніки, культури і мистецтва. Цей період називають епохою Відродження, характерною ознакою якої є гуманізм, що підносить людину в суспільстві, бореться проти її приниження. Відповідно гуманістична педагогіка характеризується повагою до дітей, запереченням фізичних покарань, прагненням до вдосконалення здібностей дітей. Гуманісти значної уваги надавали фізичному та естетичному вихованню дітей, вивченню рідної, грецької й латинської мов, математики, астрономії, механіки, природознавства, географії, літератури, мистецтва. Вони вважали, що в процесі навчання й виховання діти повинні активно мислити, самостійно пізнавати навколишній світ, а тому навчально-виховний процес потрібно зробити привабливим для них, широко використовувати наочність, організовувати прогулянки, екскурсії та ін. Навчання має відбуватися рідною мовою. Жінки мають право навчатися в різних типах шкіл.

Епоха Відродження була покликана до життя появою у надрах феодального суспільства паростків капіталістичного способу виробництва, розвитком мануфактури і торгівлі, зростанням міст і як результату - зародженням нового класу - буржуазії. Нова епоха потребувала нової людини, нових методів та зразків її виховання.

Гуманізм як ідейна течія Відродження виступив проти середньовічного аскетизму, вертаючи та відроджуючи античні ідеали. Певним чином він відбився у поглядах на теорію та практику тогочасного виховання. Основні вимоги акцентувалися на повазі до дитини, увазі до її запитів та потреб, врахуванні психологічних особливостей, активізації фізичного розвитку.

Наповнюючи освіту новим змістом, нова епоха майже не змінювала її організаційно. Зміни відбувалися в основному в кількісному вияві. Відкривалися нові університети, латинські школи підвищеного типу (колегіуми, гімназії), державні та приватні школи для дівчат, у яких переважно навчалися вихідці із заможних сімей.

Однак висунуті гуманістами прогресивні вимоги до розвитку освіти стосувалися обмеженого кола людей - соціальної верхівки суспільства. Представники нової ідеології залишали поза своєю увагою освітні інтереси широких мас селянства, вважаючи його головним заняттям селянську працю.

У підходах до навчання та виховання підростаючої людини у багатьох із них були певні відмінності.

Епоха Відродження – це період великих винаходів та відкриттів. Розвиток різних наук, промислового виробництва, відкриття морських шляхів, будівництво міст, вплинули на виникнення нових поглядів на людину і її місце в житті. Проголошуються права людини на радісне життя на землі. Людина стає центром культури, яка набуває назви гуманістичної. Педагогіка Відродження пронизана повагою і любов'ю до дитини – в цьому її основна суть і зміст.

Виразниками гуманістичних ідей виховання епохи Відродження стали мислителі, письменники-гуманісти різних країн. До них належать, зокрема, Вітторіно да-Фельтре, Еразм Роттердамський, Франсуа Рабле, Томас Мор, Томмазо Кампанелла. В працях цих та ін. мислителів-гуманістів епохи Відродження педагогічна думка отримала свій подальший розвиток.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Вітторіно да-Фельтре (1378-1446) (Ромбальдіні) педагог-гуманіст. Італія. Один з ведучих реформаторів середньовікової системи освіти.	Організував школу нового типу ("Будинок радості"). В Італії його називали "першим шкільним учителем нового типу". Не залишав школу і учнів протягом усього життя.	Будучи видатним практиком, не залишив ніяких значних праць.	Створив одну з перших в історії школу інтернатного типу (Новатор) - "Будинок радості" чи "Будинок ігор". Велику увагу приділяв фізичним вправам, плаванню, іграм, верховій їзді, фехтуванню. Серед учнів формувався дух дружби, любові, турботи і взаємодопомоги. На перше місце ставив питання морального виховання це важливіше, ніж добре писати і читати. Вважав, що погана людина ніколи не зможе стати справжнім вченим. Головне в розумовій освіті вбачав у вивченні класичних мов. У вихованні основою моральної дисципліни вважав розумну доброту в поєднанні зі справедливою твердістю.
2	Томас Мор (1478-1535) Гуманіст, ранній соціаліст. Один із засновників соціалізму і соціалістичної	Державний діяч. Страчений за відмовлення признати короля главою англійської церкви.	"Утопія", повна назва: "Золота книга стільки ж корисна як і потішна про найкращий лад і про	В "Утопії" намалював ідеальне суспільство без приватної власності та виклав свої погляди на навчання і виховання. Першим висловив ідею

	педагогіки.		новий острів Утопія" (з грецького "неіснуюче місце").	гармонійного поєднання розумової та фізичної праці. Виховання знаходиться в руках держави. На острові введено загальне обов'язкове навчання рідною мовою, однакове для чоловіків і жінок. Навчання поєднано з виробничою працею. Організована самоосвіта дорослих. Вивчаються різні теоретичні та прикладні науки. Діти виховуються в дусі гуманістичної моралі.
3	Франсуа Рабле (1494-1553). Письменник, вчений-гуманіст. Франція "Великий насмішник Франції" (Бекон Р.) Провідник нової педагогіки.	Був священиком. Вивчав різні іноземні мови. Через пропаганду вільного способу життя викликав гнів церкви, був засуджений на довічне ув'язнення. Після звільнення блукав, працював лікарем. В кінці життя знову став священиком.	"Гаргантюа і Пантагрюель" (в 5 книгах) та ін. Гаргантюа учень; Пантагрюель (Понократ) – учитель.	Головний принцип Фр. Рабле: чим більше людина трудиться, тим реальніші в неї можливості розкрити свої здібності, знайти себе. Гаргантюа трудився, вчився протягом усього дня. Навчання відбувалось навіть під час їди (про властивості солі, води, хліба і т.п.). Кожна річ, продукт стають темою уроку – знання набуваються без зайвих зусиль. Багато уваги приділяється фізичному вихованню (верхова їзда, плавання, боротьба,

				гімнастика, ігри. тощо). - Гагрантюа залучається до моделювання, володіння інструментами. Відвідував з учителем майстерні, типографії, аптеки (приближення навчання до життя). Виховання – без покарання і примусу, на основі розвитку допитливості і добрих стосунків між вчителем та учнем.
4	Томмазо Кампанелла (1568-1639) Філософ, гуманіст, ранній соціаліст. Італія (Джованні Доменіко - в миру).	У 15 років пішов до монастиря, де й прийняв ім'я Томмазо. За сміливі виступи в науці, вільнодумство засуджується інквізицією на довічне ув'язнення, піддається жорстоким тортурам. Після визволення (через 27 років) утік до Франції.	"Місто (город) сонця". Розвиває ідею про ідеального ладу. Місто Сонця знаходиться на острові в Індійському океані і являє собою суспільство народного благополуччя, щастя (комунізм). Фантастично,але спрямовано на те, щоб допомогти людству стати щасливими.	В місті Сонця виховання тільки в громадських закладах; діти з 2-х років займаються з наставниками і наставницями і вивчають азбуку, мову; з 8-ми років - природничі науки, - У 18 р. - завершують загальну професійну освіту. Навчання поєднується з фізичним та естетичним вихованням. Велика увага приділяється трудовому вихованню. Навчання ведеться на основі наочності (місто складається з 7-ми кіл, стіни яких розписані живописом, математичними формулами, рослинами, тваринами, предметами з металу з відповідними надписами).

1.3. Я.А. Коменський – засновник педагогічної думки.

Я.А.Коменський – першим у світі теоретично обґрунтував весь комплекс основних питань, які в сукупності визначають педагогіку як науку, зібравши і переробивши у своїх творах весь досвід попереднього розвитку теорії і практики навчання і виховання підростаючого покоління. У працях видатного педагога знайшли відображення народна чеська педагогіка, антична педагогічна спадщина, ідеї багатьох передових педагогів, особистий досвід Коменського.

Ідея створення цілісної педагогічної теорії виступає у системі поглядів Коменського як частка загального плану удосконалення людства. У його багатющій педагогічній спадщині, і передусім у «Великій дидактиці», вперше у світі педагогічна теорія набула якості науки. Тут розглянуті всі найважливіші питання педагогічної науки. Коменський прямо не дає дефініцій головних понять педагогіки, але аналіз праць Коменського з питань виховання і навчання, особливо «Великої дидактики», робить очевидною його точку зору. Так, наприклад, Коменський ніде не дає визначення педагогіки як науки, але зі змісту його праць ясно, що педагогіку він розуміє як науку про виховання дитини; Коменський ніде не дає визначення уроку, але з його творів ми вільно можемо вивести розуміння уроку як форми організації навчання. Коменський першим з педагогів послідовно обґрунтував **принцип природовідповідності** у вихованні. Він розглядав людину як частину природи. Людина складається з усіх основних елементів природи, вона – світ у зменшеному вигляді, мікрокосмос. Оскільки це так, то і розвивається людина за спільними з природою законами. Отже, навчально-виховний процес повинен будуватися у відповідності з цими законами.

Він першим у світі піднявся до усвідомлення наявності особливих законів у вихованні і навчанні. У своїх творах він намагається визначити ці закони і робить це шляхом проведення аналогій із закономірностями, що діють у природі. Для прикладу: у природі збираються дерева в лісі, трава в полі, риба в морі, отже, діти повинні бути зібрані в школі.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Ян Амос Коменський (1592-1670) видатний сла-в'янський педагог-гуманіст. Чехія. Засновник педагогічної науки. "Людина прагнень", - так називав себе сам. Вчителі, вчені всього світу віддають належне педагогічному генію великого чеського мислителя і продовжують вивчати його безсмертні праці.	Народився в сім'ї мельника, у 12 р. став сиротою, в 16 - почав навчатися в братській школі. В Німеччині закінчив богословський факультету університету. Повернувся в Чехію, працював вчителем, священиком. 30-тирічна війна, релігійні гоніння винудили його до блукання в різних країнах. Не залишав педагогічну діяльність. Помер в Голландії (1670 р.), де і похований.	"Велика дидактика" – перший труд, в якому викладені наукові основи дидактики."Астрономія", "Фізика", "Материнська школа", "Видимий світ у малюнках", "Правила поведінки дітей", "Відкриті двері до мов і всіх наук", "Закони добре організованої школи" та багато інших.	Розробив систему освіти, виходячи з вікових особливостей (4 ступені): материнська школа (до 6 р.), елементарна (6-12 р.), латинська і гімназія (12-18р.), академія і університет (12-24 р.). Розробив класно-урочну систему навчання: в школу приймаються всі діти одночасно; учні поділяються на класи за віком; навчальний матеріал розподіляється на логічно пов'язані частини – уроки; уроки проводяться так, щоб після кожного у дітей був відпочинок. Головними завданнями виховання повинні бути наукова освіта, моральне виховання, релігійне виховання. Таке розуміння завдань виховання з вираженням гуманістичного прагнення К. до всебічного розвитку людини. Розробив принципи навчання: основою навчання повинен бути порядок, запозичений у природи; навчання та виховання спрямовані на

				розвиток у дитини якостей, які закладено природою; всі педагогічні засоби повинні бути природо-відповідними; навчання повинно бути наочним ("золоте правило"), всебічним, свідомим ("Вчити всіх всьому", "Нічому не вчити на основі авторитету"), доступним, систематичним і поступовим. Для морального виховання вважав, дітей треба навчати мудрості, стриманості, мужності, справедливості, відповідальності та дисциплінованості. Висунув ряд вимог до вчителів («Закони добре організованої школи»): любити свою професію, бути трудолюбивим, впливати прикладом. Бути чесним та ін. У книзі «Материнська школа» детально виклав свої погляди на сімейне виховання.

1.4. Розвиток педагогіки за межами України у XVIII середині XIXст.

Розвиток виробництва і розпад феодалізму в країнах Західної та Центральної Європи в XIV—XVI ст. зумовили розквіт науки, техніки, культури і мистецтва. Цей період називають епохою Відродження. Характерною його рисою є гуманізм, який підносить людину в суспільстві, бореться проти її приниження. Відповідно гуманістична педагогіка характеризується повагою до дітей, запереченням фізичних покарань, прагненням до вдосконалення здібностей дітей.

Гуманісти значної уваги надавали фізичному та естетичному вихованню дітей, вивченню рідної, грецької й латинської мов, математики, астрономії, механіки, природознавства, географії, літератури, мистецтва. Вони вважали, що в процесі навчання й виховання діти повинні активно мислити, самостійно пізнавати навколишній світ, а тому навчально-виховний процес треба зробити привабливим для них, широко використовувати наочність, проводити прогулянки, екскурсії та ін. Діти повинні навчатися рідною мовою. Жінки мають право навчатися в різних типах шкіл.

В історію західноєвропейської педагогіки ввійшли імена таких видатних діячів як Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, І.Ф. Гербарт, А.Дістервег, Р. Оуен та ін.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Джон Локк (1632-1704) Філософ, викладач. Англія.	Народився в сім'ї адвоката, закінчив аристократичну середню школу і університет. Працював викладачем грецької мови і літератури в університеті, був домашнім лікарем і вихователем в аристо-кратичній сім'ї.	"Думки про виховання" поклав початок англійській науковій педагогіці. "Досвід про людський розум", "Про виховання розуму".	Дав своє філософське обґрунтування проблеми походження знань, виступив проти теорії "природжених ідей", доводив, що в свідомості людей немає природжених ідей і уявлень, що душа - "чиста дошка", уявлення і поняття у людей виникають під впливом виховання. <u>(Значення ролі виховання)</u>. Про мету і зміст виховання. Розквіт суспільства вимагає виховання джентльмена, який уміє розумно і вигідно вести справи. За змістом: потрібне фізичне виховання ("здоровий дух в здоровому тілі"), моральне (вміти керувати своєю поведінкою); розумове (спрямоване не на всебічно оволодіння знаннями, а на підготовку ділової людини). Як провідник ідеології аристократії, Локк виступав проти освіти трудящих. Методи і засоби виховання: 1) навчання правилам, 2) вправи, 3) приклад дорослих, 4) заохочення

				(проти фізичних покарань). Виключну роль у вихованні дітей відводив батькам, їх він вважав єдиною розумною основою виховання. Локк розробив багато питань виховання і навчання, але в цілому його система виховання антидемократична – його не цікавило виховання широких народних мас, він був прихильником індивідуальної системи виховання дітей привілейного стану.
2	Жан-Жак Руссо(1712-1778) Філософ, письменник, викладач. Франція. Виступав з критикою соціальної несправедливості, за що піддавався переслідуванням.	Народився в сім'ї майстра годинників. Рано став сиротою - "пішов у люди". Займався самоосвітою. Блукав у різних країнах. Змінив чимало професій (лакей, гувернер, вчитель музики, ін.). Вивчав філософію. Писав твори.	Ім'я Руссо стає відомим після твору "Чи сприяв прогрес у науці і мистецтві поліпшенню чи погіршенню моралі". Головний педагогічний труд - "Еміль, або про виховання" (5 кн.).	Пропонував створити нову систему природного і вільного виховання, завдання якого позбавитись шкідливого впливу оточуючого середовища на природу дитини, не заважають її повному розвитку. Принцип природовідповідності виховання – значить додержання законів розвитку організму та здібностей дитини, бережливе і любовне ставлення до неї. Пропонував вікову періодизацію і відповідне виховання дитини ділив на 4 вікові періоди: від народження до 2-х років (фізичне виховання); 2-12 років (період "сну розуму", розвиток органів чуттів); 12-15 років (розумове і трудове виховання); з 15 років ("період бур і пристрастей",

				моральне і статеве виховання). Вимагав створити певну систему виховання жінок (п'ята кн. "Софі"). Природний стан жінки – залежить від чоловіка, його волі і бажань. Жінка повинна турбуватися про свій стан здоров'я і здоров'я дітей. В цілому педагогічна концепція Р. утопічна, в ній немало помилкових поглядів на виховання. До того ж ця концепція розрахована на систему: один вихователь – один вихованець. І все ж Р. виявив глибокий довготривалий вплив на розвиток педагогіки. Критика феодальної системи виховання (за що «Еміля» було спалено) відіграла роль в становленні нової педагогіки.
3	Йоганн-Генріх Песталоцці (1746-1827). Педагог. Швейцарія Світогляд Песталоцці. Носив демократичний характер.	Педагог безмірної любові до дітей. Педагог-реформатор. Двічі (1774 і 1799) створював (здебільшого за свої кошти) притуки для дітей-сиріт та безпритульних. Життя в притуках організовував за принципом сім'ї. Працював вчителем. Займався літе-	"Лінгарт і Гертруда", "Як Гертруда вчить своїх дітей", "Книга матерів", "Азбука спостереження", "Пам'ятна записка паризьким друзям про сутність і мету методу", "Наочне вчення про число", "Лебедина пісня".	Про мету і сутність виховання. Мета – розвиток природних сил і здібностей людини. Розвиток - різнобічний і гармонійний (фізичний, моральний, естетичний, розумовий та трудові навички). Центром педагогічної системи Песталоцці є теорія елементарної освіти, відповідно до якої процес виховання повинен починатися із самих простих елементів і поступово

		ратурно-педагогічною діяльністю. На його надгробнику є такий запис: "Все для інших. Нічого для себе".	підійматися до більш складного. Першим створив методики початкового навчання рідній мові, арифметиці, елементарній геометрії, географії. Велику увагу приділяв спостереженням, наочності, яка є "абсолютною основою усякого пізнання". Був одним із перших педагогів, які намагалися розробити проблему взаємозв'язку сім'ї і школи. Надзвичайно багато зробив Песталоцці для розвитку народної (початкової) школи. Домагався, щоб завданням виховання в народній школі став розвиток духовних сил і здібностей дитини у відповідності з її природою (принцип природовідповідності). Підготував багато вчителів, залучаючи їх до теорії елементарної освіти, озброюючи своїми методами. Плодотворна діяльність Песталоцці у сфері сімейного і трудового виховання, вивчення особливостей дитини, створення притулків сприяла появі нових напрямків у розвитку педагогіки.

4	Йоган-Фрідріх Гербарт (1776-1841) філософ, педагог, психолог. Німеччина. Свою педагогіку не відокремлює від філософії, психології і етики.	Із сім'ї чиновника-юриста. Своім вихованням зобов'язаний матері. Закінчив університет. Працював домашнім вихователем, викладачем університету.	"Загальна педагогіка", "Нариси лекцій з педагогіки", "Психологія як наука", "Листи про застосування психології в педагогіці", "Практична філософія".	Відповідно до власної етичної теорії Гербарт вважав, що мета виховання полягає у формуванні добродійної людини, здатної пристосуватися до існуючих відносин. Важливим поняттям його дидактики є виховуюче навчання (ввів новий термін в педагогіку) упровадження в свідомість учнів моральних та інших понять. Навчання повинно передбачати, створення у дитини різнобічних інтересів. У зв'язку з цим педагог пропонує три види діяльності: управління, моральне виховання і навчання. На різноманітності інтересів ґрунтується теорія його ступенів навчання: ясність, асоціація, систематизація, метод. Такий підхід став істотним вкладом в побудову уроку і отримав широке застосування.
5	Адольф Дістервег (1790-1866) Повне ім'я: Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег. Педагог, Німеччина.	Походив із сім'ї юриста. Вчився в латинській школі. Закінчив університет. Став педагогом під впливом ідей Песталоцці. Працював домашнім і шкільним вчителем,	"Керівництво до освіти німецьких вчителів" – основний труд. Всього написано близько 200 праць, головні ідеї яких широко застосовував-	Поєднував теоретичну і практичну діяльність, творчо використовував праці Коменського, Руссо, Песталоцці та ін. Висував ідею загальнолюдського виховання; мета – виховання гуманних громадян, а не "істинних прусаків" ("Людина – моє ім'я, німець – моє

	Активний учасник громадсько-педагогічного руху за реформу школи.	директором учительської семінарії.	лись, а багато які актуальні і сьогодні.	прозвище"). - Розв'язання завдань виховання залежить також від принципів природовідповідності і самодіяльності. Принципи виховання пов'язував з дидактикою розвиваючого навчання (новатор: "Поганий вчитель викладає істину, хороший вчить її знаходити"). Багато уваги приділяв підготовці вчителя ("Вчитель німецьких вчителів" – співвітчизники).
6	Роберт Оуен (1771-1858) Філософ, педагог, соціаліст, утопіст. Англія. Вважав, що перевиховуючи людей, можна позбутися нужденності і соціальних бід.	З бідної сім'ї. Займався самоосвітою. Досягнув успіхів в підприємстві, став власником паперопрядільної фабрики. З метою покращання умов праці і життя робітників на фабриці створив "Новий інститут для утворення людського характеру", а через деякий час в Америці - колонію "Нова гармонія", яка існувала 3 роки, потім розпалась – досвід не удався.	"Новий погляд на суспільство або "Досвід про принцип утворення людського характеру", Книга нового морального світу", "Лекції про раціональну систему улаштування суспільства".	На фабриці створив педагогічний експеримент: скоротив робочий день, підвищив заробітну платню, заборонив дитячий труд до 10 років, створив школу для дітей до 6-ти років, відкрив школу для дітей 6-10 років, вечірню школу для підлітків та ін. Таку систему назвав "Новим інститутом для утворення людського характеру". Для організації свого замислу переїжджає в Америку, де створює комуністичну колонію "Нова гармонія", де виховання носило всебічний, гармонійний характер. Вважав, що характер людини визначається зовнішнім середовищем. Все виховання і освіта повинні бути пов'язані з виробничим індустріальним

				трудою (новатор). До школи діти повинні відвідувати дитячі заклади та отримувати розумове, фізичне і моральне виховання.

1.5. Огляд зарубіжних концепцій навчання і виховання кінця XIX-XXст.

Для провідних країн Західної Європи та США кінця XIX ст. характерним був такий стан суспільно-економічних відносин, який потребував науково-технічного переозброєння промисловості й удосконалення соціальних інституцій. За цих умов постала гостра потреба узгодження існуючої школи і системи освіти з вимогами економічного і соціально-культурного розвитку цих країн. Стало очевидним, що стара школа не сприяла розвитку у дітей активності й самостійності мислення, не готувала до застосування отриманих теоретичних знань на практиці. Розвиток промисловості потребував підготовки кваліфікованих робітників, які були б здатні освоїти нове обладнання, швидко переходити від здійснення однієї операції до іншої. Суперечності між станом шкільної освіти і новими економічними умовами викликали появу педагогічних рухів, що вимагали реформування школи на усіх її ступенях.

Численні концепції та течії в суспільно-педагогічній думці кінця XIX ст., що прагнули докорінної зміни характеру діяльності школи, часто зводяться до загального поняття “реформаторська педагогіка” або “рух нового виховання”. Найпомітнішими з них були “теорія вільного виховання”, “теорія трудової школи”, “школа дій”, “соціальна педагогіка”, “прагматична педагогіка” та інші. Важко класифікувати усі ці течії, оскільки в їх концепціях були й загальні ідеї, і специфічні особливості, притаманні кожній з них. Однак, головна ідея, що поєднувала педагогів-реформаторів, полягала в тому, щоб зробити школу місцем підготовки самостійних, ініціативних, підприємливих людей, що вміють творчо використовувати отримані в школі знання у практичній діяльності.

В умовах кінця XIX ст. повсюдно зростала участь державних органів в управлінні та зміні характеру діяльності загальноосвітньої школи. У кінці століття майже в усіх розвинених країнах Європи і Америки були видані закони про обов’язкову початкову освіту. Один з авторів законодавчого акта про освіту в Англії Г.Фостер висловив загальну стурбованість урядів усіх розвинених на той час країн, стверджуючи, що, якщо вони приречуть своїх робітників на

безпросвітність і не забезпечать їм відповідної підготовки до професійної діяльності, то тоді, незважаючи на будь-які зусилля та енергію, ці країни будуть переможені у світовій конкуренції.

Виховання людей нового типу, розв'язання суперечностей між вузькою спеціалізацією та загальним розвитком учнів, необхідність розвитку творчого потенціалу особистості учня і підвищення ефективності навчального процесу в умовах зростання контингенту обов'язкової школи висували перед педагогічною теорією невідкладне завдання - пошуку шляхів раціональної перебудови шкільної системи, перегляду мети, завдань, змісту, методів і організації освіти, виховання та навчання. Проблема модернізації змісту освіти та методів виховання викликала бурхливі суперечки як серед представників класичної та природничо-наукової освіти, так і серед тих, хто намагався поєднати обидва ці напрямки. Для вирішення актуальних проблем педагогіки того часу потрібні були нові теоретичні підходи, кваліфіковані спеціалісти, серйозна переоцінка попереднього розвитку педагогічної теорії та освітньої практики. Захоплення ж новими філософськими концепціями обумовлювало різноманітні підходи у самому реформаторському русі у сфері педагогіки і шкільної практики.

Наприкінці ХІХст. у провідних західноєвропейських країнах гостро виявилася невідповідність між традиційною педагогікою і новими суспільно-економічними умовами. Відповідно до змін в соціально-економічній сфері відбувалися нові пошуки в системі навчання і виховання в педагогіці.

Кожна наука фіксує свої досягнення, яким часто присвоюються імена дослідників, експериментаторів, новаторів. Серед таких в західноєвропейській педагогіці кінця ХІХ-ХХст. виявилися прибічники концепції вільного виховання (Р. Штейнер, М.Монтессорі, О.Кей), «нового виховання» і «нових шкіл» (С.Френе, ін.), експериментальної педагогіки (Е.Мейман, В.Лай) та ін.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Рудольф Штейнер (1861-1925). Філософ, культурний діяч. Німеччина. Вивчав різні науки, співпрацював з визначними працівниками культури Росії. Творець «вальдорфської педагогіки», в основі якої – антропософія (грецьк. – людина, мудрість).	Протягом всього життя займався педагогічною та лікувально-педагогічною діяльністю. Багато років працював в берлінській школі робітників. Свою першу школу створив в 1919р. Для дітей робочих сигаретної фабрики «Уолдорф Асторія».	«Нарис таємно ведення», «Теософія», «Як досягти пізнання вищого світу».	Мета виховання – цілісний розвиток людини. Фактично Штейнер виходив з принципу природовідповідності. Головний принцип виховання – врахування природних ритмів розвитку людини (три цикли: 7, 14, 21 рік, свої властивості розвитку, відповідні методи виховання). Інші принципи авторитет вихователя, вчителя: свобода і відсутність страху у дітей, турбота про розвиток особистості, співпраця вчителів, батьків і учнів, ін. Організація життя вальдорфської школи – 12 років; з 1 по 8 кл. – один вчитель (перша половина дня); заняття прикладного і художнього змісту (різні вчителі, друга половина дня); в школі немає оцінок і екзаменів; школа діє на засадах самоврядування – колективним директором виступає рада вчителів, інше.

2	Марія Монтессорі (1870-1952). Педагог, лікар, філософ, Італія. Талановита жінка, доктор медицини, професор антропології.	В Римі відкрила школу для розумово відсталих дітей. Досягла видатних результатів. Свій метод перенесла на здорових дітей, отримала позитивні результати. В 1907 р. Очолила «Будинок дитини» (дошкільний заклад, нові методи навчання). Досвід Монтессорі впроваджувався в різних країнах, зокрема у Москві в 1913р.	«Будинок дитини. Метод наукової педагогіки». «Посібник до мого методу», «Самовиховання і самонавчання в початковій школі», «Антропологічна педагогіка»	Педагогіка Монтессорі виходить з принципу природовідповідності та ідеї вільного виховання. Дитина по природі – активна істота; завдання виховання забезпечити її необхідними умовами для розвитку і навчання. Освіта, виховання повинні будуватися на інтересі дитини і вільному виборі дитиною навчального матеріалу для задоволення інтересу. Ще один принцип – співпраця різновікових дітей і дітей з педагогами. Педагогіка М. повністю виключає авторитарність у вихованні. Педагогіка М. звернена до чуттєвого сприйняття дітей, що є головною основою їх розумового розвитку.
3	Вільгельм Август Лай (1862-1926) педагог, Німеччина. Намагався створити «педагогіку дії», беручи за основу біологічні дані ди-	Закінчив політехнічний інститут, працював вчителем, викладачем учительської семінарії, займався науковою і літературною діяль-	«Школа дії», «Експериментальна дидактика», «Експериментальна педагогіка».	У вихованні треба йти від основного педагогічного принципу – принципу дії (діяльності). Головним змістом цього принципу є ствердження, що реакція – це єдність враження і вираження, подразнення і руху.

	тини.	ністю.		На основі цього принципу він прийшов до висновку: основу всякого виховання повинні складати природні та набуті реакції (які викликаються малюванням, музикою, кресленням, співами, тощо). Завдання педагога – шукати шляхи насичення подібними реакціями інших учбових предметів, всього процесу виховання.
4.	Ернст Мейман (1862-1915). Педагог і психолог. Німеччина. Належав до реформаторів у педагогіці. Творець експериментальної педагогіки.	Працював професором в ряді університетів Німеччини і Швейцарії.	«Економія і техніка пам'яті», «Лекції з експериментальної педагогіки», «Нариси з експериментальної педагогіки»	Одним із завдань педагогіки вважав вивчення дитини в усіх відношеннях і використання отриманих даних для активного впливу на процес навчання і виховання. Основою педагогіки повинен стати експеримент (експериментальна педагогіка тривалий час знаходилась «поза законом»). Була зроблена спроба об'єднати нові результати досліджень в педагогіці, психології, соціології. З метою експериментальних досліджень використовував самоспосте-

				реження дитини, ввів у практику метод тестів. Експериментальна педагогіка закріпила зв'язки з іншими науками, що дало можливість глибше зрозуміти окремі сторони педагогічного процесу. Експериментальна педагогіка створила передумови для виникнення нового наукового напрямку – педології.
5.	Селестен Френе (1896-1966). Педагог. Франція. За-сновник і керівник «Міжнародної федерації прихильників нової школи».	Створив і керував експериментальною початковою школою. На початку 20-х рр. працював вчителем сільської школи, тоді ж і захопився ідеями нового виховання.	«Нова французька школа», «Аудіо-візуальні технічні засоби», «Натуральні методи в сучасній педагогіці».	Основою педагогіки Френе є створення умов для самовираження кожної дитини. Свобода самовираження, дитинство – це не підготовка дитини до життя, а саме життя. Творчість самовираження, різні форми: усна мова, малюнок, письмо, музична творчість, рух, театр, кіно, ручна праця, технічна творчість, складання марематичних задач, робота з комп'ютером. Відправною точкою навчання є допитливість. Для її задоволення – «метод спроб і помилок», які не вважаються

				провиною учня. Визначне значення надається дитячому колективу та самоуправлінню в ньому. Співпраця вчителів, дітей, вчителів і батьків – значний компонент педагогіки Френе.

1.6. Педагогічна думка в Київській Русі.

Перші літературно-педагогічні пам'ятки.

Про розвиток педагогічної думки Київської Русі свідчать різноманітні джерела, що дійшли до нас: пам'ятники писемності, літературні твори різних жанрів, твори образотворчого мистецтва, церковна та побутова практика. Вихідним джерелом служила усна народна творчість, яка увібрала в себе багато тих ідеалів, якими керувалися батьки і вчителі у вихованні дітей.

Про розвиток педагогічної думки Київської Русі свідчать пам'ятки писемності, літературні твори різних жанрів, твори образотворчого мистецтва, засоби народної педагогіки (в усній народній творчості), церковна та побутова практика. Найдавніші пам'ятки, в яких порушуються питання освіти, датовані XI ст. Вони є перекладними та оригінальними (вітчизняного походження).

Найдавніші пам'ятки, в яких порушуються питання освіти, датовані XI ст. Серед них – твори перекладні і оригінальні (вітчизняного походження). До них належать «Пчела», «Златоуст», «Повчання Володимира Мономаха дітям» та ін.

№п/п	Об'єктивні про дані педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Кирило і Мефодій IX ст. Болгарія. Брати-просвітяни. Творці однієї з перших двох (разом з глаголицею) слов'янських азбук.	Служили при дворі столиці Візантії Константинополі. На прохання князя Ростислава приїхали в Моравію (зараз територія Чехії і Словенії) з метою організувати богослужіння на слов'янському діалекті.	Кирилиця – одна з перших слов'янських азбук.	Завдяки появі кирилиці почала розвиватись слов'янська писемність. В Київській державі в XI-XII ст. з'явився ряд рукописних книг – збірників статей, перекладених і оригінальних – «Пчела», «Златоусти» та ін.), серед яких були педагогічні статті, висловлювання про виховання у дітей благочестя, пошани до батьків і старших, поради батькам та інші. Кирилиця лягла в основу російського і українського алфавіту.
2	Володимир Мономах (1053-1125). Великий князь Київської Русі.	Високо освічений державний діяч Київської Русі XI-XII ст.	«Повчання дітям».	Автор першого в середньовічній Європі педагогічного твору, написаного світською особою. У творі (уперше) обґрунтовано необхідність переходу від релігійно-аскетичного виховання до виховання, пов'язаного з практичними потребами людини. Мономах вважав, що основою всіх успіхів людини є праця, а тому «Богу треба догоджати, але не чернецтвом, а добрими справами». Закликав до працелюбства, бо «лінь – всьому мати, що вмієте, те забудете, чого не вмієте, того не навчитесь». Вважав за необхідне щоб діти росли мужніми, хоробрими, відданими своїй землі, поважали освіту і книги, захищали сиріт і удовиць.

1.7. Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження (XVI – перша половина XVII ст).

Київська Русь, знесилена татаро-монгольською навалою, втратила свою могутність. Двісті п'ятдесят років Київська Русь жила під іноземним гнітом, зазнавала ворожих набігів. Усе це не могло не позначитися на долі освіти. Письменних людей стало менше, культурні зв'язки з Заходом послабилися.

На освітню справу тогочасної України справили певний вплив епохи Відродження і Реформації.

З кінця XVI ст. відкриваються початкові і підвищені школи, засновниками яких були братства – братські школи. Братчики вели боротьбу проти вищого католицького духовництва, організовували школи, будували шпиталі, православні церкви, видавали українські книжки і підручники. В основу діяльності братств було покладено ідеологію просвітництва.

Розвиток освіти і педагогічної думки в Київській державі пов'язаний також зі створенням Острозької школи-академії та Києво-Могилянської академії, діяльністю Київського першодрукаря Івана Федорова, засновників Львівської братської школи Стефана і Лаврентія Зизаніїв, ректора Києво-Могилянської академії Мелетія Смотрицького та ін.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1	Братські школи (XVI-XVII ст.). Львів, Київ, Вінниця, Перемишлі та ін.	Навчальні заклади початкового і підвищеного типу. Першою братською школою підвищеного типу в Україні стала школа львівського братства (1586).	Кращі вчителі братських шкіл були авторами підручників: Лаврентій Зизаній - "Грамматика словесного языка", Мелентій Смотрицький - "Грамматика словенська". «Устав Львівської братської школи», який застосовували і інші школи.	Устав Львівської братської школи являв собою обґрунтований педагогічний документ відносно організації школи, змісту і організації навчального процесу. вимог до вчителя, завдань батьків: ректор школи і вчителі обиралися; організація навчання за класно-урочною системою; вчитель повинен володіти високими моральними якостями - бути розміркованим, витриманим, чесним, не лайливим, не блудливим, не п'яничкою; до дітей відноситься суворо, але з турботою. Завдяки братським школам в Київській державі у середині XVII ст. було досягнуто помітних успіхів у підвищенні грамотності населення.
2	Школа-академія в м. Острозі (1576 р.). Її називали ще слов'яно-греко-латинською академією. Засновником острозької школи був	Острозька школа вирізнялася високим рівнем викладання. Вчителями були православні греки і протестанти. Тут працювали відомі на той час люди, такі		У школі існувало 7 класів: вивчали слов'янську, грецьку, латинську, польську мови, риторику, діалектику, астрономію, філософію, богослов'я та інші науки. Острозька школа керувала роботою інших шкіл в Україні. В цій школі отримали освіту Мелентій

	князь К. Острозький на власні кошти відкрив школу у 1576 р.	як першодрукар Іван Федоров, письменник Г.Смотрицький та інші.		Смотрицький, І Борецький та багато інших видатних діячів України і Білорусії. Острозька школа відіграла важливу роль у розвитку освіти серед населення, педагогічної думки та організації національних шкіл на Україні.
3.	Києво-Могилянська академія. Створена у 1632 р. В результаті злиття Київської і братської Лаврської шкіл. Перший офіційно визнаний вищий навчальний заклад в Україні.	Заклад почав роботу на території братської школи під назвою - Києво-братська колегія. Її опікуном став Петро Могила. Згодом заклад на його честь було названо Києво-Могилянською академією. Статут академії надано наказом Петра I у 1701 р. У колегії університеті працювали найкращі українські та іноземні професори.	Викладачі академії Є.Славинецький, С.Полоцький, М.Смотрицький та ін. писали твори на важливі теми, спрямовані проти полонізації та католицизму, а також були авторами багатьох підручників.	В Києво-Могилянській академії існувало у 17 ст. - 8 кл., у 18 ст. кількість класів і викладачів було збільшено; тривалість навчання - до 12 років. Вивчали слов'янську, грецьку, латинську, польську мови, граматику, риторику, поезію, філософію, арифметику, геометрію, астрономію, богослов'я, музику. Академія готувала викладачів слов'яно-греко-латинських академій, діячів в області духовної освіти, ректорів і викладачів духовних семінарій (рівня загальноосвітніх середніх шкіл). Києво-Могилянська академія стала найвизначнішим культурним центром країни і мала вплив на розвиток освіти, школи і педагогічної думки не тільки в Україні, Білорусії, а й у Російській державі. Вплинула на створення

				слов'яно-греко-латинської академії в Москві.
4.	Іван Федоров (1510-1583) вітчизняний просвітитель, першодрукар в Україні і Росії, філолог, педагог.	Почав свою діяльність як дякон Кремлівської церкви, в якій заснував типографію, де надрукував книгу "Апостол" (1564 р.). Пізніше переїжджає до Львова, створює типографію, перевидає "Апостол" та видає "Азбуку" (буквар).	«Апостол», «Часновник» - на Русі довго був основною навчальною книгою. «Азбука» (буквар). «Євангеліє вчительне», «Пастир».	"Азбука" вміщує низку настанов батькам з виховання дітей, а також відомості з граматики. Виступає як реформатор правопису української і російської мов. У "Євангелії учительному" стверджує, що життєвий шлях людини залежить і від неї самої, її волі, прагнення до пізнання, до творення добрих справ. Зробив вагомий внесок у розвиток педагогічної теорії і практики. Неоцінним доробком Федорова у розвитку педагогічної справи в Україні було видання ним у Львові першої друкованої східно-слов'янської навчальної книги "Азбука".

1.8. Українська педагогіка другої половини XVII – кінця XVIII ст.

Представлена творами С.Яворського, Ф.Прокоповича, Г.Сковороди.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1.	Стефан Яворський (1658-1722). Письменник, філософ, освітній і церковний діяч України.	Письменник, філософ, освітній і церковний діяч Стефан Яворський (1658-1722) закінчив Києво-братську колегію і після навчання у Любліні та Познані став її професором. У 1700 р. за наказом Петра I його було викликано до Москви й висвячено на митрополита.	Написав низку підручників, словників, курс "Психологія або Трактат про душу" ін.	Відіграв велику роль у розвитку освіти, культури і педагогічної думки в Україні. Прагнув реорганізувати Московську слов'яно-греко-латинську академію за зразком Києво-Могилянської академії. У Москві створив підручники, словники ("Лексикон триязычный"), курс психології "Психологія, або Трактат про душу". Відомий він і як полеміст. Викладав риторику, поетику, філософію і богослов'я. Досконало володів латинською, польською, російською мовами, якими писав вірші, за що був нагороджений "лавровим вінком".
2.	Феофан Прокопович (1681-1736). Український, церковний, громадський і державний діяч. Письменник, педагог.	Церковний, громадський і державний діяч, письменник, педагог, викладач, ректор Києво-Могилянської академії. На вимогу	У "Духовному регламенті" пропонував відкривати церковні школи трьох типів: архієрейські (елементарні), семінаріуми та академію. Велику ува-	Цінними є також роздуми Ф. Прокоповича про ораторський хист вчителя ("О риторическом искусстве"). Вважав, що, розповідаючи, учитель передусім має впливати на почуття своїх слухачів.

		Петра I виїхав до Петербурга, де став радником з питань освіти, науки та культури і главою Російської православної церкви.	гу приділяв вивченню граматики, історії, географії, арифметики, геометрії, логіки, риторики. У творі "Первое учение отроков" висловив багато цінних психолого-педагогічних думок.	Ф. Прокопович був прихильником прогресивних методів навчання, запровадив новий науково-історичний метод викладання богословської науки - вивчення історії релігії. Він вимагав свідомого, наочного, доступного, систематичного вивчення матеріалу. Вважав, що підручники для широкого загалу мають бути написані простою, доступною мовою.
3.	Григорій Савич Сковорода (1722-1794). Видатний український педагог, поет, філософ, представник етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва.	Навчався в Києво-Могилянській академії. Викладач Переяславської семінарії, Харківської колегії. Мандрівний філософ і вчитель	Педагогічні погляди виклав у діалогах, байках, притчах, листах - "Благодарний Еродій", "Убогий Жайворонок", "Байки Харківські" та ін.	Провідні ідеї Сковороди – демократизм, гуманізм, народність, патріотизм. Мета виховання – підготовка вільної людини, гармонійно розвиненої. Провідне місце у всебічному розвитку відводив розумовій освіті та формуванню моральних якостей – людяності, чесності, правдивості, скромності та ін. У вихованні треба зважати не на соціальне становище дітей, а на їх природу, нахили, інтереси, обдарування. Прихильник принципу народності у вихованні: обстоював думку

				про те, що воно має відповідати інтересам народу, жити з народних джерел, а також обстоював рідну мову в школах. Значної уваги надавав фізичному вихованню; через вправи, працю, режим і відпочинок, загартування організму. Дбав про естетичне виховання; через поезію, музику, народні пісні, природу.

1.9. Педагогічні думки в Україні першої половини XIX ст.

У культурній сфері, як і в інших, існувала класова поляризація: культурні надбання зосереджувалися в руках панівного класу, який тримав монополію і на освіту, що давало йому можливість займатися інтелектуальною діяльністю. Це значно затримувало духовний розвиток мільйонів трудового населення. Так, система шкіл в Україні, що підпорядковувалася різним державним відомствам (міністерству народної освіти, військовому, морському, духовному та ін.), не охоплювала початковим навчанням усіх дітей шкільного віку. Нестача приміщень, підручників, начального приладдя, низька матеріальна забезпеченість не сприяли нормальному функціонуванню початкових шкіл.

Система загальної освіти в основному орієнтувалася на релігійне виховання дітей. До того ж русифікаторська політика царизму в Україні, що особливо посилилася після польського повстання 1830 р., гальмувала розвиток національної школи.

Загалом у дореформений період народна освіта здійснювалася рутинними засобами. Учителювали, зокрема у парафіяльних школах, священики, іноді нижчі служителі культу, які не мали спеціальної підготовки, а часто і моральних підстав і навіть бажання навчати дітей. Характеризуючи стан освіти, Г. П. Данилевський зазначав, що за офіційними звітами ледь не вся Росія письменна. А чи можна назвати училищем таке місце, питав він, де записано 25 учнів, а постійно з них у класи не ходить жоден.

Водночас для представників привілейованих верств створювалися всі умови для отримання не лише середньої, а й вищої освіти. Вища школа стала відігравати важливу роль у культурному розвитку України. Велике значення мало заснування 1805 р. Харківського університету, який до середини століття підготував близько 3 тис. фахівців різних галузей знань. 1834 р. на базі ліквідованого Кременецького ліцею відкрився Київський університет, який незабаром став загальноросійським культурно-освітнім і науковим центром. Завдяки діяльності університетів значно зросла чисельність людей, які професійно займалися розумовою працею. Загін української інтелігенції, який

поповнювався випускниками вузів Москви і Петербурга, став основним рушієм культурного прогресу.

Також слід зазначити, що у першій половині XIX ст. в Україні народність попередніх поколінь педагогів розвивали українські письменники: Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Олександр Духнович та інші.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1.	Іван Петрович Котляревський (1769-1838). Український письменник, педагог, громадський діяч.	Попечитель Будинку для виховання дітей бідних дворян у Полтаві.	"Енеїда"	Прихильник гармонійного і всебічного виховання підростаючого покоління. Надавав перевагу у вихованні бесіді, роз'ясненню, особистому прикладу та авторитету педагогів. Особливу роль у вихованні відводив батькам.
2.	Тарас Григорович Шевченко (1814-1861). Геніальний український поет, художник, громадський діяч.	Народився в с. Моринцях на Київщині, в сім'ї кріпака. Рано залишився сиротою, служив у пана Енгельгарда, з ним переїхав до Петербурга. Захопився малюванням. В 1838 р. українські та російські діячі культури викупили його з кріпацтва. В Петербурзі закінчив Академію мистецтв. З 1847 до 1858 р. знаходився у засланні за критику царського уряду. Похований у м. Каневі.	Його педагогічні погляди виражені у віршах, публіцистичних і художніх творах. Повісті "Близнець", "Наймичка". Підручник "Букварь Южно-русский".	Висував вимоги щодо перебудови освіти, вважав, що шкільну освіту не можна обмежувати тільки читанням, письмом і лічбою, а необхідно включати в освіту відомості з історії, зокрема України, географії та інших наук. Велику увагу приділяв сімейному вихованню, ролі батьків у вихованні, писав про прості селянські сім'ї, в яких панували теплі, дружні стосунки, повага до батьків та дорослих людей. Сімейне виховання слід доповнювати громадським. «Букварь Южнорусский» на той час був передовим підручником для недільних шкіл (підручник про освіту народу).
3.	Олександр Васильович	Народився в сім'ї священика. Закінчив	Підручники: Граматика,	Обстоював ідею народності, важливими ознаками якої вважав мову

	Духнович (1803-1865). Найвизначніший представник культурно-освітнього руху на Закарпатті, письменник, один з перших професійних учених педагогів у Західній Україні.	Ужгородську гімназію і духовну семінарію. Багато займався самоосвітою. Працював каноніком (член церковної ради), видавав альманахи і календарі, організовував школи і викладав у них, писав шкільні підручники.	географія, буквар "Книжица читальная для начинающих". Написав також перший в Україні підручник з педагогіки "Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских".	та виховання відповідно до історичних і національних традицій народу. Обґрунтовував важливі дидактичні вимоги (наочність, доступність, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів та ін. Приділяв велику увагу ролі учителя, вважав: "Хто дав тобі виховання, він дав тобі більше ніж той, хто дав тобі життя". Висував вимоги до педагога: мати покликання до педагогічної роботи, добре знати предмет, бути високоморальною людиною, володіти методикою тощо. Великого значення надавав сім'ї.

1.9. Розвиток педагогічної думки в Росії у XVIII-XIX ст.

Розвиткові педагогічної думки в Росії у XVIII ст. передусім сприяє освітня діяльність і педагогічні погляди М.В. Ломоносова.

Велике значення у педагогічній системі того часу має діяльність Миколи Пирогова, який вважав, що у навчанні й вихованні повинні бути тільки добре підготовлені учителі-вихователі, які дбають про підвищення свого методичного рівня, обмінюються досвідом з іншими, в усьому намагаються бути прикладом для молоді.

У 60-х роках XIX ст. передові педагоги Росії піднесли прапор боротьби проти дворянсько-кріпосницької системи освіти і виховання, вимагаючи реформи початкової, середньої і вищої школи, розвитку жіночої освіти, запровадження ефективних методів навчання та інших заходів.

Український народ глибоко шанує видатного вітчизняного педагога К. Д. Ушинського за його полум'яну любов до своєї батьківщини, за його вірне і безкорисливе служіння своєму народові, за його величезну, самовіддану і плідну працю для розвитку народної освіти і культури; за багатющу науково-педагогічну спадщину, яка і сьогодні послуговує нашій школі і спонукає вчителів творчо працювати, навчати і виховувати всебічно розвинену людину.

Серед передової плеяди педагогів, письменників, революційних і громадських діячів тогочасся знаходились М.І. Пирогов, К.Д. Ушинський, Л.М. Толстой, П.Ф. Лесгафт та багато інших.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1.	Михайло Васильович Ломоносов (1711-1765). Вчений-енциклопедист, педагог. Росія. Видатний вчений-організатор в області освіти.	Народився в сім'ї селянина недалеко від Архангельська. Добрався до Москви, де в 1736 р. блискуче закінчив слов'яно-греко-латинську академію; продовжив освіти в Німеччині. Професор, академік Академії наук Росії.	"Регламент московських гімназій", «Регламент академічної гімназії», "Риторика", "Російська граматика".	Домагався створення безстанової школи. Мета виховання – формування щасливих, духовно і фізично розвинених громадян. Обстоював принцип народності у вихованні, наголошував на необхідності виховувати у дітей любов до вітчизни, гуманність, вірність громадянському обов'язку, прагнення до знань, працьовитість, силу волі, відвагу. Ломоносов – основоположник університетської освіти в Росії. За його ініціативи й активної участі в 1755р. було відкрито Московський університет. Створив навчальні плани і програми для навчальних закладів різних типів. Провідними методами навчання вважав бесіду, розповідь, лекцію, які необхідно доповнювати вправами. Навчання повинно мати виховний характер. Заклав основи педагогічної етики. Придавав великого значення доброму прикладу вчителя, стояв за глибоке вивчення учня, за справедливе ставлення до нього.

2.	Микола Іванович Пирогов (1810-1881). Вчений, хірург, педагог. Росія Відіграв значну роль у розвитку Вітчизняної прогресивної педагогічної думки.	Народився в Москві в сім'ї військового чиновника. Закінчив Московський університет, медичний факультет. Доктор наук, професор, зав. кафедрою хірургії Петербурзької медично-хірургічної академії. Отримав гуманітарну освіту. Попечитель Одеського, потім Київського учбового округу. За реформаторську діяльність царський уряд переводив, звільняв М. І. Пирогова. Останні роки життя провів у своїй садибі.	«Питання життя», Багато праць з хірургії та статей з питань освіти і виховання.	Виступав з критикою тодішньої системи освіти в Росії. Велику увагу приділяє моральному вихованню. Рекомендував шкільну систему: елементарна школа – 2р. навчання; класична і реальна прогімназії – 4р. навчання; класична гімназія 5р. і реальна гімназія – 3 р. навчання; університет та інші навчальні заклади. Форми і методи навчання повинні бути активними: гра, вивчення літератури, бесіди, музика, співи тощо. Про виховання дисципліни – критика дисципліни в старій школі, тілесних покарань. Вчитель повинен бути прикладом високої моральної поведінки.
3.	Костянтин Дмитрович Ушинський (1824-1870). Великий вітчизняний педагог, один з основоположників педагогічної науки і народної школи Вшанування видатного педагога Росії і України	Народився в Тулі в небагатій сім'ї. Освіта МДУ, юрид. факультет. З 1846 р. професор Ярославського ліцею. Звільнено за вільнодумство. 5 років був на випадкових заробітках. З 1854 р. вчитель,	"Людина як предмет виховання", "Про користь педагогічної літератури", "Про народність у громадському вихованні", "Три елементи школи", "Праця в її психічному і вихо-	Основа педагогіки Ушинського в тому, що дійсна наука нереальна без єдності теорії і практики. Тільки практика, яка спирається на знання філософії, психології, анатомії, фізіології, історії та ін. наук, здатна відкривати закони виховання. Центральною ідеєю педагогіки

	ни: 1) його ім'я присвоєно Ярославському і Одеському педагогічним інститутам; 2) представників народної освіти і пед. науки нагороджують медаллю К.Д. Ушинського; 3) центральній бібліотеці педагогічної літератури в Москві присвоєно ім'я Ушинського; 4) ім'ям Ушинського названі вулиці, меморіальні дошки в багатьох містах колишнього СРСР (в т.ч. і в м. Дніпропетровську).	інспектор Гатчинського сирітського інституту. З 1859 р. інспектор Смольного інституту шляхетних дівчат. Проводить велику реформаторську роботу. У 1861 р. через фальшивий донос звільнений і відряджений за кордон вивчати досвід жіночої освіти. У 1867 р. повертається в Україну, яку вважав своєю батьківщиною. Помер в Одесі, похований в м. Києві.	вному значенні", "Рідне слово", "Проект учительської семінарії" та ін. Зібрання творів налічує 11 томів.	Ушинського є ідея народності. Суть – щоб вся система виховання і освіти в кожній державі була пов'язана з умовами історичного розвитку народу цієї держави, її природними умовами, побутом та найголовніше – мовою народу. Дидактика Ушинського – видатного педагога-методиста: 1. Розробив принципи навчання. 2. Першим звернув увагу на двосторонній характер навчання. 3. Зробив психологічне обґрунтування методу наочності ("Діти мислять формами, фарбами, звуками, відчуттями"). 4. Звернув увагу і дав пояснення до розвитку пам'яті дитини. Радив розвивати два типи пам'яті: пасивну (мимовільну) і активну (довільну). 5. Велика заслуга Ушинського полягає в розробці методики вивчення рідної мови. Важливу роль у підготовці людини до життя відводив її моральній вихованості, фізичному розвитку, які треба починати формувати з раннього дитинства. Особливу увагу звертав на роль

				труда як головного засобу виховання. Бо без особистої праці людина не зможе просуватися вперед, не зможе стояти на місці, але вимушена буде йти назад. К.Д.Ушинський - визначав учителя, як головну постать у навчально-виховному процесі. Вчитель має бути близьким народу, володіти енциклопедичними знаннями, любити свою професію, вдосконалювати свою майстерність, знати психологію дитини, бути добре обізнаним з педагогікою.
3.	Лев Миколайович Толстой (1828-1910). Письменник, педагог, Росія. В 1863 р. в своєму щоденнику писав, що проблемами своєї діяльності і літературної творчості обрав «Літературу, мистецтво, педагогіку і сім'ю».	Народився в сім'ї графа, рано залишився без батьків. Перша вихователька – родичка. Навчався в Казанському університеті. Відкрив школу в Ясній Полянці, навчав селянських дітей. Допомагає відкривати такі ж школи в кількох селах. Видає журнал "Ясная поляна", в якому публікує свої статті з	«Азбука», «Нова азбука», «Книги для чтения» (4 кн.). Підручник з арифметики, "Ясная поляна".	Виступав з протестом проти сучасної йому педагогіки і школи з їх примусовими методами навчання. Висунув тезис: <u>"Критериум педагогіки тільки один – свобода"</u>. Створює теорію "вільного виховання", штучно розриваючи виховання і освіту. Заклик до "вільного виховання" – це протест проти авторитарної системи виховання, яка склалася в школах. Педагогіка Толстого – це перш за все <u>педагогіка творчої</u>

		педагогічних питань.		особистості. Толстой любив селянських дітей і був переконаний, що серед них багато талантів. В Яснополянській школі форма занять була зручна для дітей, домашні завдання, оцінки й покарання були відсутні, заняття чергувалися з прогулянками, іграми, гімнастикою. Після обіду – дитячі творчі заняття. На уроках – групові заняття, кожний робив, що йому цікаво, отримуючи консультації вчителя. У школі вчили читанню, письму, чистописанню, граматиці, Закону Божому, арифметиці, малюванню, кресленню, співам, давались елементарні знання з природознавства, географії і історії. Толстой використовував інтеграцію навчальних предметів: географія, історія, природознавство подавались у вигляді художніх оповідань на уроках російської мови.
5.	Петро Францович Лесгафт (1837-1909). Ви-	Закінчив Медико-хірургічну академію в	"Керівництво з фізичної освіти дітей	Визнаний автор наукової системи фізичного виховання.

	датний російський вчений – анатом і фізіолог, лікар, педагог, громадський діяч. Засновник вітчизняної системи фізичного виховання.	Петербурзі, завідувач каф. Казанського ун-ту. В Петербурзі керував гуртком російських жінок. Працював в петербурзькій військовій гімназії. Відкрив біологічну лабораторію при ній перші в Росії "Курси вихователюк і керівників фізичного виховання", на базі яких було створено Ленінградський інститут фіз.культури і спорту ім. П.Ф.Лесгафта. За свою громадську діяльність, погляди піддавався репресіям, звільненням.находився під наглядом поліції.	шкільного віку", "Основи природної гімнастики", "Посібник з фізичної освіти дітей шкільного віку", "Сімейне виховання дитини і його значення" та інші.	Визначив найважливіші принципи фізичного виховання – його єдність з розумовим, моральним, естетичним; фізичні вправи повинні бути послідовними; система фізичних рухів природною, охоплювати всю групу м'язів; фізичні вправи – усвідомленими; фізичне навантаження – чергуватися з розумовим. Багато зроблено щодо підготовки жінок-педагогів для проведення фізичного виховання в школах і інших дитячих закладах. Лесгафт створив нетрадиційну теорію сімейного виховання (про нормальні та "додаткові" штучні подразники у вихованні дітей). Теорія фізичного виховання Лесгафта не втратила своєї значущості й сьогодні.

1.11. Педагогічна думка в Україні в другій половині XIX - на початку XX ст.

Наприкінці XIX ст. кількість початкових шкіл у підросійській Україні зросла у 12 разів (порівняно із серединою століття), однак вони не задовольняли потреби народу в початковій освіті. Рівень грамотності населення на цей час становив 15–20%. Якість навчання у народних школах була низькою. Найпримітивнішу освіту давали церковнопарафіяльні школи, які в 1900 р. становили 80% від усіх початкових шкіл. Навчання в них обмежувалося читанням, початками арифметики та вивченням молитов.

Відповідно до прийнятого у 1864 р. «Статуту гімназії і прогімназії», встановлювалися класичні та реальні гімназії (замість повітових училищ) — неповні середні навчальні заклади. В Україні гімназії поширювалися повільно, їх було замало, щоб задовольнити потреби навіть половини бажаючих до них вступити. Доступ обмежувався і через високу плату за навчання.

Під впливом передової, прогресивної педагогічної думки в Україні і Росії, а також педагогічної спадщини видатного вітчизняного педагога К.Д. Ушинського в кінці XIX і на початку XX ст. на Україні виступили активні діячі народної освіти, педагоги і письменники Х.Д. Алчевська, Т.Г. Лубенець, Б.Д. Грінченко, С.В. Васильченко та ін. На їх погляди і діяльність вплинули також педагогічні ідеї російських та, зокрема, українських революційних демократів І.Я. Франка, П.А. Грабовського, М.М. Коцюбинського, Лесі Українки та інших.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1.	Христина Данилівна Алчевська (1841-1920). Видатна діячка народної освіти, вчитель. Організатор недільних шкіл. Визнана письменниця. Україна Була прихильницею демократичного руху в Росії і Україні.	Народилася на Чернігівщині, в сім'ї вчителя. Займалась самоосвітою. У 1862 р. в Харкові відкрила безкоштовну жіночу недільну школу, яка понад 50 р. була культурно-освітнім і педагогічним центром освіти серед дорослого населення і підлітків в Україні і в усій Росії. Переслідувалась поліцією.	Навчальний посібник "Книга дорослих", методичний poradnik "Що читати народові?", "Півроку з життя недільної школи" та інші.	Основоположник методики навчання грамоти дорослих. Обстоювала ідею загального народного навчання рідною мовою. Розробила методику проведення літературних бесід, написала низку посібників, програм для навчання дорослих. В педагогічній діяльності була послідовницею К.Д.Ушинського, користуючись його принципами навчання. Займалась відкриттям бібліотек, виставок, музеїв. Спорудила в саду свого маєтку, на високому постаменті перший у світі пам'ятник Т.Г.Шевченку (скульптор В.А. Бекиметов). Була доброю матір'ю 5 дітей, з педагогічною та поетично-музикальною спрямованістю.
2.	Борис Дмитрович Грінченко (1863-1910) Український письменник, лексикограф і педагог, громадський діяч.	Народився на Харківщині (тепер Сумщина) в дрібно-панській сім'ї. Вчився в Харківському реальному училищі, за-	Упорядкував "Словник української мови", підручник "Українська граматики до науки читання і письма". Ст.	Боровся за створення народних шкіл з українською мовою навчання. Посилаючись на твори К.Д.Ушинського, великого значення надавав принципу народності в освіті і вихованні.

		арештований (за погляди). Після звільнення працював вчителем в сільських школах.	"Народні вчителі і українська школа". Підготував читанку "Рідне слово" – одна з перших книг для читання українською мовою та інші.	В художніх творах "Екзамен", "Непокірний", "Украла" та ін. змалював життя і працю кращих вчителів сільських шкіл та висміяв тих, хто перешкоджав їм у роботі.
3.	Тимофій Григорович Лубенець (1855-1936). Активний діяч народної освіти, педагог, методист, послідовник К.Д.Ушинського.	Народився на Чернігівщині, в сім'ї небагатого міщанина. Закінчив Чернігівську учительську семінарію, працював вчителем сільських шкіл, викладав у Київській гімназії, 12 р. був директором народних училищ Київської губернії. Викладач педагогіки і методики, декан педагогічного факультету на Київських вищих жіночих курсах.	Видав до 30 підручників і книг для учнів початкових шкіл та методичних посібників для вчителів. Головні педагогічні праці - "Педагогічні бесіди", "Про наочне викладення", "Зернинка"(для читання в молодших класах), заборонені "Грамматика" (укр. буквар), "Читанка", "Загальнокорисний задачник".	Займався проблемами поширення грамотності в народі, методики навчання грамоти й арифметики, запровадження в країні загальної освіти, поширення освіти серед дорослого населення, підвищення педагогічної майстерності вчителів. Обґрунтовував психолого-педагогічну необхідність навчання дітей їх рідною мовою (принцип народності). Педагогічна спадщина Лубенця й у наш час не втратила свого значення і заслуговує на творче використання, насамперед в роботі вчителів початкових класів.

1.12. Педагогіка України ХХ ст.

Український освітній рух був складовою частиною загально-національного руху за економічне, політичне та культурне самовизначення України. Серед найвидатніших постатей цього періоду, які боролися за втілення ідеї національної школи, вирізняють А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського.

Педагогіка, як відомо, належить до соціальних наук, а навчання та виховання в усі часи відбивало пануючу ідеологію у суспільстві. В теорії і практиці кожного періоду ми спостерігаємо напрямки змісту виховання, деякі з яких не прийнятні в сучасних умовах.

Але було б неправильно, як пише доктор наук І.Ф. Харламов, через це заперечувати наукову цінність праць передових педагогів тогочасся в цілому. Їх ідеї про виховну роль колективу, про різнобічні форми позакласної роботи, методи активізації навчання, підготовку вчителя, роботу з батьками та ін. не втратили своєї актуальності і заслуговують на увагу. До речі, уважно вивчаються сьогодні й за кордоном.

№п/п	Об'єктивні дані про педагога	Деякі відомості про життя та діяльність	Педагогічний спадок	Педагогічні ідеї
1	2	3	4	5
1.	Антон Семенович Макаренко (1888-1939). Один з найвідоміших педагогів, який збагатив світову педагогіку, вніс великий доробок у теорію виховання. Створювач принципово нової системи виховання – системи колективного виховання.	Народився в м. Білопілья Харківської губернії в сім'ї робітника-залізничника. В 1917 р. закінчив Полтавський вчительський інститут з високо похвальною характеристикою. Педагогічну діяльність почав в 17 років (після закінчення міського училища, м. Кременчуг). У 1920-1927 рр. очолював трудову колонію ім. М.Горького для неповнолітніх правопорушників, на Полтавщині. З 1927 по 1935 р. очолює комуну ім. Дзержинського у Харкові. З 1935 р. заступник нач. відділу дитячих колоній НКВС, а з 1937 р. цілковито поринув у літературну роботу.	Праці у 8-ми томах. Серед них: "Педагогічна поема", "Прапори на баштах", "Марш 30-го року", "Книга для батьків", "Лекції про виховання", "Проблеми шкільного виховання", "Про мій досвід", "Вибір професії" та ін.	Про всебічний розвиток нової людини: фізичне, розумове, моральне, естетичне, трудове виховання і політехнічне навчання. Теорія колективного виховання, методи: закон руху колективу, система перспективних ліній, метод паралельної дії, стиль і тон колективу, організаційна структура колективу, розвиток дитячого самоврядування. Теорія педагогічної вимоги і дисципліни: дисципліна - не мета, а результат виховання. Принцип: "Як можна більше вимог до людини і разом з тим якомога більше поваги до неї". Про вчителя і педагогічну майстерність. "Педагогічна майстерність не є якимось особистим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якій треба навчати". Розробив раніш недостатньо розроблену, проблему сімейного виховання; Головні основи вихованості закладаються у дітей до 5 років. Щоб виховувати дитину, батьки повинні спершу завоювати в них авторитет. Не

		.		вдаватися до фальшивого "авторитету" (чванства, відстані, педантизму, панібратства, підкупу та ін.). Зміст дійсного авторитету: громадянський облік, увага до дитячих проблем, відповідальність за виховання дітей, поведінка батьків ("найрішучіша річ"). Теорія Макаренка має світове значення. В колонії ім. Горького та в комуні ім. Держинського вперше в історії вітчизняної педагогіки було реалізовано принцип виховання – поєднання навчання з виробничою працею.
2.	Василь Олександрович Сухомлинський (1918-1970) Відомий український педагог, Заслужений учитель-новатор, герой соціалістичної праці. Кандидат педагогічних наук. член-кореспондент АПН СРСР.	Народився в с. Васильовка Кіровоградської обл. в сім'ї селянина. Вчився в Кременчуцькому вчительському інституті, закінчив (екстерном) Полтавський педагогічний інститут. Педагогічну діяльність почав в 17 років в місцевій школі. Учасник Великої Вітчизняної війни. Після повернення з фронту – завідувач РВНО. З 1948 р. до останніх днів свого життя – директор і	41 монографія, понад 600 наукових статей, 1200 художніх творів для дітей. Вибрані педагогічні твори – в 5-ти тт. Серед них: "Серце віддаю дітям", "Сто порад учителеві", "Павлішська середня школа", "Народження громадянина", "Як вихо-	Сухомлинський – один з творців, який стояв у витоків руху учителів-новаторів, відродження поновленої педагогіки співпраці, відновлення пріоритету загальнолюдських цінностей. Сухомлинський не встановлював чіткої межі між різними сторонами виховання. В одному діянні у нього ефективно переплітався розумовий розвиток і труд, моральне, естетичне, економічне виховання, вивчення і врахування індивідуальних і вікових особливостей дітей, взаємовідношення сім'ї і школи, педагогічна майстерність учителя. Вихідним завданням виховання вважав

		вчитель Павлішської середньої школи на Кіровоградщині.	вати справжню людину", "Батьківська педагогіка", "Розмова з молодим директором" та ін.	формування у дитини особистого відношення до навколишньої дійсності, розуміння своєї відповідальності перед рідними, близькими, товаришами, суспільством та перед своєю совістю. Найсильніша сторона педагогічної системи Сухомлинського – моральне виховання. Серед його методів визначну роль відводив слову. Створив цілу теорію слова і його впливу на дитину, називав його "найтоншим доторканням до серця". Велику увагу приділяв співдружності сім'ї і школи. В сім'ї починається виховання у дітей любові, доброти, скромності, відповідальності, трудолюбства. Педагогіка Сухомлинського дещо випереджала свій час, її вирізняв романтизм і підвищені чекання. Нова педагогіка здавалася незвичайною в своїй ширості, гуманності, справжній любові до дітей.

Контрольні питання до розділу 1

1. В чому полягали педагогічні ідеї давньогрецького філософа Сократа?
2. Проаналізуйте педагогічний вклад та педагогічні думки англійського педагога Джона Локка.
3. Проаналізуйте концепцію навчання та виховання Рудольфа Штейнера.
4. Педагогічна діяльність італійського педагога Марії Монтессорі.
5. Педагогічні погляди та діяльність англійського педагога Роберта Оуена.
6. Проаналізуйте педагогічні дії давньогрецького філософа Арістотеля.
7. Я.А. Коменський – засновник педагогічної науки
8. Обґрунтуйте зв'язок педагогіки з іншими науками.
9. Проаналізуйте педагогічну діяльність швейцарського педагога-класика Йогана-Генріха Песталоцці.
10. Проаналізуйте педагогічну діяльність французького педагога Жан-Жака Руссо.
11. Педагогічний спадок та ідеї Т.Г. Шевченка, О.В. Духновича, І. Федорова.
12. Педагогічна діяльність в братських школах.
13. Педагогічна діяльність та погляди Михайла Васильовича Ломоносова.
14. В чому полягає педагогічна спадщина Антона Семеновича Макаренка?
15. Перший вищий навчальний заклад в Україні – Києво-Могилянська академія.
16. Педагогічна діяльність учителя-новатора Василя Олександровича Сухомлинського.
17. Схарактеризуйте педагогічний внесок у вітчизняну педагогіку Миколи Івановича Пирогова.
18. В чому полягає заслуга основоположника педагогічної науки і народної школи Костянтина Дмитровича Ушинського.
19. Педагогічна діяльність засновника вітчизняної системи фізичного виховання Петра Францовича Лесгафта.
20. Педагогічний досвід російського письменника-педагога Льва Миколайовича Толстого.
21. Педагогічні ідеї Христини Данилівни Алчевської.
22. Схарактеризуйте перший вищий навчальний заклад в Україні – Києво-Могилянську академію.
23. З чого складалась педагогічна діяльність та погляди Михайла Васильовича Ломоносова.
24. Назвіть основні педагогічні погляди Тимофія Григоровича Лубенця.

Література до розділу 1

1. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи: 3б. метод. матеріалів НДІ педагогіки України. Ред. група Г.С.Дегтярьова та ін. – К.: Хрещатик, 1992. – 109 с.
2. Бережнова Л.Н. Этнопедагогика: [учеб. пособие] / Л.Н. Бережнова, И.Л. Набок, В.И. Щеглов. – М.: «Академия», 2007. – 240 с.
3. Бордовская Н.В. Педагогика. Учебник для вузов / Н.В. Бордовская. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 304 с.
4. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920) / Г. Васькович. – К., 1999. – 359 с.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Пед. т-во ім. Г. Ващенко. – 3-є вид. – Полтава: «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
6. Вигман С.Л. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / С.Л. Вигман. – М.: ТК Ведби, Изд-во «Проспект», 2006. – 208 с.
7. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання [Текст]: пед. нариси / О. І. Вишневський. – Львів: Львівський обл. наук.- метод. ін-т освіти : Львівське обл. пед. т-во ім. Г.Ващенко, 1996. – 238 с.
8. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова – К.: 2001. – 576 с.
9. Волынкин В.И. Педагогика в схемах: учебное пособие – Ростов-на Дону: «Феникс», 2007. – 283 с.
10. Воронцовская Л.Н. Народная педагогика / Л.Н. Воронцовская, Ю.В. Мелешко. – Минск: «Красико-Принт», 2007. – 176 с.
11. Вульф В.З. Основы педагогики / В.З. Вульф, В.Д. Иванов. – М. Изд-во УРАО, 2000. – 614с.
12. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія [Текст]: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: «Вища школа», 1995. – 237 с.
13. Гессен С.Я. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.Я.Гессен – М.: «Школа-пресс», 1995. – 448 с.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ: «Либідь», 1997. – 376 с.
15. Джурицкий А.Н. Зарубежная педагогика [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / А. Н. Джурицкий. – М. : «Гардарики» , 2008. – 383 с.
16. Ерофеева М.А. Общие основы педагогики. Конспект лекций / М.А. Ерофеева. – М.: «Высшее образование», 2006. – 188 с.
17. Жук О.Л. Педагогика: учеб.-метод. комплекс для студентов пед. Специальностей / О.Л. Жук . – Минск, БГУ. – 2003. – 383 с.
18. Ковалева Е.В. История педагогики и образования: [учеб.-метод.пособие] / Е.В.Ковалева, И. М. Яковенко; КамГУ им.Витуса Беринга – Петропавловск-Камчатский: КамГУ им. Витуса Беринга, 2013. – 377 с.
19. Коджаспирова Г.М. Педагогика: учебник / Г.М. Коджаспирова. – М.: КНОРУС, 2010. – 744 с.

20. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г.М. Коджаспирова. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 256 с.
21. Левківський М.В. Історія педагогіки / М.В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.
22. Лозова В.І. Педагогіка / В.І. Лозова, В.І. Москаленко, П.Г. Троцько – К.: Інститут системи досліджень освіти (УСДО), 1993. – С.3-9.
23. Орехова В.А. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / В.А. Орехова. – М.: КНОРУС, 2006. – 200 с.
24. Основы педагогики: [учеб. пособие] / А.И. Жук, И.И. Казимирская, О.Л. Жук, Е.А. Коновальчик; Под общ. ред. А.И. Жука. – Минск: Аверсэв, 2003. – 349 с.
25. Островский Э.В. Психология и педагогика: [учеб. пособие] / Э.В.Островский, Л.И.Чернышев; Под ред. Э.В.Островского. – М.: Вузовский учебник, 2007. – 384 с.
26. Педагогика школы / Под ред. Г.И.Щукиной. – М.: 1977. – С.233-235.
27. Педагогика. [учебное пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей] / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Пед. об-во России, 1998. – 640 с.
28. Педагогика: [учебн. пособие для студентов пед. уч. завед.] / В.А. Сластенин и др. – М.: «Школа-Пресс», 1998. – 512 с.
29. Педагогика: [учебное пособие] / Под. ред. П.И. Пидкасистого. – М.: «Высшее образование», 2006. – 432 с.
30. Педагогика: учебник для бакалавров / Л. П. Крившенко [и др.]; под ред. Л. П. Крившенко – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: «Проспект», 2013. – 488с.
31. Пидкасистый П.И. Педагогика. [учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей] / под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: «Педагогическое общество России», 2003. – 608 с.
32. Подласый И.П. Педагогика: [учебник] / И.П. Подласый. – М.: «Высшее образование», 2006. – 540 с.
33. Подласый И.П. Педагогика: учебн. для студентов высших пед. уч. завед. / И.П. Подласый. – М.: «Просвещение»: гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 432 с.
34. Психология и педагогика: [учебное пособие] / под ред. В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, А.И. Подольской, В.А. Сластенина. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2004. – 585 с.
35. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
36. Смирнов В.И. Общая педагогика: [учеб. пособие] / В.И. Смирнов. – М.: «Логос», 2003. – 304 с.
- 37.Столярченко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям] / А.М. Столярченко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
- 38.Столярченко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие] / А.М. Столярченко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.

39. Столяренко Л.Д. Педагогика: 100 экзаменационных ответов. / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин – М.: ИКЦ «МаРт», Ростов н/Д, 2003. – 256 с.
40. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин. – Ростов-на Дону: «Феникс», 1999. – 576 с.
41. Сухомлинский В.А. Хрестоматия по этике / В.А. Сухомлинский. – М.: «Педагогика», 1990. – 303 с.
42. Фіцула М.М. Педагогіка /М.М. Фіцула. – К.: Центр „Академія”, 2001. – С.75-78.
43. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник] / М.М. Фіцула. – Тернопіль: «Богдан», 2003. – 192 с.
44. Харламов И.Ф. Педагогика: краткий курс: [учеб. пособие] / И.Ф. Харламов. – Минск: «Высш.школа», 2005. –272 с.
45. Чепиков В.Т. Педагогика. Краткий учебный курс / В.Т.Чепиков. – М.: «Новое знание», 2003. – 173 с.
46. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания: [учебное пособие] / Н.Е. Щуркова. – СПб.: Питер, 2005. – 366 с.
47. Яковенко И.М. Этнопедагогика: учеб.-методическое пособие / И. М. Яковенко; Е.В. Ковалева; КамГУ им. Витуса Беринга. – Петропавловск-Камчатский: КамГУ им. Витуса Беринга, 2013. – 422 с.

РОЗДІЛ 2. Дидактика

2.1. Дидактика. Основні дидактичні поняття. Опорна схема № 1

Дидактика	Наукова теорія навчання та освіти
Що вивчає дидактика?	Дидактика вивчає закономірності, принципи, зміст, форми і методи навчання та освіти, а також їх взаємозв'язок і взаємообумовленість
Навчання	Спеціально організована взаємодія вчителя і учнів, у процесі якої учні набувають наукових знань, умінь та навичок, формуються як особистість
Освіта	Процес і результат засвоєння учнями наукових знань, умінь і навичок, формування на їх основі світогляду, пізнавальних сил і здібностей
Самоосвіта	Самостійна діяльність людини, спрямована на оволодіння системою наукових знань, умінь, навичок, розширення власного світогляду
Закономірності процесу навчання	Це об'єктивні стійкі та суттєві зв'язки між складовими компонентами процесу навчання. Наприклад, залежність між взаємодією вчителя й учнів та результатами навчання; між міцністю знань учнів і систематичним повторенням вивченого матеріалу та ін.
Зміст освіти (Відповідає на запитання: „Чому вчити?“)	Система наукових знань, практичних умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує людині розумовий і фізичний розвиток, а також формування світоглядних і морально-естетичних переконань
Методи навчання (Відповідають на запитання: „Як учити?“)	Сукупність способів, засобів і прийомів навчальної діяльності вчителя і учнів, що спрямовані на досягнення завдань навчання
Форми організації процесу навчання	Спеціально організована діяльність учителя й учнів, яка відбувається в певному режимі та в установленому порядку

Питання для самоперевірки

1. Що означає термін „дидактика“?
2. Що вивчає дидактика?
3. Назвіть основні поняття дидактики, поясніть їх сутність.
4. Доведіть неправомірність ототожнення понять „освіта” та „навчання”.
5. Поясніть взаємозв'язок самоосвіти й освіти людини.

6. Навчаючись в інституті фізичної культури, ви надаєте перевагу навчанню чи самоосвіті?
Поміркуйте вдумливо, виходячи з визначення цих понять та професійної спрямованості інституту.
7. Як ви розумієте закономірності процесу навчання, яке їх значення в організації навчання?
8. Хто з педагогів зробив найпомітніший внесок у розвиток дидактики?
9. Обґрунтуйте зв'язок дидактики з іншими науками.

Тест №1

Тема: Дидактика. Основні дидактичні поняття

1. Дидактика – це:
 - а) наука про навчання;
 - б) наука про виховання;
 - в) наука про навчання й освіту.
2. Навчання – це:
 - а) діяльність учня, спрямована на засвоєння знань;
 - б) діяльність учителя з передачі знань;
 - в) діяльність учителя й учня, спрямована на оволодіння учнем науковими знаннями та вміннями.
3. Освіта – це:
 - а) процес набуття знань;
 - б) результат навчання;
 - в) процес і результат набуття наукових знань, умінь і навичок.
4. Самоосвіта – це:
 - а) діяльність учня, спрямована на засвоєння знань;
 - б) діяльність учителя з передачі знань учням;
 - в) правильної відповіді немає.
5. Що в перекладі з грецької означає слово „дидактика”?
 - а) виховання;
 - б) навчання;
 - в) учення.
6. Хто першим увів термін „дидактика”?
 - а) Я.А.Коменський;
 - б) К.Д.Ушинський;
 - в) В.Ратке.
7. Сукупність способів, засобів і прийомів навчальної діяльності вчителя і учнів, що спрямовані на досягнення завдань навчання це:
 - а) методи навчання;
 - б) принципи навчання;
 - в) засоби навчання;
 - г) форми організації процесу навчання;
8. Хто з педагогів зробив найпомітніший внесок у розвиток дидактики:
 - а) Я.А.Коменський;

- б) А.Дістервег;
в) К.Д.Ушинський.

2.2. Опорна схема № 2. Зміст освіти

Зміст освіти (Відповідає на запитання: „Чому вчити?“)	Система наукових знань, практичних умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує людині розумовий і фізичний розвиток, а також формування світоглядних і морально-естетичних переконань
Чим визначається зміст освіти в будь-якій країні? (фактори розвитку)	Рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, культури, науки і відповідно тими завданнями, які воно висуває перед освітою, школами, вузами тощо.
Чому зміст освіти є важливою соціальною і педагогічною проблемою?	Тому що від змісту освіти залежать: а) культурний рівень народу; б) готовність підростаючих поколінь до життя; в) характер світогляду членів суспільства тощо.
Три головних компоненти змісту освіти	Знання Уміння Навички
Знання	Конкретні взаємозв'язані факти, закони, система понять, правила, які відображають певні закономірності, а також теоретичні узагальнення і термінологія
Уміння	Свідома діяльність людини, в якій узгоджуються розумові і практичні дії, спрямовані на досягнення певної мети
Навички	Доведені до автоматизму дії людини, які вона виконує на базі знань і умінь
Види освіти	Загальна освіта. Політехнічна освіта. Професійна (або спеціальна) освіта
Загальна освіта	Система <u>основ наукових знань</u> про природу і суспільство, практичні уміння і навички, оволодіння якими забезпечує учням <u>загальний розвиток</u> , готує до життя і праці
Політехнічна освіта	Це знання про головні галузі та наукові принципи сучасного виробництва, а також загальнотехнічні уміння, необхідні людині для участі у виробничій діяльності.
Професійна (спеціальна) освіта	Це спеціальні знання і уміння, які необхідні людині для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності
Документи, в яких	Навчальні плани.

відображається зміст освіти	Навчальні програми Підручники, навчальні та методичні посібники
Навчальний план	Документ, в якому визначається перелік навчальних предметів і кількість годин на їх вивчення, розподілених за роками навчання
Навчальна програма	Документ, в якому визначається об'єм знань та умінь, якими повинен оволодіти учень даного типу навчального закладу протягом всього строку навчання
Підручники	Книги, в яких зміст освіти розкривається найбільш цілковито
Навчальні та методичні посібники	Посібники (для студентів або викладачів), в яких розкриваються якісь частини змісту освіти, або додатковий матеріал з певних тем, література до вивчення змісту освіти тощо.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте поняття змісту освіти.
2. Чим визначається, які фактори впливають на розвиток змісту освіти?
3. Як ви розумієте соціальне значення змісту освіти?
4. Що визначає Закон України „Про освіту” (1991 р.)?
5. Назвіть основні компоненти змісту освіти.
6. Дайте порівняльну характеристику загальної, політичної та професійної освіти.
7. Розкрийте взаємозв'язок загальної, політичної та професійної освіти.
8. Як ви розумієте національний компонент змісту освіти?
9. В яких документах відображається зміст освіти?

Тест №2

Тема: Зміст освіти

1. Система основи наукових знань про природу і суспільство, практичні уміння і навички, оволодіння якими забезпечує людині загальний розвиток, готує до життя і праці – це:
 - а) зміст освіти;
 - б) загальна освіта;
 - в) професійна освіта.
2. Відзначте три головних компоненти змісту освіти:
 - а) знання;
 - б) навчання;
 - в) уміння;
 - г) освіта;
 - д) навички.
3. Знання – це:
 - а) сукупність умінь і навичок, якими необхідно оволодіти учням;

- б) конкретні факти, закони, система понять, теоретичні узагальнення;
 - в) теоретичний матеріал, яким треба оволодіти учневі.
4. Свідома діяльність учня, в якій узгоджуються розумові і практичні дії, спрямовані на досягнення усвідомленої мети – це:
- а) знання;
 - б) уміння;
 - в) навички.
5. Навички – це:
- а) здатність людини виконувати які-небудь дії на основі раніше надбаного досвіду;
 - б) доведені до автоматизму дії людини, які вона виконує на базі знань і умінь;
 - в) способи виконання практичних дій.
6. Ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва, його галузями, озброєння загально-технічними уміннями – це:
- а) загальна освіта;
 - б) професійна освіта;
 - в) політехнічна освіта;
7. Професійна освіта – це знання, уміння і навички, необхідні для виконання робіт, передбачених...
- а) навчальною програмою;
 - б) даною професією;
 - в) навчальним планом.

2.3. Опорна схема № 3

Сутність та принципи процесу навчання

Сутність процесу навчання	Внутрішній зміст процесу навчання, в якому відбиваються в єдності його компоненти: мета, зміст матеріалу, принципи викладання, методи і форми навчання
Методологічна основа процесу навчання	Наукова теорія пізнання, закони та принципи діалектики, які вказують на внутрішні зв'язки явищ процесу навчання
Структура процесу навчання (з чого складається)	Компоненти процесу навчання за змістом: 1. Мета навчання 2. Принципи навчання 3. Зміст матеріалу, що вивчається 4. Методи навчання 5. Форми організації навчання 6. Результати навчання Елементи процесу навчання <u>за формою діяльності</u> (процесуальна сторона): 1. Викладання 2. Учення
Викладання	Діяльність учителя, спрямована на передачу знань і

	умінь, стимулювання їх пізнавальної діяльності, формування і розвиток особистості
Учення	Діяльність учня, спрямована на свідоме оволодіння знаннями, уміннями і навичками, розвиток творчих здібностей
Структура викладання (діяльності вчителя)	1. Планування навчального процесу 2. Організація навчального процесу 3. Стимулювання пізнавальної діяльності учнів 4. Контроль знань та умінь учнів 5. Аналіз результатів навчального процесу і оцінка знань учнів
Структура навчання та засвоєння знань (діяльність учня)	1. Сприйняття та свідоме оволодіння знаннями 2. Узагальнення та запам'ятовування знань 3. Оволодіння вміннями та навичками 4. Застосування знань, умінь і навичок у ситуації за зразком 5. Творче використання знань, умінь і навичок у нових ситуаціях
Функції навчання	Освітня Розвиваюча Виховна
Освітня функція навчання	Полягає в тому, що в процесі навчання йде оволодіння певною сумою знань і практичними уміннями застосовувати знання на практиці
Розвиваюча функція навчання	Полягає в тому, що в процесі навчання відбувається розвиток психічних якостей (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, мова та ін.), пізнавальних та творчих здібностей
Виховна функція навчання	Полягає в тому, що в процесі навчання йде формування особистості, розвиток світогляду, переконань, ідеалів, морально-естетичних якостей, працелюбство та ін.
Принципи навчання	Це вихідні теоретичні положення, які визначають зміст, форми та методи організації процесу навчання
Система принципів навчання	1. Науковість та світоглядна спрямованість навчання 2. Систематичність та послідовність навчання 3. Наочність навчання 4. Зв'язок теорії з практикою 5. Свідомість та активність учнів у навчанні 6. Доступність навчання 7. Міцність знань учнів у навчанні 8. Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів 9. Єдність освітньої, розвиваючої та виховної

	функцій у навчанні 10. Народність навчання

Питання для самоперевірки

1. Назвіть категоріальні ознаки (ключові слова) у визначенні „процес навчання”. Поясніть свій вибір.
2. Що є методологічною основою процесу навчання?
3. Назвіть компоненти процесу навчання за змістом.
4. Розкрийте сутність поняття „структура навчання”. Проаналізуйте елементи цієї структури та з’ясуйте зв’язки, що існують між ними.
5. Розтлумачте зв’язок між поняттями „процес навчання” – „викладання” – „навчання” – „засвоєння”.
6. Назвіть функції процесу навчання та поясніть, у чому полягає суть кожної з них.
7. Як ви розумієте поняття „принципи навчання”?
8. Як принципи доступності, наочності, систематичності навчання та інші впливають на визначення змісту, форм і методів процесу навчання?

Тест №3

Тема: Сутність процесу навчання

1. Методологічною основою процесу навчання є наукова теорія....., закони та діалектики, які вказують на зв’язки явищ цього процесу. Вставте пропущені слова цього поняття.
2. Викладання – це діяльність
 - а) учителя;
 - б) учня;
 - в) учителя та учнів.
3. Навчання – це діяльність, спрямована на свідоме знаннями, уміннями і навичками, творчих здібностей. Вставте пропущені слова.
 1. З чого складається структура викладання (діяльності вчителя):
 - 1) планування навчального процесу;
 - 2) організація навчального процесу;
 - 3) стимулювання діяльності учнів.
 Допишіть структурні елементи, яких не вистачає в цьому переліку.
 2. Функції навчання:

а) виховна;	б) виховна;	в) освітня;
розвиваюча;	освітня;	виховна;
тренувальна;	тренувальна;	розвиваюча.
 3. Що зайве в структурі діяльності вчителя?
 - 1) планування навчального процесу;
 - 2) організація його;

- 3) стимулювання пізнавальної діяльності учнів;
 - 4) оволодіння знаннями;
 - 5) перевірка знань;
 - 6) аналіз результатів;
 - 7) застосування знань, умінь і навичок.
4. Принципи навчання – це вихідні теоретичні положення, які визначають, та організації процесу навчання.

Вставте пропущені слова.

8. Систему принципів навчання складають:

- 1) науковість навчання;
- 2) систематичність та послідовність навчання;
- 3) зв'язок теорії з практикою;
- 4) свідомість та активність учнів у навчанні;
- 5) єдність освітньої, виховної та розвиваючої функції навчання.

Допишіть, які ви знаєте ще принципи навчання.

9. У чому полягає принцип народності у навчанні:

- а) у доступному навчанні;
- б) у застосуванні технічних засобів навчання;
- в) в організації ознайомлення з рідним краєм;
- г) у вивченні розвитку історії, культури, науки, традицій рідного краю своєї країни;
- д) правильної відповіді немає.

2.4. Опорна схема №4. Види та методи навчання

Види навчання за характером пізнавальної діяльності учнів	1. Пояснювально-ілюстративне навчання 2. Репродуктивне 3. Проблемне 4. Частково-пошукове 5. Дослідницька робота
Пояснювально-ілюстративне навчання	Викладач передає знання в готовому вигляді, використовуючи слово та наочність. Оволодіння учнями інформацією
Репродуктивне навчання	Викладач стимулює засвоєння знань, прояви умінь і навичок, а учні відтворюють знання та вміння
Проблемне навчання	Викладач ставить перед учнями пізнавальну проблему, питання, завдання та озброює їх способами діяльності для пошуку відповіді. Учні розв'язують проблему під керівництвом учителя
Частково-пошукове навчання	Викладач ставить пізнавальну проблему і спрямовує пошук. Учні самостійно пізнають істину
Дослідницьке навчання	Учитель-консультант, він спрямовує думку учнів. Учні самостійно формують пізнавальну проблему та

	розв'язують її
Методи навчання	Це сукупність способів, засобів і прийомів взаємної діяльності учителя та учнів, що спрямована на розв'язання навчальних задач. Слово, вправа, робота з підручником та ін. – методи навчання. Прийом навчання – це деталь метода (напр., план до усного пояснення). Засоби навчання – навчальні прилади, комп'ютер, роздатковий матеріал тощо
Класифікація методів навчання	Розгрупування різних методів за якоюсь певною основою, напр., джерелом знань
Методи навчання за джерелом знань	1. Словесні методи навчання (джерело знань – слово, усне чи письмове). 2. Наочні методи навчання (джерело знань – наочний образ). 3. Практичні методи навчання (джерело знань – практична діяльність людини)
До словесних методів навчання належать	- розповідь; - пояснення; - бесіда; - лекція; - книги, друкарські матеріали
До наочних методів навчання належать	а) демонстрації й ілюстрації наочних засобів: - натуральних предметів і явищ; - образотворчі засоби (картини, малюнки, фото, картини, ін); - об'ємні засоби (геометричні фігури, муляжі, чучела); - символічні і графічні засоби (карти, схеми, таблиці); б) спостереження, як самостійний вид діяльності
Комп'ютер як засіб навчання	Комп'ютер використовується: - як засіб індивідуалізації навчання; - як джерело інформації; - як засіб оцінювання, обліку та реєстрації знань; - як засіб творчої діяльності учнів; - як засіб заохочення учнів до навчання в ігровій формі; як засіб допомоги дітям з дефектами фізичного

	і розумового розвитку
До практичних методів навчання належать	- вправи; - лабораторні роботи; - графічні роботи; - дослідницька робота; - експерименти; - практичні роботи на пришкільних ділянках та в майстернях
Умови вибору методів навчання (чим визначається вибір, від чого залежить)	1. Загальною метою освіти і виховання в сучасній школі. 2. Системою дидактичних задач і принципів. 3. Змістом навчального предмета. 4. Темою, оснащенням і структурою уроку. 5. Віковими особливостями учнів. 6. Необхідністю зміни видів діяльності учнів. 7. Часом, відведеним на проведення уроку. 8. Географічним розташуванням школи.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття „методи навчання”.
2. Назвіть класифікацію методів навчання за джерелом знань. Які ви ще знаєте класифікації методів навчання?
3. Назвіть види навчання, їх розуміння. Що береться за основу у визначенні видів навчання?
4. Які способи, засоби належать до словесних, наочних, практичних методів навчання?
5. Як ви вважаєте, використання технічних, в т.ч. комп’ютерних засобів доцільне на уроках фізкультури?
6. Що є найголовнішим у застосуванні проблемного навчання на уроках?
7. Назвіть загальні умови вибору методів навчання. Запропонуйте методи навчання на уроках фізкультури в школі.
8. Підготуйте на практичне заняття повідомлення на тему:
„Комп’ютер та інформаційні технології у навчальному процесі”.

Тест №4

Тема: Види та методи навчання

1. За характером пізнавальної діяльності учнів розглядають такі види навчання:
 - а) пояснювально-ілюстративне;
 - б) репродуктивне;
 - в) частково-пошукове;
 - г) дослідницька робота.
 Який вид навчання пропущено?

2. Яка роль учителя при репродуктивному навчанні?
 - а) учитель передає учням знання в готовому вигляді;
 - б) учитель ставить перед учнями пізнавальну проблему;
 - в) учитель стимулює учнів до демонстрації знань.
 Відзначте правильну відповідь.
3. Дайте визначення поняття:
Методи навчання – це ...
4. Сукупність способів, засобів і прийомів взаємної діяльності учителя і учнів, спрямованої на розв'язання навчальних задач – це ...
 - а) методи навчання;
 - б) форми організації навчання;
 - в) прийом навчання;
 - г) процес навчання;
 - д) осмислення інформації.
5. Методи: бесіда, розповідь, пояснення, лекція об'єднані за такою ознакою...
 - а) за логікою передачі інформації;
 - б) за джерелом інформації;
 - в) за характером пізнавальної діяльності учнів.
6. До наочних методів навчання відносяться:
 - а) образотворчі засоби;
 - б) книги;
 - в) вправи;
 - г) демонстрація натуральних предметів;
 - д) лабораторні роботи.
7. Спеціально організована взаємодія учителя і учнів, у процесі якої учні набувають наукові знання, уміння і навички – це :
 - а) метод навчання;
 - б) форма організації навчання;
 - в) процес навчання;
 - д) осмислення.
8. При виборі методів навчання треба куруватися такими критеріями (умовами) ...
9. До практичних методів навчання відносяться вправи, лабораторні роботи... Допишіть інші.
10. Як вважаєте, словесні методи навчання використовуються на уроках фізкультури?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) не можу сказати.
 Поясніть свій вибір.

2.5. Опорна схема № 5. Форми організації навчального процесу. Урок у сучасній школі.

Поняття про форми організації процесу	Це спеціально організована діяльність учителя й учнів, яка проходить за встановленим порядком і в певному

навчання	режимі
Формами організації навчального процесу є:	Уроки, лекції, семінарські, лабораторні, факультативні заняття, домашня самостійна робота, екскурсії, екзамени
Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу в школі	Урок – це цілісний, обмежений певними рамками часу відрізок навчально-виховного процесу. Призначення уроку: 1) навчити учнів пізнавати світ через оволодіння знаннями і набуття практичного досвіду; 2) формування особистості школяра – його світогляду, моральних якостей, переконань, ідеалів, фізичної досконалості, працьовитості, трудових умінь та ін.
Дидактичні задачі уроку	1. Засвоєння нових знань. 2. Закріплення, запам'ятовування, удосконалення знань та формування умінь і навичок. 3. Застосування знань, умінь і навичок на практиці в ситуації за зразком та в творчій самостійній роботі. 4. Узагальнення та систематизація знань і умінь. 5. Перевірка й оцінка знань, умінь і навичок учнів
Типи уроків (в залежності від дидактичних задач)	1. Урок засвоєння знань. 2. Урок закріплення знань та формування умінь і навичок. 3. Урок застосування знань, умінь і навичок. 4. Урок узагальнення та систематизації знань. 5. Урок контролю і корекції знань, умінь і навичок. 6. Комбінований урок
Структура уроку	Це взаємопов'язані і взаємообумовлені частини уроку, які відрізняються своїми задачами і характером діяльності учителя й учнів
Вимоги до сучасного уроку	I. Дидактичні вимоги. II. Організаційні вимоги. III. Психологічні вимоги. IV. Етичні вимоги. V. Санітарно-гігієнічні вимоги. VI. Методична підготовленість учителя до уроку
I. Дидактичні вимоги до уроку – це:	1. Дотримання всіх принципів дидактики. 2. Визначення дидактичних (навчальних) задач до уроку. 3. Єдність освітніх, розвиваючих і виховних задач на уроці.

	4. Вибір найбільш раціональних методів навчання. 5. Поєднання індивідуальної, групової і колективної форм навчання. 6. Планомірний контроль за якістю знань на уроці. 7. Поєднання активної пізнавальної діяльності учнів з керівною роллю вчителя. 8. Зв'язок даного уроку з попереднім і наступним уроками
II. Організаційні вимоги до уроку – це:	1. Чіткість структури уроку. 2. Раціональне використання часу уроку. 3. Організаційна готовність учителя і учнів до уроку
III. Психологічні вимоги до уроку	Це вимоги до особистості учителя: - емоційна налаштованість на урок, прихильність до дітей; - самоволодіння, зібраність, організованість учителя; - створення умов спокою на уроці, оптимістичного настрою учнів в роботі та ін.
IV. Етичні вимоги до уроку	Це вимоги до особи вчителя: - додержання педагогічного такту у стосунках з учнями, вміння встановлювати контакт з дітьми; - привітність до дітей; - чесність, порядність та ін.
V. Санітарно-гігієнічні вимоги до уроку	1. Турбота про здоров'я дітей; 2. Чистота приміщень, провітрювання; 3. Раціональне розподілення навчального навантаження; 4. Правильне розміщення дітей за партами, контроль за поставою
VI. Методична підготовленість учителя до уроку	1. Наявність календарно-тематичного плану з предмета. 2. Опрацювання спеціальної та додаткової літератури з теми уроку. 3. Підготовка дидактичного матеріалу (карти, таблиці, роздаткової карточки, наочні посібники, спортивне приладдя та ін.). 4. Складання поурочного плану за схемою: - тема уроку; - дидактичні, розвиваючі, виховні завдання уроку; - тип уроку; - структура уроку із зазначенням часу на кожний етап уроку;

	- хід уроку з коротким викладенням змісту, питаннями до учнів, завданням; - домашнє завдання; - список використаної літератури

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте поняття форм організації процесу навчання. Зробіть співвідношення понять: „методи навчання” - „форми організації навчання”.
2. Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу. Чому основна? Порівняйте з іншими формами навчання і дайте пояснення.
3. Оцініть позитивні та негативні аспекти класно-урочної системи навчання.
4. Назвіть дидактичні задачі до уроку та поясніть психолого-педагогічну необхідність визначати їх до кожного уроку.
5. Чим визначаються типи уроків? Які ви знаєте типи уроків фізичної культури?
6. Що таке структура уроку? Складіть гіпотетичну структуру уроку фізкультури з будь-якої теми.
7. Назвіть вимоги до уроку і дайте педагогічне обґрунтування їх необхідності.
8. Етичні вимоги до уроку – це вимоги до вчителя чи до учнів? Про що йдеться перш за все, коли йде мова про етичні вимоги до уроку?
9. Які з вимог до уроку мають першорядне значення для проведення уроків фізкультури?
10. Поміркуйте, візьміть до уваги сутність методичної підготовки вчителя фізкультури до уроку.

Тест № 5

***Тема: Форми організації навчального процесу.
Урок у сучасній школі.***

1. Відзначте форми навчання:
 - а) урок;
 - б) бесіда;
 - в) лекція;
 - г) факультативне заняття;
 - д) пояснення;
 - є) екзамен.
2. Дайте визначення поняття: урок – це...
3. Дидактичні задачі уроку:
 - 1) засвоєння нових знань;

- 2) закріплення, запам'ятовування знань та формування умінь і навичок.
Допишіть ще три дидактичні задачі уроку.
4. Наведіть класифікацію уроків (типи) за дидактичними задачами.
5. Структура уроку – це взаємозв'язані і взаємообумовлені частини уроку, які? Продовжте визначення.
6. Які ви знаєте вимоги до сучасного уроку:
- 1) дидактичні;
 - 2) організаційні;
 - 3) психологічні...
- Допишіть, які ще?
7. Чим визначається тип уроку?
- а) формами організації навчального процесу;
 - б) змістом навчального матеріалу;
 - в) методами навчання;
 - г) дидактичними завданнями уроку.
8. Наведіть будь-яку класифікацію типів уроку.
9. Структура уроку – це взаємозв'язані і взаємообумовлені частини уроку, які... Продовжте визначення.
10. Чим визначається структура уроку?
- а) віком учнів;
 - б) змістом навчального матеріалу;
 - в) типом уроку;
 - г) методами навчання;
 - д) правильної відповіді немає.
11. Які ви знаєте вимоги до сучасного уроку...
- 1) дидактичні;
 - 2) організаційні;
 - 3) психологічні...
- Допишіть, які ще?
12. До якої групи вимог відносяться:
- 1) чіткість структури уроку;
 - 2) раціональне використання часу уроку;
 - 3) організаційна підготовленість учителя й учнів до уроку.
13. До якої групи відносяться такі вимоги до уроку:
- 1) емоційна налаштованість учителя на урок, прихильність до дітей;
 - 2) самоволодіння, зібраність, організованість учителя;
 - 3) створення умов спокою на уроці, оптимістичного настрою учнів у роботі.
14. Учитель увійшов у клас і закричав: „Чому ви сидите не на своїх місцях?!”
- Яка вимога до уроку порушена вчителем?

2.6. Опорна схема № 6. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів

Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів	Це засіб одержання зворотної інформації, що дає змогу оперативно регулювати і корегувати процес навчання, ставити конкретні завдання на наступний урок.
Функції контролю	- <u>Освітня</u> – контроль навчання спонукає учнів до систематичної роботи над навчальним матеріалом, сприяє підвищенню їхнього освітнього рівня; - <u>діагностична</u> – контроль дозволяє виявляти рівень знань, корегувати його, попереджувати неуспішність; <u>виховна</u> – контроль впливає на формування відповідальності, дисциплінованості, наполегливості учнів та ін.; <u>розвиваюча</u> – контроль впливає на розвиток психічних та особистісних якостей учнів; - <u>організуюча</u> – контроль організує і спрямовує роботу вчителя й учнів
Види контролю	<u>Попередній</u>. Здійснюється перед вивченням нового матеріалу, для з'ясування опорних знань; <u>поточний</u> – проводиться в процесі вивчення нового матеріалу. З'ясування якості засвоєних учнями знань, з метою їх перевірки та корекції; <u>періодичний</u> – перевірки та корегування певної системи знань, умінь і навичок; <u>підсумковий</u> – це облік знань учнів наприкінці чверті; <u>заключний</u> – призначений виявити в кінці навчального року, якого рівня та якості знань досягли учні в оволодінні програмним матеріалом
Методи контролю та обліку знань, умінь і навичок	<u>Усна перевірка знань і умінь:</u> - фронтальне опитування; - побіжне опитування; - індивідуальне опитування; - комбіноване опитування. <u>Письмова перевірка знань і умінь:</u> - домашні письмові роботи; - вправи, розв'язання задач біля дошки, в зошитах; - самостійні твори, контрольні роботи; - графічні роботи <u>Спостереження</u> за виконанням вправ на спортивних снарядах, майданчиках та в навчальних майстернях. <u>Програмований</u> контроль знань
Види оцінки знань	1.Міміка – оцінка у виразі обличчя. 2.Жест – оцінка рухом руки, голови. 3.Слово – оцінююче судження („молодець”, „добре”, „правильна стійка”) 4.Бал – оцінка, виражена в цифрах, яка виставляється в

	журнал і повідомляється учневі
Педагогічні вимоги до перевірки та оцінки	1. Систематично і всебічно виявляти знання й уміння з усіх розділів програми; 2. Індивідуально оцінювати знання кожного учня; 3. Оцінка повинна бути обґрунтована і зрозуміла учням, оприлюднена; 4. Оцінювати знання учнів треба об'єктивно і неупереджено; 5. Оцінка повинна спонукати учня до пізнавальної діяльності, викликати бажання вчитися (дієвість оцінки); 6. Перевіряючи знання учнів, слід використовувати різні методи (усно, письмово, індивідуально, фронтально).
Бали	Критерії
1	Учень володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що позначаються учнем окремими словами чи реченнями.
2	Учень володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, викладає його уривчастими реченнями, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні.
3	Учень володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
4	Учень володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на репродуктивному рівні.
5	Учень володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, здатний за допомогою вчителя логічно відтворити значну його частину.
6	Учень може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних Положень, за допомогою вчителя може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, виправляти допущені помилки.
7	Учень здатний застосувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень.
8	Учень уміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом учителя, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом учителя.
9	Учень вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі і застосовує його на практиці; вільно розв'язує задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

10	Учень виявляє початкові творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, оцінює окремі нові факти, явища, ідеї, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, які поставив учитель.
11	Учень вільно висловлює власні думки і відчуття, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги вчителя знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та знань власної пізнавальної діяльності. Використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує особисту життєву позицію, узгоджуючи її із загальнолюдськими цінностями.
12	Учень виявляє власні творчі здібності, самостійно розвиває власні обдаровання і нахили, вміє самостійно здобувати знання.

**Умовна схема
переведення досягнень учнів з п'ятибальної
шкали оцінювання у 12-бальну**

5-бальна шкала	2			3			4			5		
Перехідна шкала	2-	2	2+	3-	3	3+	4-	4	4+	5-	5	5+
12-бальна	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність і функції контролю навчальної діяльності учнів.
2. У чому полягає діагностична функція контролю? Як вона „спрацьовує” на уроках фізкультури?
3. Поміркуйте над кожним аналогічним питанням стосовно кожної з функцій контролю знань.
4. До чого може зводиться попередній вид контролю на уроках фізкультури?
5. Як ви вважаєте, на уроках фізкультури може бути застосована письмова перевірка знань та умінь?
6. Які оцінні судження (оцінка в слові) доцільно використовувати вчителю на уроках фізкультури?
7. У чому полягають педагогічні вимоги до контролю та оцінки знань і умінь?
8. Вкажіть критерії оцінок з фізичної культури за 12-бальною системою.
9. Порівняйте чотирибальну та 12-бальну системи.

10. Педагогічна ситуація. На уроці фізкультури за виконання вправи вчитель поставив учневі бал „3”. Учень вигукнув: „А чого три?”, на що вчитель відповів: „Тебе не спитали”. Зробіть аналіз ситуації. Які помилки допустив учитель?

Тест №6

Тема: Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

1. Контроль знань, умінь, навичок – це ...
2. Функції контролю:
 - а) освітня, розвиваюча;
 - б) виховна, розвиваюча, організуюча;
 - в) освітня, діагностична, виховна;
 - г) правильної відповіді немає.
3. Види контролю знань, умінь, навичок:
 - 1) попередній;
 - 2) поточний...Продовжте перелік.
4. Методи усної перевірки знань – це індивідуальне опитування, фронтальне опитування, письмова робота, комбіноване опитування, виконання вправ на снарядах, графічні роботи.
Знайдіть помилки.
 1. Методи перевірки знань:
 - а) усна перевірка, письмова перевірка;
 - б) спостереження, письмова перевірка;
 - в) усна перевірка, методи програмованого контролю;
 - г) правильної відповіді немає.
 6. Види оцінки знань: міміка, жест...Продовжте перелік.
 1. Систематичність перевірки знань та вмінь, оприлюдненість, дієвість, індивідуалізація, об'єктивність оцінки – це:
 - а) критерії контролю і оцінки;
 - б) методи контролю і оцінки;
 - в) види оцінки;
 - г) педагогічні вимоги до контролю і оцінки;
 - д) правильної відповіді немає.

Контрольні питання до розділу 2

1. Що означає термін „дидактика”? Що вивчає дидактика?
2. Назвіть основні поняття дидактики, поясніть їх сутність.
3. Поясніть взаємозв'язок самоосвіти й освіти людини.
4. Як ви розумієте закономірності процесу навчання, яке їх значення в організації навчання?
5. Обґрунтуйте зв'язок дидактики з іншими науками.

6. Розкрийте поняття змісту освіти. Які фактори впливають на розвиток змісту освіти?
7. Дайте порівняльну характеристику загальної, політичної та професійної освіти.
8. Розкрийте взаємозв'язок загальної, політичної та професійної освіти.
9. В яких документах відображається зміст освіти?
10. Назвіть компоненти процесу навчання за змістом.
11. Назвіть функції процесу навчання та поясніть у чому полягає суть кожної з них.
12. Як ви розумієте поняття „принципи навчання”?
13. Як принципи доступності, наочності, систематичності навчання та інші впливають на визначення змісту, форм і методів процесу навчання?
14. Дайте визначення поняття „методи навчання”.
15. Назвіть класифікацію методів навчання за джерелом знань. Які ви ще знаєте класифікації методів навчання?
16. Назвіть загальні умови вибору методів навчання. Запропонуйте методи навчання на уроках фізкультури в школі.
17. Оцініть позитивні та негативні аспекти класно-урочної системи навчання.
18. Назвіть дидактичні задачі до уроку та поясніть психолого-педагогічну необхідність визначати їх до кожного уроку.
19. Чим визначаються типи уроків? Які ви знаєте типи уроків фізичної культури?
20. Що таке структура уроку? Складіть гіпотетичну структуру уроку фізкультури з будь-якої теми.
21. Назвіть вимоги до уроку і дайте педагогічне обґрунтування їх необхідності.
22. Етичні вимоги до уроку – це вимоги до вчителя чи до учнів? Про що йдеться, перш за все, коли йде мова про етичні вимоги до уроку?
23. Які з вимог до уроку мають першорядне значення для про-ведення уроків фізкультури?
31. Поміркуйте, візьміть до уваги сутність методичної підготовки вчителя фізкультури до уроку.
32. Розкрийте сутність і функції контролю навчальної діяльності учнів.
33. У чому полягає діагностична функція контролю? Як вона „спрацьовує” на уроках фізкультури?
34. До чого може зводиться попередній вид контролю на уроках фізкультури?
35. У чому полягають педагогічні вимоги до контролю та оцінки знань і умінь?
36. Вкажіть критерії оцінок з фізичної культури по 12-бальній системі.

Література до 2 розділу

1. Агафонова А. С. Практикум по общей педагогике: [учебное пособие]. – СПб.: «Питер», 2003. – 416 с.

2. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи: 36. метод. матеріалів НДІ педагогіки України. Ред. група Г.С.Дегтярьова та ін. – К.: «Хрещатик», 1992. – 109 с.
3. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе: научное издание / Ю. К. Бабанский. – М.: «Просвещение», 1985. – 208 с.
4. Бордовская Н.В. Педагогика. Учебник для вузов / Н.В. Бордовская. – СПб: «Питер», 2000. – 304 с.
5. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920) / Г. Васькович. – К., 1999. – 359 с.
6. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. – К.: Укр. вид. спілка, 1997. – 415 с.
7. Вигман С.Л. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / С.Л. Вигман. – М.: ТК Ведби, изд-во «Проспект», 2006. – 208 с.
8. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова – К.: 2001. – 576 с.
9. Волынкин В.И. Педагогика в схемах: учебное пособие – Ростов-н/Д: «Феникс», 2007. – 283 с.
10. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія [Текст]: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: Вища школа, 1995. – 237 с.
11. Ерофеева М.А. Общие основы педагогики. Конспект лекций / М.А. Ерофеева. – М.: «Высшее образование», 2006. – 188 с.
12. Жук О.Л. Педагогика: учеб.-метод. комплекс для студентов пед. Специальностей / О.Л. Жук. – Минск, БГУ, – 2003. – 383 с.
13. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников [Учебное пособие] / Н.Н. Захаров. М.: Просвещение, 1988. – 272 с.
14. Коджаспирова Г.М. Педагогика: учебник / Г.М. Коджаспирова. – М.: КНОРУС, 2010. – 744 с.
15. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: «Педагогика», 1981. – 186 с.
16. Лозова В.І. Педагогіка / В.І. Лозова, В.І. Москаленко, П.Г. Троцько – К.: Інститут системи досліджень освіти (УСДО), 1993. – с.3-9.
17. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся / А.С. Лында – М.: «Высшая школа», 1979. – 157 с.
18. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А.К. Маркова. – М.: «Просвещение», 1983. – 96 с.
19. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М.И. Махмутов. – М.: «Просвещение», 1997. – 240 с.
20. Общая и профессиональная педагогика: [учеб. пособие для студентов пед. вузов] / Под редакцией В.Д. Симоненко. – М.: «Вентана-Граф», 2007. – 368 с.
21. Орехова В.А. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / В.А. Орехова. – М.: КНОРУС, 2006. – 200 с.

22. Основы педагогики: [учеб. пособие] / А.И. Жук, И.И. Казимирская, О.Л. Жук, Е.А. Коновальчик. Под общ. ред. А.И. Жука. – Минск: «Аверсэв», 2003. – 349 с.
23. Педагогика школы / Под ред. Г.И.Щукиной. – М.: 1977. – с.233-235.
24. Педагогика. [учебное пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей] / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Пед. об-во России, 1998. – 640 с.
25. Педагогика: [учебное пособие] / Под. ред. П.И. Пидкасистого. – М.: «Высшее образование», 2006. – 432 с.
26. Педагогика: учебник для бакалавров / Л. П. Крившенко [и др.]; под ред. Л. П. Крившенко – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: «Проспект», 2013. – 488 с.
27. Психология и педагогика: [учебное пособие] / под ред. В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, А.И. Подольской, В.А. Сластенина. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2004. – 585 с.
28. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
29. Скаткин М.Н. Дидактика средней школы: некоторые проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин – М.: «Просвещение», 1982. – 319 с.
30. Столяренко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям] / А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
31. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник] / М.М. Фіцула. – Тернопіль: «Богдан», 2003. – 192 с.
32. Чепиков В.Т. Педагогика. Краткий учебный курс / В.Т.Чепиков. – М.: «Новое знание», 2003. – 173 с.

РОЗДІЛ 3. Теорія виховання

3.1. Розвиток і виховання особистості.

Опорна схема № 1.

Особистість	Свідомий індивід, який займає певне становище у суспільстві та виконує певні громадські функції.
Розвиток особистості	Це якісні зміни, які відбуваються в організмі та в психіці людини, в її громадській самосвідомості. Розвиток особистості розглядається як невід’ємна властивість розвитку природи.
Рушійні сили розвитку особистості	- це внутрішні і зовнішні суперечності і боротьба протилежностей. Наприклад, між потребами людини і можливостями їх задовольнити, між особистістю і колективом.
Фактори розвитку особистості	Розвиток особистості залежить від багатьох факторів; їх об’єднують у три групи: спадкоємність, середовище, виховання.
Спадкоємність і розвиток особистості	Це природні риси людини, які передаються дітям від батьків; вони є передумовами, задатками розвитку особистості. Задатки не орієнтовані на конкретний вид діяльності чи творчості. Всі психічні і моральні якості особистості людини виявляються у праці, вихованні, в спілкуванні з оточенням.
Середовище (оточення) і розвиток особистості	Психологи стверджують: доля впливу середовища на розвиток інтелекту людини перевищує вклад генетичних (природних) факторів. Середовище відіграє важливу роль у розвитку особистості, а при відсутності правильно організованого виховання воно є вирішальним.
Виховання і розвиток особистості	Правильно організоване виховання – таке, що враховує вікові та індивідуальні особливості дітей, а також умови життя і виховання. Правильно організоване виховання веде за собою розвиток

	особистості, прискорює його.
Вікові особливості молодшого школяра (6-10 років) і виховання	<u>Фізичний розвиток:</u> розвивається рухливість, клапани серця, зміцнюється організм, дитина росте. Але дитина потребує дотримання режиму харчування, праці, відпочинку. <u>Особливості, навчально-пізнавальної діяльності:</u> - інтерес до навчання має суспільно-значущий смисл (соромно погано вчитися); - інтерес до навчання формується через інтерес і повагу до вчителя; - десь у 3 класі ставлення до навчання стає гіршим. Причина – неправильне користування оцінкою з боку вчителя. Вчителю треба робити висновки. <u>Психічний розвиток:</u> розвинута мова, дитина може вчитися. Увага нестійка, сприйняття здійснюється через відчуття; мислення розвивається інтенсивно; пам'ять розвивається під впливом навчання. <u>Розвиток особистості</u> відбувається під впливом батьків, вчителя, дитячого оточення в класі, друзів, спеціальних виховних заходів. Особливу роль відіграють батьки і вчитель.
Вікові особливості підлітка (11-15 р.) і виховання	<u>Фізичний розвиток:</u> - ріст тулуба (туловища); - закріплення скелету; - статевий розвиток; - нерівномірність і непропорційність розвитку, недосформованість серцевих клапанів (увага для вчителя фізкультури!). <u>Навчально-пізнавальна діяльність:</u> - посилюється свідоме ставлення до навчання, хоч провідним мотивом «вчать всі»; - ставлення до навчання залежить від змісту матеріалу і вчителя як особи (його веселого, оптимістичного, романтичного характеру, добропорядності тощо). <u>Психічний розвиток:</u> - змінюється сприйняття, стає більш глибоким; - більш стійка увага (ніж у молодшого школяра), хоч носить мимовільний і довільний характер; - збільшується в об'ємі пам'ять, а запам'ятовування визначається змістом матеріалу; - мислить здебільше конкретно, але здібен і до абстрагування; - мотиви навчання ще не склалися в певну систему. <u>Розвиток особистості:</u> - середній вік школяра – це вік формування власних поглядів, проте нерідко помилкових – підліток на глибокі висновки ще не здатний;

	- моральні поняття складаються під впливом друзів, вчителів, однокласників, батьків, телебачення; - вирішальним фактором розвитку особистості є спілкування з ровесниками; - не слід весь час підкреслювати негативні риси підлітка, бо тим самим ми знижуємо значущість його особистості.
Вікові особливості старшого школяра (16-18 р.) і виховання	<u>Фізичний розвиток:</u> - зникає пропорційність між розвитком тулуба, кінцівок та грудної клітини; - інтенсивно нарощуються м'язи; - врівноважується кров'яний тиск; - завершується статеве дозрівання. <u>Навчально-пізнавальна діяльність:</u> - старший шкільний вік – це вік формування самостійних поглядів і наукового світогляду; - характерною рисою старшокласника є перехід до самоосвіти; - здібність проявляти інтелектуальну ініціативу, творчість; - розвивається свідоме ставлення до навчання, мотиви навчання мають більш значущий характер. <u>Психічний розвиток:</u> - сприйняття цілеспрямоване; - увага стійка; - мислення набуває активного, творчого характеру; - старшокласник далеко не все приймає на віру, що свідчить, про те, що відбувається процес самостійного думання. (Вчитель! Візьми на озброєння.) <u>Розвиток особистості:</u> - у старшому шкільному віці відбувається формування власних ідеалів, оцінки судження набувають більш аргументованого характеру; - характерною рисою старшого школяра є потреба в життєвому самовизначенні, відповідно до якого він скеровує свої навчальні інтереси. Це потреба у виборі професії, виборі друга (подруги), визначенні свого місця в житті тощо; - на розвиток особистості старшого школяра великий вплив мають неформальні об'єднання, спілкування в яких у цьому віці набуває великого значення. Ця характеристика старшокласника повинна бути в центрі уваги вчителя.

Питання для самоперевірки

1. Що розуміємо під особистістю та її розвитком?

2. Які Ви знаєте фактори розвитку?
3. Схильність, здібність, майстерність - це природні чи прижиттєві якості людини?
4. Вчителем-майстром треба народитися чи можна ним стати?
5. Зробіть порівняльний аналіз фізичного розвитку молодшого школяра, підлітка, старшокласника.
6. Які особливості розвитку школярів різного віку слід враховувати на уроках фізичної культури?
7. Що є особливо характерним для періоду ранньої юності?

Тест № 1

Тема: Розвиток і виховання особистості.

1. Особистість - це ...
 - а) свідомий індивід із суспільними поглядами та діями;
 - б) індивід;
 - в) людина.
2. Розвиток особистості - це ...
 - а) зміни фізіології людини;
 - б) зміни психіки;
 - в) зміни характеру;
 - г) правильної відповіді немає.
3. Рушійні сили розвитку особистості - це ...
 - а) наявність протилежностей;
 - б) розв'язання побажань людини;
 - в) наявність і боротьба протилежностей.
4. Фактори розвитку особистості:
 - а) спадкоємність і середовище;
 - б) середовище і виховання;
 - в) спадкоємність і виховання;
 - г) спадкоємність, середовище і виховання.
5. Правильно організоване виховання - це ...

Допишіть правильну відповідь.
6. Ріст тулуба, нерівномірність і непропорційність розвитку, статевий розвиток, закріплення скелету характеризують фізичний розвиток:
 - а) молодшого школяра;
 - б) підлітка;
 - в) старшого школяра.
7. Для якого віку школяра найбільш актуальним стає потреба в життєвому самовизначенні:
 - а) молодшого віку;
 - б) середнього віку;
 - в) старшого.

3.2. Опорна схема №2. Сутність, закономірності і принципи виховання

Поняття про теорію виховання	Теорія виховання – частина педагогічної науки, яка розглядає питання змісту, методів і організації виховного процесу.
Сутність виховання	Сутність виховання відображає внутрішні зв'язки і відношення, які характерні для даного процесу та проявляються в певних закономірностях.
Виховання	Це спеціально організований, цілеспрямований процес взаємодії вихователя і вихованців.
Мета виховання	Метою виховання є підготовка підростаючих поколінь до життя, а саме – всебічний гармонійний розвиток особистості.
Основою виховного процесу, головним джерелом формування суспільно цінних рис особистості є	Суспільно-корисна діяльність людини і її спілкування з іншими людьми.
Рушійними силами виховання є	Педагогічні протиріччя між потребами особистості чи колективу і можливостями їх задовольняти. Це внутрішні протиріччя між бажанням людини і його можливостями, та зовнішні – між вихователем і дитячим колективом, між школою і сім'єю та ін.
Закономірності процесу виховання	Це стійкі зв'язки у виховному процесі, які повторюються та об'єктивно йому притаманні. Це: 1. Багатофакторність виховання. 2. Двобічний характер виховання. 3. Довгочасність виховання. 4. Поступовість виховання. 5. Єдність і взаємозв'язок виховання і розвитку особистості.
Принципи виховання	Це вихідні теоретичні положення, в яких виражені вимоги до змісту і організації виховного процесу.
1.Цілеспрямованість виховного процесу	Суть принципу: виховання готує молодь до життя у відповідності з потребами суспільства, а вихователі повинні ставити перед вихованцями відповідні перспективи.
2.Зв'язок виховання з життям і з працею	Суть принципу: - вчити дітей і молодь бачити і розуміти проблеми держави, школи, класу, сім'ї, залучати їх до активних дій, спрямованих на розв'язання таких проблем;

	- залучати вихованців до спільної турботи один про одного, про інших людей; - виховувати непримиренність до негативних явищ у суспільстві; - прилучати до українських національних традицій, свят, народних обрядів.
3.Комплексний підхід до виховання	Суть принципу: - єдність всіх сторін виховання: морального, трудового, естетичного, фізичного та ін. - всебічне формування особистості; - єдність дій школи, сім'ї, громадськості у вихованні.
4.Виховання особистості в колективі	Колектив – це не просто випадкове збіговище людей, це група людей, яких об'єднує загальна мета, дії, що мають соціальне значення, а також сталість відносин. Суть принципу: - взаємна відповідальність кожного перед колективом і колективу за кожного; - взаємна допомога, атмосфера підтримки, уваги і вимогливості; - колективна діяльність – основа реалізації цього принципу.
5.Поеднання вимогливості з повагою до особистості	Суть принципу сформулював А.С. Макаренко: «Як можна більше вимогливості до людини, але разом з тим і якомога більше поваги до неї». Виховання по суті – це система вимог без поваги до людини. Але вимоги без поваги руйнують особистість. Справедлива вимогливість передбачає повагу до людини.
6.Врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.	Ш.О. Амонашвілі, видатний грузинський вчений, педагог зауважив: немає дітей хороших, нема дітей поганих, є діти різні. Отож суть принципу: - знання та врахування у виховній роботі вікових та індивідуальних особливостей вихованців, зокрема знання темпераменту, здібностей, поглядів, звичок, рис характеру, особливостей психічного, фізичного розвитку, навчально-пізнавальної діяльності; - знання умов життя, особливостей сімейного виховання дітей та підлітків. - спостереження за динамікою розвитку якостей особистості зі зміною віку та своєчасне реагування на них.
7.Систематичність та безперервність виховання	Суть принципу: - виховання – це не епізод, це довготривалий і безперервний процес;

	- виховання повинно відображати динаміку розвитку особистості; - виховання повинно спиратися на накопичений вихованцем досвід; - виховання – це планомірний процес, і воно повинно відображати всю систему факторів формування особистості.

Питання для самоперевірки

1. Що вивчає теорія виховання?
2. Що треба розуміти під сутністю виховання?
3. Від чого (кого) залежить мета виховання? Що таке мета виховання?
4. Поясніть залежність виховання від інших соціальних явищ.
5. Розкрийте основні закономірності виховного процесу.
6. Що слід розуміти під принципами виховання?
7. Назвіть принципи виховання.
8. Розкрийте суть кожного принципу виховання.
9. Яку роль повинні відігравати принципи виховання в діяльності вчителя?

Тест №2

Тема: Сутність, закономірності і принципи виховання.

1. Спеціально організований, цілеспрямований процес взаємодії виховання і вихованців з метою формування особистості - це ...
 - а) розвиток особистості;
 - б) навчання і освіта;
 - в) виховання.
2. Стійкі зв'язки у виховному процесі, які повторюються та об'єктивно йому притаманні:
 - а) принципи виховання;
 - б) закономірності виховання;
 - в) методи виховання.
3. Відзначте літерою «з» закономірності, літерою «п» принципи виховання:
 - багатофакторність;
 - систематичність;
 - цілеспрямованість;
 - довгочасність;
 - поступовість;
 - комплексність виховання.
4. Виховання повинно готувати молодь до життя у відповідності з потребами суспільства – суть якого принципу:
 - а) виховання особистості в колективі;
 - б) врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у вихованні;

- в) зв'язок виховання з життям і працею.
5. Кому з педагогів належать слова: «Як можна більше вимогливості до людини, але разом з тим і якомога більше поваги до неї»:
- а) Я.А.Коменському;
 - б) К.Д.Ушинському;
 - в) А.С.Макаренку.
6. "Немає дітей хороших, немає дітей поганих, а є діти різні". Який би принцип виховання ви посилили, спираючись на це висловлювання Ш.О.Амонашвілі:
- а) систематичність та безперервність виховання;
 - б) цілеспрямованість виховання;
 - в) врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

3.3. Опорна схема № 3. Методи виховання

Поняття про методи та засоби виховання	<u>Метод</u> в широкому розумінні – це спосіб досягнення мети. <u>Методи виховання</u> – це сукупність засобів і прийомів виховної роботи, спрямованих на формування особистості (досягнення мети виховання). <u>Прийом</u> виховання – це деталь метода. <u>Засоби</u> виховання – це перед усім види діяльності, які організують з метою виховання (спортивна гра, змагання, доручення тощо). До засобів виховання відносяться також предмети матеріальної і духовної культури – твори художньої літератури, мистецтва та ін.
Умови вибору методів виховання	1.Врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. 2.Врахування конкретної ситуації. 3.Врахування ставлення учня (студента) до вчителя (викладача). 4.Врахування стану вихованця (особливо при використанні методу покарання).
Класифікація методів виховання	Це розгрупування методів на певній основі. Такою основою будемо вважати результати виховання тих якостей, на формування яких спрямовано метод. Всі впливи на людину поділяються на дві групи – ті, що формують <u>свідомість</u> людини і ті, що впливають на формування <u>поведінки</u>. Першу групу називають <u>методами формування свідомості, переконань</u> (або методи переконань); другу – <u>методами формування позитивного досвіду поведінки</u> (або – методами формування поведінки.) Третя група методів – це <u>методи стимулювання і корекції поведінки</u>.

	Для роботи людини над собою існують методи самовиховання.
Призначення методів виховання	<u>Призначенням методів формування переконань є роз'яснення морально-етичних ідей, норм і правил поведінки, складних політичних і соціальних явищ, вплив на свідомість, формування морально-етичних понять, почуттів, оцінних суджень, переконань. В основі переконань лежать знання і поняття.</u> - Головним інструментом методів формування переконань є <u>слово</u> вихователя або книги, телебачення в поєднанні з показом, працею, грою тощо. <u>Призначенням другої групи методів є формування позитивного досвіду поведінки, високих моральних якостей, навичок і звичок поведінки.</u> - Головним інструментом методів формування позитивного досвіду поведінки є <u>діяльність</u> вихованців (навчальна, спортивна, художня, трудова, ігрова) в поєднанні зі словом і діяльністю вихователя. <u>Призначенням методів стимулювання є вплив на свідомість і поведінку вихованців з метою їх корекції, усвідомлення і самоаналізу своїх вчинків, зміни поведінки на краще.</u> - Інструментом методу стимулювання і корекції поведінки може бути як слово, так і організація позитивного досвіду поведінки вихованців.
Система методів виховання	I. Методи формування переконань: інформація, розповідь, лекція, бесіда, диспут, приклад, конференція, доповідь. II. Методи формування поведінки: колективна діяльність, ділова гра, педагогічні вимоги і контроль за їх виконанням, вправи, привчання, виховні ситуації, доручення. III. Методи стимулювання і корекції поведінки: змагання заохочення, покарання, метод «вибуху» (створення вихователем такої ситуації, коли у вихованців виникають нові, сильні почуття радощів, засмучення, подяки, сорому, в результаті чого вони змінюють свою поведінку). IV. Методи самовиховання: самообов'язок, самоконтроль, самозвіт, самоаналіз, самооцінка.

Питання для самоперевірки

1. Що таке метод, засіб, прийом виховання?
2. Розкажіть про класифікацію методів виховання.
3. Назвіть систему методів виховання.
4. Поясніть смисл кожної групи методів виховання.
5. Покажіть взаємозв'язок між методами формування свідомості.

6. Поясніть на прикладі педагогічної діяльності А.С.Макаренка (праця "Педагогічна поема") застосування методу "вибуху".
7. Наведіть приклади врахування умов вибору методів виховання.
8. Поясніть смисл призначення різних методів виховання.

Тест №3

Тема: Методи виховання

1. Методи виховання - це ...
 - а) інструмент впливу на особистість;
 - б) засоби взаємопов'язаної діяльності, спрямовані на розв'язання виховних завдань;
 - в) сукупність засобів і прийомів виховної роботи, спрямованих на формування особистості (досягнення мети виховання).
2. Назвіть основні групи методів:
 - а) методи формування переконань;
 - б) метод вправ;
 - в) методи організації діяльності і формування поведінки;
 - г) метод позитивного прикладу;
 - д) метод змагання;
 - е) методи стимулювання.
3. Які основні засоби складають групу методів формування свідомості?
 - а) метод позитивного прикладу;
 - б) етична бесіда;
 - в) педагогічна вимога;
 - г) змагання;
 - д) заохочення.
4. Умовами вибору методів виховання є врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, врахування конкретної ситуації...
Допишіть інші умови.
5. Класифікація методів виховання – це.....методів за певною.....
Вставте пропущені слова.
6. В залежності від якої основи класифікації названі дві основні групи методів виховання?
 - а) бажання знайти спільну мову з вихованцями;
 - б) довготривалості впливу;
 - в) результату виховання.

3.4.Опорна схема №4. Виховання, самовиховання та перевиховання

Самовиховання	Це систематична і свідома діяльність людини, спрямована на формування в собі певних позитивних та подолання негативних властивостей.
Особливості самовиховання	- Мета самовиховання, бажання удосконалити себе повинна відповідати можливостям людини, бути їй під

	силу. - Неможливість досягнути мети, її нереальність вбиває бажання самовдосконалюватись; - Самовиховання передбачає зацікавленість особистості; воно неможливе без зусиль самої людини; - Самовиховання – це процес довготривалий і наполегливий.
Методи самовиховання	1. Самообов'язок 2. Самоконтроль. 3. Самозвіт. 4. Самоаналіз. 5. Самооцінка.
Педагогічне керівництво самовихованням	Самовиховання тісно пов'язане з вихованням, в процесі якого педагог може надати вихованцю певну допомогу. Такою допомогою може бути: - висунення перед вихованцем позитивного прикладу, зразка для наслідування; - включення вихованця в колективні справи; - спрямування устремлінь вихованця у зв'язку з значущими для нього подіями – вибором професії, друга чи подруги, участю у туристичному поході, спортивних змаганнях, наступним днем народження, святом та ін.; - передусім – вивчення інтересів вихованця з тим, щоб знати, що йому рекомендувати, чим допомогти; - застосування заохочення; - проведення довірливих бесід.
Перевиховання	Це система заходів педагога, спрямована на виправлення в людині тих якостей, які несумісні з нормами життя в колективі, в суспільстві.
Особливості перевиховання	- це процес складний, важкий і довготривалий; - перевиховання передбачає зацікавленість вихованця у тому, щоб позбуватися своїх недоліків, а також педагога прийти йому на допомогу; - перевиховання буде більш успішним, якщо будуватиметься на принципах «оптимістичної гіпотези», віри в те, що людині ще можна допомогти.
Умови і методи перевиховання	1. Вивчення причин відхилень у поведінці вихованця. 2. Вивчення впливу сім'ї, людей, що оточують підлітка, робота з ними. 3. Залучення підлітків до колективних справ. 4. Підбір доручень з урахуванням інтересів підлітка. 5. Організація допомоги у навчанні, придбання друзів. 6. Використання похвали, навіть за незначні успіхи, надання упевненості в собі.

Питання для самоперевірки

1. Що таке методи самовиховання? Чим відрізняються від методів виховання?
2. Назвіть найголовнішу особливість самовиховання.
3. Яка роль педагога в управлінні самовихованням особистості?
4. Перелічіть особливості самовиховання.
5. Ви згодні з тим, що нереальність перспективи вбиває у людини бажання самовдосконалюватися?
6. Назвіть методи педагогічного керівництва самовихованням.
7. Наведіть визначення поняття "самовиховання" і "перевиховання". Яка відмінність в цих процесах? Чим відрізняються поняття самовиховання та перевиховання?
8. А.С.Макаренко радив підходити до складних характерів вихованців з "оптимістичною гіпотезою". Як Ви розумієте цю пораду, що вона означає?
9. Що б Ви порадили учню 8-го класу, який знаходиться (за крадіжки) на обліку важковиховуваних?

Тест №4

Тема: Виховання, самовиховання та перевиховання

1. Що таке методи самовиховання? Це....
 - а) методи педагогічного впливу на особистість;
 - б) методи роботи людини над удосконаленням своєї особистості;
 - в) те ж саме, що й методи виховання.
2. Назвіть методи самовиховання:
 - а)самозобов'язок;
 - б) самоконтроль;Допишіть останні три.
3. Самовиховання передбачає:
 - а) бажання людини;
 - б) зацікавленість людини;
 - в) наполегливість... Що ще?
4. Щоб вихователь допоміг вихованцю у самовихованні, йому необхідно перш за все
Що?
5. З чого треба починати перевиховання підлітка?
 - а) вивчити його інтереси;
 - б) вивчити індивідуальні особливості;
 - в) вивчити причини відхилень у поведінці підлітка;
 - г) вивчити його оточення.
6. Методи перевиховання - це...
 - а) підбір доручень вихованцю;

- б) використання похвали;
- в) допомога у навчанні;
- г) залучення до колективних справ;
- д) вивчення причин відхилень у поведінці підлітка;
- е) вивчення впливу сім'ї.

3.5. Опорна схема № 5. Специфіка роботи вчителя, вчителя фізичної культури, педагога-тренера, педагога-організатора фізкультурно-спортивної роботи.

Вчитель	Спеціаліст, який веде навчальну і виховну роботу у загально-освітніх школах різних типів.
Головна функція вчителя	Передача новим поколінням суспільного досвіду, підготовка їх до життя і трудової діяльності.
Вимоги до особистості вчителя	1. Світоглядні переконання, почуття української національної самосвідомості. 2. Глибокі професійні знання на основі нових, сучасних досягнень. 3. Високий загально-культурний рівень. 4. Достатні знання з педагогіки, психології, гігієни і фізіології школяра та інших наук, які допомагають науково будувати навчально – виховний процес. 5. Високі моральні якості, без чого вчитель не може бути прикладом для вихованців.
Спеціальні педагогічні здібності та відповідні вміння вчителя	1. Розуміти психологію дітей різного віку, психологію інших людей, вміти знаходити засоби впливу на них в необхідному напрямку (гностичні здібності). 2. Вміти відбирати навчально-виховний матеріал відповідно до задач виховання і навчання, планувати свою діяльність та учнів (конструктивні здібності). 3. Організовувати свою діяльність і діяльність інших людей (організаторські здібності). 4. Встановлювати контакти з учнями, колегами, батьками (комунікативні здібності).
Специфіка (особливої) роботи вчителя фізичної культури	1. Робота вчителя фізичної культури виходить за рамки класної кімнати – в спортивний зал, на спортивний майданчик, на відкриту місцевість та ін. 2. Необхідно дотримуватися техніки безпеки, підтримувати в належному стані спортивний інвентар. 3. Забезпечувати постійний контроль за рухами учнів з метою попередження дитячого травматизму. 4. Попередження та педагогічне розв'язання

	конфліктних ситуацій, які можливі в іграх і спортивних змаганнях. 5. Врахування різних вікових груп, різного фізичного розвитку дітей при підготовці до уроків та під час їх проведення. 6. Робота вчителя фізкультури передбачає організацію загальношкільних спортивно – масових заходів.
Вимоги до вчителя фізичної культури	1. Глибоко знати основи фізичної культури і спорту. 2. Володіти знаннями з педагогіки, психології спілкування, фізіології і гігієни школяра, медицини. Вміти надати учням першу медичну допомогу. 3. Вміти визнати мету і завдання конкретного заняття з урахуванням різного рівня фізичного розвитку учнів. 4. Вміти добирати і застосовувати методи і засоби навчання й виховання на уроках фізичної культури. 5. Використовувати різні форми роботи з учнями на уроках, зокрема національні види спортивних ігор. 6. Формувати в учнів навички самообслуговування при підготовці до занять та по їх завершенню. 7. Готувати спортивний актив, організовувати спортивні секції, змагання. 8. Аналізувати, узагальнювати і творчо використовувати передовий педагогічний досвід роботи вчителів фізкультури. 9. Бути високо організованою, морально стійкою, активною і ініціативною особистістю.
Зміст роботи педагога – тренера (призначення, знання, вміння)	- Виявлення спортивних здібностей школярів і молоді. - Вміння прогнозувати життєвий шлях вихованців в спорті. - Загально-педагогічні знання, зокрема з організації занять з дітьми різного віку, хлопчиками і дівчатками. - Всебічне володіння теорією і методикою навчання у вибраному виді спорту. - Знання особливостей різних систем (в країні і за її межами) підготовки спортсменів. - Знати санітарно-гігієнічні умови фізкультурно-спортивної роботи, профілактику травматизму під час спортивних занять. Вміти за необхідності надати першу медичну допомогу. - Вміти організувати спортивну роботу в умовах навчально-тренувальних зборів, спортивно-оздоровчих таборів. - Вміти створювати спортивні споруди, користуватися та зберігати відповідний спортивний інвентар.

	- Вміти організовувати спортивні змагання в даному виді спорту, бути суддею на них. - Вміти налагоджувати стосунки між членами команди, проводити виховну роботу з ними.
Призначення і особливості роботи педагога – організатора спортивної роботи	Педагог-організатор масової культурно-оздоровчої роботи і туризму працює в різних колективах фізичної культури підприємств, організацій, оздоровчих закладів, а також в органах управління фізкультурно- спортивним рухом. Педагог-організатор фізкультурної роботи працює з різними людьми за віком, статтю, станом здоров'я, а тому йому необхідні знання з педагогіки, психології, фізіології, медицини; особливе значення в роботі педагога- організатора мають витримка, терпіння, етика стосунків. Педагог-організатор повинен вміти визначити мету фізкультурно-оздоровчої роботи, підбирати відповідні методи, володіти методикою лікарсько-педагогічного контролю за станом людей в туризмі чи в фізкультурно-масовій діяльності.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає призначення та головна функція вчителя?
2. Назвіть вимоги до особистості вчителя.
3. Розкрийте спеціальні педагогічні здібності та вміння, якими належить володіти вчителю.
4. У чому полягає специфіка роботи вчителя фізичної культури на відміну від роботи вчителів інших предметів?
5. Вам належить дуже добре знати вимоги до вчителя фізичної культури. Подбайте про те, щоб Ви їх знали.
6. Чи є відміна роботи педагога-тренера від роботи вчителя фізичної культури? Порівняйте.
7. Згадайте та порівняйте також роботу педагога-тренера та педагога-організатора спортивної роботи.
8. З'ясуйте для себе специфіку роботи трьох спеціалістів: вчителя фізкультури, тренера, організатора спортивної роботи. Що спільного в їх діяльності, а які відміни? Накресліть таблицю, в якій покажете специфіку їхньої роботи.

Тест №5

Тема: Специфіка роботи вчителя, вчителя фізичної культури, педагога-тренера, педагога-організатора фізкультурно-спортивної роботи.

1. Вчитель-це

- а) державний діяч;
 - б) діяч соціальної сфери;
 - в) спеціально підготовлена людина для навчально-виховної роботи з дітьми і молоддю.
2. Головна функція вчителя:
- а) вчити дітей;
 - б) виховувати дітей;
 - в) передавати новим поколінням суспільний досвід;
 - г) правильної відповіді немає.
3. В переліку вимог до вчителя зазначено світоглядні переконання, глибокі професійні знання і
- Які ще?
4. Кожен вчитель повинен володіти спеціальними здібностями, вміннями. Якими?
- а) гностичними і конструктивними;
 - б) конструктивними і організаторськими;
 - в) організаторськими і комунікативними;
 - г) правильної відповіді немає.
5. Конструктивні вміння вчителя - це...
- а) вміння розуміти дітей;
 - б) підбирати навчально-виховний матеріал та планувати свою діяльність;
 - в) організовувати свою діяльність.
6. Комунікативні здібності вчителя фізичної культури, тренера - це....
- а) вміти впливати на учнів, спортсменів;
 - б) розуміти їх;
 - в) вміти встановлювати контакти з учнями, спортсменами.
7. Чи кожен вчитель може бути вчителем фізкультури?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) вагаюсь з відповіддю.
8. Чи кожен вчитель фізкультури може бути педагогом-тренером?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) не знаю.
9. Щоб вчитель фізичної культури міг працювати педагогом-тренером, йому необхідно:
- а) добре володіти теорією і методикою навчання у вибраному виді спорту;
 - б) продовжить перелік.

3.6. Опорна схема № 6. Класний керівник

Хто такий класний керівник, його	Класний керівник – головний вихователь учнів класу, організатор класного колективу. Класний керівник

функції	- координує виховну діяльність вчителів, які працюють в даному класі; - співпрацює з батьками учнів в питаннях виховання дітей; - підтримує зв'язки з громадськими організаціями, які займаються вихованням дітей та молоді.
Права і обов'язки класного керівника	Класний керівник зобов'язаний 1. Всебічно вивчати інтереси і нахили учнів класу, стосунки в колективі, вплив сім'ї на дитину. 2. Планомірно проводити роботу, спрямовану на покращення навчання учнів класу, розвитку у них пізнавальних потреб. 3. Організовувати позаурочну виховну роботу з учнями класу, залучати їх до гуртків, клубів, до екскурсій, вікторин, тощо. 4. Організовувати суспільно-корисну працю учнів, залучати їх до загально-шкільних справ. 5. Вести класну документацію – журнал, планування виховної роботи, особові справи учнів, ін. Класний керівник має право: 1. Бути присутнім на уроках, екзаменах з різних предметів в своєму класі. 2. Подавати пропозиції до педагогічної ради щодо заохочень і покарань учнів класу. 3. Звертатися до адміністрації з пропозиціями щодо надання матеріальної допомоги окремим учням. 4. Визначити оптимальні форми виховної роботи з учнями класу, також терміни їх проведення.

Зміст роботи класного керівника. Напрямки виховної роботи

I. Виховання високоморального шдростаючого покоління на основі відродження національних досягнень і традицій українського народу

Завдання	1. Виховання національної самосвідомості, духовне збагачення особистості. 2. Глибоке вивчення історії України, української мови, рідного краю. 3. Відродження народних українських традицій, обрядів, звичаїв.

Форми роботи	- гуртки декоративно-прикладного мистецтва, народних ремесел; - фестивалі народної творчості; - фольклорні свята, вечерниці; - краєзнавські гуртки, уроки історії, уроки пам'яті, уроки народознавства; - вивчення пісенної культури українського народу, архітектури, національного вбрання, тощо.

II. Фізичне виховання, турбота про збереження та зміцнення здоров'я школярів

Завдання	1. Вивчення психофізичних особливостей дітей і підлітків; 2. Пропаганда здорового способу життя, попередження шкідливих звичок – паління, вживання алкоголю, наркотиків; 3. Турбота про здоров'я дітей, їх харчування (в школі), оздоровлення влітку, проходження медичного догляду; 4. Разом з учителем фізкультури залучення школярів до спортивних секцій, ігор, змагань; 5. Турбота про виконання учнями режиму дня, ранкової фіззарядки та ін.
Форма роботи	- бесіди, класні години про здоровий спосіб життя, про шкідливість алкоголю, нікотину, наркотиків; - зустрічі з лікарями, наркологами, психотерапевтами; батьківські "кругли столи", дискусії з проблем організації дозвілля школярами, дотримання режиму життя, харчування, відпочинку дітей; - обговорення з учнями та їхніми батьками статей з газет і журналів, кінофільмів про здоровий спосіб життя.

III. Духовно-моральне виховання, орієнтація школярів на загальнолюдські цінності

Завдання	1. Виховання почуття любові до Батьківщини – України. 2. Виховання прагнень до збереження і примноження національного надбання країни, високої екологічної культури. 3. Формування потреби в оволодінні українською мовою, виховання поваги до національних меншин. 4. Виховання добропорядності, чутливості, чесності, милосердя, терпимості до інших людей, поваги до батьків, до старших, турботи про малих. 5. Підготовка шкільної молоді до самостійного сімейного життя, виховання поваги між юнаками та дівчатами, активних прагнень до створення здорової сім'ї, народження дітей, створення та зміцнення духовних цінностей сім'ї.
Форми роботи	- бесіди на морально-етичні, спортивно-етичні теми; - організація колективних творчих справ з учнями класу; - залучення учнів до участі у фестивалях народної творчості; - поетичні вечори, свята; - дискусійні клуби, зустрічі, диспути на соціально-політичні, морально-етичні, естетичні теми; - фольклорні свята, вечорниці, засідання клубів українських умільців; - виставки, конкурси художньої творчості учнів та інше.

IV. Розвиток талантів, розумових і фізичних здібностей, формування пізнавальної культури, організація змістовного дозвілля

Завдання	1. Виховання суспільно значущої мотивації навчання, виховання позитивного ставлення до знань, до навчання; 2. Формування умінь вчитися самостійно, творчо; 3. Розвиток пізнавальних потреб; 4. Виховання культури розумової праці.
Форми роботи	- залучення учнів до гуртків, клубів дослідницького характеру ("Еврика", "Глобус", "Пошук"). - пропаганда наукових знань, досягнень, цікавих відкриттів; - дискусії і диспути пізнавального характеру; - КТС пізнавального характеру: вечори веселих завдань, захисти фантастичних проєктів, турніри знатоків типу "Що, де, коли?" та ін. - бесіди (індивідуальні, групові) з батьками про виховання у дітей культури розумової праці, любові до книг, до знань.

V. Підготовка школярів до господарсько-трудової діяльності

Завдання	1. Виховання позитивного ставлення до праці, поваги до людей праці; 2. Підготовка учнів до вибору професії; 3. Виховання бережливого ставлення до природи, пам'ятників культури; 4. Розвиток підприємництва, прагнення до господарювання; 5. Виховання бережливого ставлення до матеріальних цінностей.
Форми роботи	- організація самообслуговування; - домашня робота учнів, турбота про батьків, бабусь і дідусів, молодших членів сім'ї; - залучення до ремонту шкільного приміщення, підручників, меблів; - шефство над пам'ятниками, зеленими насадженнями мікрорайону, школи;

Планування роботи класного керівника

Вимоги до плану роботи	- цілеспрямованість і комплексність виховних заходів; - конкретність та реальність плану; - обґрунтоване поєднання словесних методів виховання з практичними виховними заходами.
Структура плану роботи	I. Аналіз рівня вихованості учнів і розвитку учнівського колективу, визначення задач виховання на новий навчальний рік. II. Основні виховні справи з колективом класу (в усіх напрямках). III. Індивідуальна робота з учнями класу. IV. Справи, що спрямовані на охорону здоров'я дітей. V. Робота з батьками.

Питання для самоперевірки

1. Хто такий класний керівник? Чи кожний вчитель може бути (повинен бути) класним керівником?
2. Виходячи з завдань класного керівника, які у нього обов'язки?
3. Чи має право класний керівник звертатися до адміністрації, педагогічної ради, з яких питань?
4. Назвіть напрямки виховної роботи класного керівника.
5. Розкрийте завдання класного керівника з фізичного виховання учнів класу.
6. Уважно перечитайте форми роботи класного керівника з фізичного виховання. Які б Ви ще форми порадили своєму класу?
7. Прочитайте уважно і запам'ятайте суть (завдання, зміст, форми) духовно-морального виховання, бо це є основна робота з орієнтації школярів на загально-людські цінності.
8. Поясніть суть, планування роботи класним керівником (вимоги до

плану та його структуру).

Тест № 6
Тема: Класний керівник

1. Ваша відверта відповідь: Ви можете бути класним керівником:
 - а) не задумувався (лась);
 - б) так, а чому б і ні?
 - в) ні, ні в якому разі
2. Сформулюйте причини, за яких Ви не змогли б бути класним керівником
 - а) не знаю теорії;
 - б) немає досвіду;
 - в) не хочу;
 - г) дуже важка робота;
 - д) нікому не потрібна робота;
 - е) мало платять.
3. В чому полягають обов'язки класного керівника:
 - а) працювати з учнями, виховувати їх;
 - б) вести документацію по класу;
 - в) бути посередником між адміністрацією та учнями класу;
 - г) правильної відповіді немає.

Допишіть, якщо Ви вважаєте, що правильної відповіді немає.
4. Напрямки виховної роботи:
 - а) відродження національних українських досягнень і традицій у свідомості вихованців;
 - б) фізичне виховання;
 - в) орієнтація школярів на загальнолюдські цінності;
 - г) розвиток талантів, творчих здібностей;
 - д) розвиток розумових здібностей;
 - е) організація змістовного дозвілля.

Покажіть, які напрямки включають інші.
5. Формування умінь вчитися самостійно, творчо. До завдань якого напрямку виховної роботи відноситься це завдання?
 - а) I-го;
 - б) II-го;
 - в) III-го;
 - г) IV-го.
6. Гуртки декоративно-прикладного мистецтва та народних ремесел, зустрічі з лікарями, наркологами, клуби "Еврика", "Глобус" - це...
 - а) форми виховної роботи;
 - б) методи виховання;
 - в) форми навчальної роботи.
7. Хто складає план роботи з класом:
 - а) директор школи;

- б) організатор з позакласної роботи;
в) класний керівник.
8. Першим розділом плану виховної роботи класного керівника є аналіз рівня вихованості учнів і розвитку класного колективу. З якою метою потрібен цей розділ?
- а) щоб не було зауважень з боку адміністрації;
б) щоб краще, по науковому спланувати виховну роботу з класом.
в) щоб підкреслити обґрунтованість плану;
г) правильної відповіді немає.

3.7. Опорна схема №7. Сімейне виховання. Робота школи з батьками

Класики педагогіки про роль сім'ї у вихованні дітей (автор, праця, думка)	XVII ст. Я.А.Коменський – «Материнська школа» Материнська школа – це головне навчання і виховання для дітей до 6 років. XVIII – XIX ст.ст. І.Г.Песталоцці – «Книга для батьків». «Ты, отчий дом, являешься основой всякого истинного естественного воспитания человека. Отчий дом, ты школа нравов и государства». XIX ст. В.Г.Белінський. Написав не одну статтю про сімейне виховання. В одній з них: «На свете много парас et matas, но мало отцов и матерей». XIX – XX ст. Л.М.Толстой. Висловив багато думок про сімейне виховання, про авторитет батьків. «Детей не отпугнешь суровостью, они не переносят только лжи». XIX – XX ст. П.Ф.Лесгафт – «Сімейне виховання дитини і його значення». «Вся тайна семейного воспитания в том и состоит, чтобы дать ребенку возможность самому развешиваться, делать все самому; взрослые не должны забегать и ничего делать для своего личного удобства и удовольствия, а всегда относиться к ребенку с первого дня появления его на свет, как к человеку, с полным признанием его личности...». XXст. А.С.Макаренко. Книга для батьків: «Прежде, чем вы начнете воспитывать своих детей, проверьте ваше собственное поведение». XXст. В.О.Сухомлинський. Батьківська педагогіка: «Если в семье ребенок не имеет эмоционального воспитания, он не может познать мир и воспринимать слово воспитателя сердцем».
Роль сім'ї у вихованні дітей	- Сім'я – це основа створення особистості. - Від батьків діти отримують перші уроки моральності, працелюбства, поваги до старших.

	- В сім'ї дитина навчається стосункам між дорослими і дітьми. - В сім'ї відбуваються перші кроки фізичного розвитку, діти набувають санітарно-гігієнічних навичок. - В сім'ї дитина отримує перші елементи грамоти, навчається читати, малювати, дізнається про красу природи, побуту та інше. - Батьки відіграють велику роль в розвитку волі дитини, в підготовці юнаків до служби в армії. - Сім'я готує дітей до трудової діяльності, впливає на вибір професії. - Сім'я відповідає за підготовку дітей до самостійного сімейного життя.
Форми роботи школи з батьками	Організаційні форми роботи. - Планування роботи школи з батьками. - Вивчення сімей учнів класу. - Індивідуальні консультації батьків. - Робота з неблагополучними сім'ями. - Проведення батьківських зборів і засідань батьківського комітету. Педагогічний всеобуч батьків - це робота школи, класного керівника з підвищення педагогічної культури батьків. Форми роботи з підвищення педагогічної культури батьків: - лекторії – читання лекцій на педагогічні теми; - виступи психотерапевтів, лікарів, працівників соціальної сфери на теми здоров'я підлітків, попередження поганих звичок, травматизму, тощо; - усні журнали, де батьки можуть виступити з повідомленням на психолого-педагогічні теми; - конференції батьків з обміном досвідом виховання дітей в сім'ях ; - вечори запитань і відповідей, на які запрошуються вчителі різних предметів, працівники соціальної сфери, представники адміністрації школи та інших установ; - «Дні відкритих дверей», коли батькам надається можливість бути присутніми на уроках в класах, де навчаються їхні діти; - «Батьківські куточки», «Батьківські газети» та ін.
Умови ефективності сімейного виховання	1. Дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми в сім'ї. В основі повинен бути принцип: «Як можна більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї» (А.С.Макаренко). 2. Формами стосунків повинен бути діалог (а не

	монолог). 3. Батьки мають прислухатися до порад вчителів, а вчителі зважати на думку батьків. Принцип – єдність вимог школи і сім'ї до дитини. 4. Вчителі і батьки повинні піклуватися про свій авторитет в очах дітей і підлітків. Без авторитету виховання неможливе. 5. У батьків і дітей повинні бути спільні справи, загальна трудова діяльність і відпочинок. 6. Батьки повинні подбати про культуру побуту – зовнішній вигляд, мову, книги, газети, режим життя.

Питання для самоперевірки

1. Що таке сім'я?
2. Назвіть головні функції сім'ї.
3. Які Ви знаєте принципи сімейних стосунків? Поясніть кожен з них.
4. Хто з класиків педагогіки приділяв увагу сім'ї як виховному фактору?
5. Назвіть праці видатних педагогів про сімейне виховання.
6. В чому полягає роль сім'ї у вихованні дітей?
7. Що таке педагогічний всеобуч та з якою метою він упроваджується в школах?
8. Назвіть форми роботи школи з батьками.
9. Ви вважаєте, потрібно проводити роботу з батьками з підвищення їхньої педагогічної культури? Навіщо проводити таку роботу?
10. Від яких умов залежить успіх сімейного виховання дітей?

Тест №7

Тема: Сімейне виховання. Робота школи з батьками

1. Сім'я – це...
 - а) група людей, які знаходяться у кровному спорідненні;
 - б) колектив;
 - в) первинний осередок суспільства;
 - г) осередок, заснований на подружньому спорідненні;
 - д) правильної відповіді немає.
2. Функції сім'ї:
 - а) дітонародження і виховання дітей;
 - б) виховання дітей і господарсько-економічна;
 - в) дітонародження і господарсько-економічна;
 - г) дітонародження, виховна і господарсько-економічна;
3. Кому належать слова: "Отчий дім, ти школа звичаїв і держави?"
 - а) Я.А.Коменському;
 - б) І.Г.Песталоцці;
 - в) П.Ф.Лесгафту.

4. Хто написав працю "Батьківська педагогіка?"
 - а) А.С.Макаренко;
 - б) В.О.Сухомлинський;
 - в) Л.М.Толстой.
5. В сім'ї дитина навчається
Чому? Допишіть.
6. Яку роль відіграє сім'я в фізичному розвитку дитини?
 - а) здійснюється підготовка дитини до певного виду спорту;
 - б) навчається чистити зуби;
 - в) набуває санітарно-гігієнічних навичок;
 - г) розвиваються м'язи;
 - д) правильної відповіді немає.
7. Організаційні форми роботи школи з батьками - це...
 - а) планування роботи з батьками;
 - б) проведення індивідуальних консультацій батьківДопишіть інші форми організаційної роботи школи з батьками.
8. Вечори запитань і відповідей - це ...
 - а) форма проведення класних зборів батьків;
 - б) форма роботи з підвищення педагогічної культури батьків;
 - в) збори батьків, де обговорюються питання підготовки школи до нового навчального року.
9. Від чого залежить авторитет батьків?
 - а) від того, як вони вдягаються;
 - б) від їхнього ставлення до вчителів;
 - в) від ставлення до своєї роботи;
 - г) від того, як вони ставляться до дітей;
 - д) правильної відповіді немає.

Контрольні питання до розділу 3

1. Що розуміємо під особистістю та її розвитком?
2. Які Ви знаєте фактори розвитку?
3. Зробіть порівняльний аналіз фізичного розвитку молодшого школяра, підлітка, старшокласника.
4. Що є особливо характерним для періоду ранньої юності?
5. Що вивчає теорія виховання?
6. Що слід розуміти під сутністю виховання?
7. Від чого (кого) залежить мета виховання? Що таке мета виховання?
8. Розкрийте основні закономірності виховного процесу.
9. Назвіть принципи виховання.
10. Розкрийте суть кожного принципу виховання.
11. Що таке метод, засіб, прийом виховання?
12. Розкажіть про класифікацію методів виховання.
13. Назвіть систему методів виховання.
14. Покажіть взаємозв'язок між методами формування свідомості.

15. Наведіть приклади врахування умов вибору методів виховання.
16. Поясніть смисл призначення різних методів виховання.
17. Що таке методи самовиховання? Чим відрізняються від методів виховання?
18. Назвіть найголовнішу особливість самовиховання.
19. Перелічіть особливості самовиховання.
20. Назвіть методи педагогічного керівництва самовихованням.
21. Наведіть визначення поняття "самовиховання" і "перевиховання". Яка відмінність в цих процесах? Чим відрізняються поняття самовиховання та перевиховання?
22. Що б Ви порадили учню 8-го класу, який знаходиться (за крадіжки) на обліку важковиховуваних?
23. В чому полягає призначення та головна функція вчителя?
24. Назвіть вимоги до особистості вчителя.
25. Розкрийте спеціальні педагогічні здібності та вміння, якими належить володіти вчителю.
26. Вам належить дуже добре знати вимоги до вчителя фізичної культури. Подбайте про те, щоб Ви їх знали.
27. Згадайте та порівняйте також роботу педагога-тренера та педагога-організатора спортивної роботи.
28. Хто такий класний керівник? Чи кожний вчитель може бути (повинен бути) класним керівником?
29. Назвіть напрямки виховної роботи класного керівника.
30. Розкрийте завдання класного керівника з фізичного виховання учнів класу.
31. Що таке сім'я?
32. Назвіть головні функції сім'ї.
33. Які Ви знаєте принципи сімейних стосунків? Поясніть кожен з них.
34. Назвіть форми роботи школи з батьками.
35. Від яких умов залежить успіх сімейного виховання дітей?

Література до 3 розділу

1. Базаркина Е.Л. Беседы о нравственности для старшеклассников / Е.Л. Базаркина. – Волгоград: «Учитель», 2006. – 155 с.
2. Березовин Н.А. Психология и педагогика: [учебно-методическое пособие для студентов средних и высших учебных заведений: В 2-х ч. – Ч. 2: Педагогика / Н.А. Березовин, Н.А. Цирельчук, М.И. Чеховских – Минск: МГВРК, 2002. – 336 с.
3. Бордовская Н.В. Педагогика. Учебник для вузов / Н.В. Бордовская. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 304 с.
4. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: [підруч. для педагогів] / [Всеукр. пед. т-во ім. Г. Ващенка]. – К.: «Школяр», 1999. – 385 с.

5. Вигман С.Л. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / С.Л. Вигман. – М.: ТК Ведби, Изд-во «Прспект», 2006. – 208 с.
6. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання [Текст]: пед. нариси / О. І. Вишневський. – Львів: Львівський обл. наук.- метод. ін-т освіти: Львівське обл. пед. т-во ім. Г.Ващенко, 1996. – 238 с.
7. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова – К.: 2001. – 576 с.
8. Волынкин В.И. Педагогика в схемах: учебное пособие – Ростов-н/Д: «Феникс», 2007. – 283 с.
9. Воронечкая Л.Н. Народная педагогика / Л.Н. Воронечкая, Ю.В. Мелешко. – Минск: «Красико-Принт», 2007. – 176 с.
10. Вульфов Б.З. Основы педагогики / Б.З. Вульфов, В.Д. Иванов. – М. Изд-во УРАО, 2000. – 614с.
11. Гавриловец К.В. Воспитание нравственной личности в школе: пособие для руководителей учреждений образования, педагогов-организаторов, классных руководителей/ под ред. профессора К.В. Гавриловец. – Минск: ИВЦ Минфина, 2005. – 226 с.
12. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія [Текст]: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: «Вища школа», 1995. – 237 с.
13. Ерофеева М.А. Общие основы педагогики. Конспект лекций / М.А. Ерофеева. – М.: «Высшее образование», 2006. – 188 с.
14. Жук О.Л. Педагогика: учеб.-метод. комплекс для студентов пед. специальностей / О.Л. Жук. – Минск, БГУ. – 2003. – 383 с.
15. Коджаспирова Г.М. Педагогика : учебник / Г.М. Коджаспирова. – М.: КНОРУС, 2010. – 744 с.
16. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г.М. Коджаспирова. – М.: «Айрис-пресс», 2006. – 256 с.
17. Легенький Г.И. Цель и способы воспитания / Г.И. Легенький. – М., 1990. – 136 с.
18. Леднев В.С. Содержание общего среднего образования: Проблемы структуры / В.С. Леднев – М.: «Педагогика», 1980. – 264 с.
19. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников / Б.Т. Лихачев – М.: Просвещение, 1985. – 175 с.
20. Лозова В.І. Педагогіка / В.І. Лозова, В.І. Москаленко, П.Г. Троцько – К.: Інститут системи досліджень освіти (УСДО), 1993. – С.3-9.
21. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія: Методичний посібник / І.В. Мартинюк. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.
22. Морева Н.А. Педагогика среднего профессионального образования: [Учеб. пособие для студ. пед. вузов]. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 304 с.
23. Орехова В.А. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / В.А. Орехова. – М.: КНОРУС, 2006. – 200 с.
24. Педагогика: [учебное пособие] / Под. ред. П.И. Пидкасистого. – М.: «Высшее образование», 2006. – 432 с.

25. Пидкасистый П.И. Педагогика. [учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей] / под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 608 с.
26. Подласый И.П. Педагогика: [учебник] / И.П. Подласый. – М.: «Высшее образование», 2006. – 540 с.
27. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
28. Сластенина В.А. Воспитательная деятельность педагога: учеб.пособие /Под общ. ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой.- М.: «Академия», 2007. – 336 с.
29. Смирнов В.И. Общая педагогика: [учеб. пособие] / В.И. Смирнов. – М.: Логос, 2003. – 304 с.
30. Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений и колледжей] / С.А. Смирнов и др. – М.: Академия, 2006. – 512 с.
31. Фіцула М.М. Педагогіка /М.М. Фіцула. – К.: Центр «Академія», 2001. – С.75-78.
32. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания: [учебное пособие] / Н.Е. Щуркова. – СПб.: «Питер», 2005. – 366 с.

РОЗДІЛ 4. Школознавство

4.1. Опорна схема №1. Наукові основи внутрішкільного управління

Школознавство	це галузь педагогічної науки, що має своєю метою дослідження змісту і методів управління шкільною справою, розкриття особливостей системи керівництва школою, організації її роботи.
Управління	– діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на об'єкт управління.
Принципи управління	– це вихідне положення, якого дотримуються в управлінні СНО.
До принципів СНО належать:	а) принцип науковості (опора на положення педагогіки, психології та інші науки про навчання, виховання і освіту); б) принципи демократизації (розвиток колегіальності в роботі, підзвітність керівництва трудовому колективу, конкурсний відбір керівних кадрів); в) принцип участі громадськості (створення різноманітних комісій, які сприяють роботі школи); г) принцип гуманітаризації (створення гуманних стосунків у дитячому і педагогічному колективах); г) принцип компетентності (знання справи); д) принцип оптимізації (раціональне використання засобів і одержання найкращих результатів); е) принцип об'єктивності і повноти інформації;

	є) принцип правильного добору і використання кадрів; ж) принцип ініціативи і активності; з) принцип державотворення.
Органами державного управління освітою в Україні є:	Міністерство освіти і науки України; Міністерства і відомства України, які мають навчально-виховні заклади; Вища атестаційна комісія України; відділи(управління) освіти місцевих державних адміністрацій.
Центральні органи державного управління освітою:	беруть участь у виробленні та втіленні у життя державної політики в галузі освіти, професійної підготовки кадрів, у визначенні перспектив та напрямків розвитку освіти, вимог до її змісту, рівня обсягу, нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчально-виховних закладів і здійснюють координаційні, науково-методичні, контрольні функції та державне інспектування, забезпечують зв'язи з іншими державами, організовують впровадження в практику досягнень науки і попереднього досвіду; проводять атестацію та акредитацію навчально-виховних закладів.
Місцеві органи влади:	- фінансують навчальні заклади; - визначають їх межу, - беруть під соціальний захист працівників цих закладів і дітей; - ведуть облік дітей шкільного віку і контроль щодо їх навчання до 15 років; - встановлюють опіку над дітьми без батьків.
Органами громадського самоврядування в системі освіти є :	- загальні збори (конференція) колективу, - рада навчально-виховального закладу; - районна, міська, обласна конференції працівників освіти; - районна, міська ради з питань народної освіти; - республіканський збір працівників освіти.
Зміст діяльності самоврядування:	- самостійне планування роботи, - вирішення питань навчально-виховної; наукової, методичної, фінансово-господарської, виробничо-комерційної діяльності; - участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного замовлення та замовлень місцевого значення; - визначення змісту шкільного комплексу освіти, форм і методів навчання; - прийняття на роботу педагогічних та інших

	працівників; - здійснення громадського контролю за організацією харчування у навчально-виховних закладах.
Інспектування навчально-виховних закладів:	- здійснення загальної середньої освіти молоді; - організаційна робота школи; - розстановка і використання педагогічних кадрів; - стан внутрішнього керівництва, - методична робота; - система праці вчителів, уроки та інші форми організації навчання; - виховна робота, зокрема трудове виховання і навчання у школі; - діяльність учнівського самоврядування; - позакласна та позашкільна робота з учнями; - зв'язок школи із сім'єю і громадськістю; - навчально-матеріальна база школи; - виконання планових бюджетних витрат; - облік роботи і звітність школи; - адміністративно-господарська діяльність.
Види інспектування:	1. фронтальне – передбачає перевірку всіх сторін діяльності школи, оцінювання роботи педагогічного колективу, з'ясування передумов успіхів і причин недоліків у діяльності вчителів; 2. вибіркове - має на меті перевірку окремих ділянок роботи школи. До нього вдаються за потреби вивчення важливих конкретних питань або тих, що незадовільно вирішуються; 3. тематичне - спрямоване на поглиблене вивчення, вирішення важливої проблеми певною групою шкіл, 4. комплексне.

Питання для самоперевірки.

1. Що таке школознавство?
2. На яких принципах ґрунтується керівництво закладами освіти?
3. Яка структура управління закладами освіти в Україні?
4. У чому особливості управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами? . Охарактеризуйте основні принципи управління освітою.
5. Обґрунтуйте взаємозв'язок між принципами управління освітою.
6. Схарактеризуйте особливості діяльності різних ланок структури управління освітою і розкрийте зміст їх управлінської діяльності.
7. Якими повноваженнями наділені загальні збори загальноосвітнього навчально-виховного закладу?
8. Які повноваження має рада загальноосвітнього навчально-виховного закладу?
9. Обґрунтуйте принципи управління сучасною школою.
10. У чому полягає взаємозв'язок органів державного управління освітою в Україні?
11. Проаналізуйте структуру місцевого управління освітою та наукою.
12. Доведіть доцільність інспектування загальноосвітнього закладу.
13. У чому полягає сутність кожного з видів шкільного інспектування?

4.2 Опорна схема №2. Функції управління та функції керівників школи.

Функції директора школи:	- персонально відповідає перед державою за всю діяльність школи, - за організацію і якість навчально-виховної роботи з учнями, - виховну спрямованість навчального процесу, - якість знань і поведінку школярів, їх профорієнтацію і трудову підготовку, - зміцнення здоров'я і фізичний розвиток; - фінансово-господарський стан і техніку безпеки в школі.
Функції заступника директора з навчальної роботи:	- організовує і контролює хід процесу навчання школярів; - їх загальноосвітню і трудову підготовку, всебічний розвиток і поведінку; - виконання навчальних планів і програм; - якість знань, умінь і навичок учнів; - керівництво методичною роботою з учителями школи.
Функції заступника директора з виховної роботи:	- організовує позакласну виховну роботу і дозволяє учнів; - надає необхідну допомогу класним керівникам, вихователям та іншим працівникам школи, що залучаються до проведення виховної роботи з учнями.
Функції помічника	— відповідає за збереження шкільних будов і майна;

директора по господарській частині:	– матеріальне забезпечення навчального процесу; – санітарний стан школи, протипожежну охорону, правильну організацію роботи обслуговуючого персоналу.
Під час планування роботи школи на навчальний рік необхідно дотримуватися таких принципів:	науковість, що передбачає систему науково-обґрунтованих завдань, змісту, методів, форм і засобів; реальності і оптимальності заходів, які можна виконати і які забезпечували б рівномірний ритм роботи школи протягом року; соціальна детермінація, що передбачає формування в учнів необхідних суспільству моральних, правових, естетичних та інших якостей.
Річний план охоплює такі розділи:	1. аналіз роботи школи за попередній навчальний рік; 2. завдання школи на новий навчальний рік; 3. здійснення загальної середньої освіти і підвищення якості навчально-виховного процесу; 4. позакласна і позашкільна виховна робота з учнями; 5. спільна робота школи, сім'ї і громадськості; 6. робота педагогічної ради школи; 7. методична робота школи, 8. підвищення кваліфікації та атестація учителів; 9. втілення досягнень науки та передового досвіду; 10. управління школою і внутрішній контроль; 11. організаційно-господарська робота і зміцнення навчально-матеріальної бази школи.
Поточне планування охоплює:	плани роботи вчителів (тематичні, поурочні), класних керівників (на чверть або півріччя), директора школи і його заступників (на тиждень), учнівських гуртків та організацій, розкладу навчальних, позакласних занять та заходів.
Етапи організації перевірки стану будь-якого з питань навчального процесу:	1. визначення мети контролю; 2. складання плану перевірки; 3. вибір форм і методів контролю; 4. констатування фактичного стану справ; 5. об'єктивна оцінка цього стану; 6. висновки, які випливають з оцінки; 7. пропозиції з вдосконалення навчально-виховного процесу або усунення недоліків; 8. визначення термінів усунення недоліків і, якщо потрібно, повторний контроль за виконанням пропозицій.

Питання для самоперевірки

1. Які функції директора загальноосвітнього навчально-виховного закладу?
2. Які функції заступника директора з виховної роботи?
3. Проаналізуйте спостереження і враження на основі досвіду власних шкільних років і зробіть висновок: що створювало авторитет керівництву школи, яке користувалось повагою серед учнів.
4. Які функції помічника директора по господарській частині?
5. Дайте порівняльну характеристику діяльності директора, заступника директора школи з навчальної роботи і заступника директора з виховної роботи.
6. Які особливості управління і керівництва в різних навчально-виховних закладах (гімназіях, ліцеях, ПТУ)?
7. Які саме розділи охоплює поточне планування?
8. Яких принципів необхідно дотримуватися під час планування роботи школи на навчальний рік?
9. Які саме розділи охоплює річний план?
10. Назвіть етапи організації перевірки стану навчального процесу.
11. Які функції заступника директора з навчальної роботи?
12. Дайте порівняльну характеристику діяльності заступника директора школи з навчальної роботи і заступника директора з виховної роботи.

4.3. Опорна схема №3. Організація внутрішкільного контролю.

Внутрішкільний контроль	систематична, цілеспрямована перевірка адміністрацією школи роботи педагогічного колективу, окремого вчителя.
Контроль навчально-виховного процесу керівниками школи:	розподіл сфер контролю між керівниками школи; види контролю; методи контролю; повідомлення результатів контролю; контроль і допомога вчителям.
Види внутрішкільного контролю:	а) класно-узагальнюючий: рівень знань і вихованості учнів якогось класу, якість і методи викладання в класі, якість роботи класного керівника, виконання батьківських обов'язків у вихованні дітей; б) фронтальний: стан викладання окремих предметів в усіх або окремих класах, стан роботи класних керівників у всіх або окремих класах; в) тематичний: робота всього колективу над якоюсь проблемою, рівень знань і вмінь учнів з якоїсь теми або предмета, стан роботи класних керівників у якомусь напрямку і т.п.; г) персональний: продуктивність викладацької діяльності, методичний рівень учителя в цілому або

	якоїсь сторони його діяльності; г) оглядовий: стан шкільної документації, стан трудової дисципліни, стан навчального обладнання.
Методи внутрішкільного контролю:	а) спостереження: відвідування уроків, позакласних заходів з наступним обговоренням; б) перевірка документації: робота з класними журналами, щоденниками учнів, планами уроків, особовими справами учнів і т.п.; в) опитування: 1) усне: невимушена або цілеспрямована бесіда за спеціально підготовленою програмою; 2) письмове – контрольна робота. г) тестування: метод психологічної діагностики для вимірювання індивідуальних відмінностей; д) ретроспективний розбір: оцінка діяльності школи випускниками минулих років, викладачами вищих навчальних закладів на основі аналізу вступних іспитів і т.п.
За ознакою логічної послідовності внутрішкільний контроль може бути:	1. попередній, 2. проміжний, 3. підсумковий, 4. епізодичний, 5. періодичний.
Зміст внутрішнього контролю основних видів діяльності:	а) навчальний процес: виконання навчальних програм, рівень знань і навичок учнів, продуктивність праці вчителя; б) виховний процес: рівень вихованості учнів, якість роботи класних керівників, участь батьків у виховному процесі; в) методична робота: методичний рівень кожного вчителя, методичний рівень кожного класного керівника, підвищення кваліфікації вчителів; г) наукова і експериментальна діяльність: відповідність цієї діяльності концепції розвитку школи, ступінь наукової обґрунтованості нововведень, рівень наукової підготовки педагогів, науково-дослідницька робота учнів; г) психологічний стан: ступінь психологічного комфорту учнів, учителів, психологічна підготовленість колективу до вирішення певної проблеми; д) забезпечення навчально-виховного процесу необхідними умовами: охорона праці, санітарно-гігієнічний стан, забезпечення навчально-технічним обладнанням.
Форми внутрішкільного	а) колективна форма: до контролю залучаються всі ступені управління: адміністрація, керівники кафедр,

контролю:	досвідчені вчителі, учні, батьки; б) взаємоконтроль: до контролю залучаються керівники кафедр, досвідчені вчителі і класні керівники через наставництво, взаємовідвідування навчальних занять і виховних заходів; в) самоконтроль: делегується найбільш досвідченими учителям і класним керівникам з обов'язковою періодичною звітністю за пропонованими схемами; г) адміністративний плановий контроль: здійснюється директором, його заступниками, керівниками кафедр у відповідності з планом внутрішкільного контролю; д) адміністративний регулюючий (позаплановий) контроль: здійснюється директором і його заступниками при появі непередбачених планом проблем.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте види внутрішнього контролю.
2. Від чого залежить ефективність існуючих форм внутрішкільного контролю?
3. Розкрийте зміст внутрішнього контролю основних видів діяльності.
4. Охарактеризуйте методи внутрішнього контролю.
5. Доведіть необхідність планування роботи школи (вчителів, класних керівників, директора).
6. Проаналізуйте зміст річного плану роботи школи, де Ви проходите практику.
7. Охарактеризуйте форми внутрішнього контролю.
8. Поясніть види внутрішкільного контролю.
9. Охарактеризуйте види, форми і методи внутрішнього контролю.
10. Обґрунтуйте існуючі методи внутрішкільного контролю.
11. Чим зумовлена атестація робочих місць працівників освіти?

4.4.Опорна схема №4. Методична робота в школі.

Роль методичної роботи в школі:	1. спонукає кожного вчителя до роботи над вдосконаленням свого фахового рівня; 2. сприяє взаємному збагаченню членів педагогічного колективу педагогічними знахідками; 3. дає можливість молодим учителям вчитися

	педагогічної майстерності у старших і більш досвідчених колег: забезпечує підтримання у педагогічному колективі духу творчості, прагнення до пошуку.
Функції методичної роботи в школі:	а) функція планування — важливий підготовчий етап методичної роботи, який полягає у визначенні системи заходів, що забезпечать досягнення найкращих результатів; б) організаційна функція виявляється в діяльності, пов'язаній з удосконаленням структури методичної роботи, змісту діяльності різних її складових; в) прогностична функція вимагає визначення знань та умінь, необхідних педагогам у майбутньому; д) відновлювальна функція (відновлення частково забутих учителями знань після закінчення пед. навчального закладу); є) корегуюча функція (виправлення в діяльності педагогів недоліків, пов'язаних з використанням застарілих методик, що не відповідають вимогам сучасності); є) пропагандистська функція (впровадження у практику досягнень науки, передового педагогічного досвіду); ж) контрольно-інформаційна функція полягає в утворенні і підтримці стабільного зворотного зв'язку, в оцінці відповідності наслідків методичної роботи плановим завданням та нормативним вимогам.
Завдання методичної роботи:	1. підвищення наукового рівня вчителя, 2. підготовка вчителя до засвоєння ним змісту нових програм і технологій їх реалізації; 3. постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання; 4. вивчення і втілення у шкільну практику передового педагогічного досвіду, 5. творче виконання перевірених рекомендацій: збагачення новими, прогресивними і досконалими методами і засобами навчання; 6. постійне вдосконалення навичок самоосвітньої роботи вчителя; 8. надання йому кваліфікаційної допомоги як у питаннях теорії, так і в практичній діяльності; 9. у підвищенні результативності його педагогічної праці.
Зміст методичної роботи:	♦ поглиблення філософсько-педагогічних знань, які спрямовані на відродження і розвиток національної

Форми методичної роботи в школі.	освіти в Україні, вивчення педагогічної теорії і методики навчання і виховання, психології, етики, естетики, поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмету і методики його викладання з урахуванням вимог Закону "Про мови" в Україні; ◆ вивчення діалектики і принципів розвитку української національної школи. Збагачення педагогічних кадрів надбаннями української педагогіки, науки, культури. Вивчення теорії і досягнень науки з питань викладання предметів, володіння сучасними науковими методами. Глибоке вивчення і практична реалізація оновлених програм і підручників, розуміння особливостей їх використання з позиції формування національної школи; ◆ освоєння методики викладання додаткових предметів. Випереджаючий розгляд питань методики вивчення складних розділів навчальних програм з демонструванням відкритих уроків, застосуванням наочних посібників, ТЗН, дидактичних матеріалів; ◆ освоєння і практичне застосування теоретичних положень загальної дидактики, методики і принципів активізації навчальної діяльності учнів і формування у них наукового світогляду, виходячи з вимог етнопедагогіки; ◆ систематичне інформування про нові методичні рекомендації, публікації змісту і методики навчально-виховної роботи, глибоке вивчення відповідних державних нормативних документів; ◆ впровадження досягнень етнопедагогіки, психології і окремих методик та педагогічного досвіду, особливу увагу звертаючи на впровадження в діяльність педагогічних колективів зразків національної культури і традицій. Індивідуальна самоосвіта: систематичне вивчення політичної, психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередня участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробка окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи; проведення експериментальних досліджень; підготовка доповідей, виступів по радіо, телебаченню і т.п., огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.
Вимоги до організа-	а) зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю

ції самоосвіти педагогів:	педагога; б) систематичність і послідовність; в) багатоплановий (комплексний) підхід до організації вивчення обраної теми з самоосвіти; г) індивідуальний характер; г) гласність і наочність результатів самоосвіти в педагогічному колективі, районі; д) створення в школі умов для звертання педагогів до нових досягнень науки і передового педагогічного досвіду.
Групові та масові форми методичної роботи:	відкриті уроки, взаємовідвідування, предметні комісії та ін.
Відкриті уроки.	Мета – підвищення майстерності всіх учителів. Завдання: втілення в практику всіх учителів передового педагогічного досвіду і результатів досліджень педагогічної науки, спрямованих на вирішення поставлених перед національною школою завдань.
Вимоги до аналізу і обговорення відкритих уроків:	а) цілеспрямованість обговорення; б) науковість аналізу; в) принциповість, поєднана з доброзичливістю під час висловлення критичних зауважень; г) поєднання аналізу уроку з висновками і практичними рекомендаціями; г) підбиття підсумків відкритого уроку кваліфікованими спеціалістами.
Взаємовідвідування.	Якщо молодий і недосвідчений вчитель відвідає урок, який проводить старший колега, то він може збагатити свій методичний багаж. Якщо ж досвідчений педагог відвідає урок у менш досвідченого колеги, то зможе порадити йому, яким чином вдосконалити той чи інший момент уроку. Не виключена можливість, що й досвідчений педагог візьме щось корисне для себе у молодшого колеги. Таким чином, взаємовідвідування завжди приносить користь педагогам.
Зміст роботи предметних комісій:	• заслуховування і обговорення з найбільш актуальних питань навчання і виховання; • огляд новітньої фахової літератури; • обговорення книг, статей з журналів і газет на актуальні теми; • організація взаємовідвідування уроків; • проведення і обговорення відкритих уроків;

	виготовлення наочності, застосування технічних засобів навчання; • організація консультацій для молодих учителів, заслуховування звітів учителів про виконання індивідуальних планів самоосвіти.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте роль методичної роботи в підвищенні рівня професійної майстерності вчителя.
2. Охарактеризуйте основні напрями методичної роботи в сучасній школі та зв'язки між ними.
3. Розкрийте зміст основних форм методичної роботи в школі та зв'язки між ними.
4. Складіть орієнтовний план роботи методичного об'єднання з вашої спеціальності, попередньо ознайомившись з роботою такого об'єднання в школі.
5. Підготуйте план професійного самовдосконалення своєї особистості. Обґрунтуйте його.
6. Складіть орієнтовний план роботи методичного об'єднання з Вашої спеціальності, попередньо ознайомившись з роботою такого об'єднання в школі.
7. Проаналізуйте можливі зв'язки між різними формами методичної роботи в школі.
8. Складіть план з професійного самовдосконалення своєї методичної роботи.
9. Підготуйтеся до розповіді про досвід передового вчителя-методиста.
10. Продумайте режисуру виступу мікрогрупи: план розповіді, демонстрація фрагмента уроку за методикою вчителя, ілюстрації до розповіді, прийоми активізації уваги аудиторії під час захисту досвіду.
11. У чому полягає доцільність існування методичної ради школи?

4.5. Опорна схема №5. Атестація вчителів.

Атестація педагогічних працівників	– це визначення їхньої відповідності займаній посаді, рівню кваліфікації, залежно від якого та стажу педагогічної роботи їм встановлюються категорія та відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати) у межах схеми посадових окладів.
Атестація ґрунтується на наступних принципах:	• демократизму; • загальності; • всебічності; • систематичності; • колегіальності;

	• доступності та гласності; • безперервної освіти і самовдосконалення; • морального і матеріального заохочення.
Атестація здійснюється на основі:	• комплексної оцінки рівня кваліфікації педагогічної майстерності, • результатів їх педагогічної діяльності шляхом проведення контрольних робіт; • "зрізів знань учнів"; • тестування; • відвідування уроків, позакласних заходів; • здійснення аналізу освітнього процесу в загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладах з урахуванням думки батьків, учнів та вихованців.
Атестаційна комісія створюється у складі:	голови (керівника навчального закладу, органу управління освітою), його заступника, секретаря, членів комісії (заступника керівника навчального закладу, представника органу управління освітою, методичної служби, члена профспілкового комітету навчального закладу або члена виробничого профспілкового органу відповідного рівня в районній, міській або обласній атестаційних комісіях, фахових асоціаціях, голів методичних об'єднань, найбільш кваліфікованих і авторитетних педагогів, членів органів громадського самоврядування в системі освіти).
Атестації на відповідність посаді з установленням однієї з кваліфікаційних категорій підлягають педагогічні працівники з вищою освітою, а саме:	• вчителі та викладачі всіх спеціальностей, • вчителі-дефектологи, • вихователі, вихователі-методисти, • логопеди, завідувачі логопедичними пунктами; • методисти; • музичні та художні керівники, • інструктори з фізичної культури, • соціальні педагоги, практичні психологи дошкільних, загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчальних закладів, інтернатів при школах, шкіл-інтернатів різних типів, загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації та інші працівники освіти.

Питання для самоперевірки

1. Схарактеризуйте, на основі чого здійснюється атестація.
2. Розкрийте та схарактеризуйте поняття «атестація вчителів».

3. На яких принципах ґрунтується атестація?
4. Які педагогічні працівники з вищою освітою підлягають атестації на відповідність посаді з установами однієї з кваліфікаційних категорій?
5. Розкрийте склад атестаційної комісії.

Контрольні питання до розділу 4

1. На яких принципах ґрунтується керівництво закладами освіти?
2. Яка структура управління закладами освіти в Україні?
3. У чому особливості управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами?. Схарактеризуйте основні принципи управління освітою.
4. Схарактеризуйте особливості діяльності різних ланок структури управління освітою і розкрийте зміст їх управлінської діяльності.
5. Якими повноваженнями наділені загальні збори загальноосвітнього навчально-виховного закладу?
6. Обґрунтуйте принципи управління сучасною школою.
7. У чому полягає взаємозв'язок органів державного управління освітою в Україні?
8. Проаналізуйте структуру місцевого Управління освіти та науки.
9. У чому полягає сутність кожного з видів шкільного інспектування?
10. Які функції директора загальноосвітнього навчально-виховного закладу?
11. Які функції заступника директора з виховної роботи?
12. Які саме розділи охоплює поточне планування?
13. Яких принципів необхідно дотримуватися під час планування роботи школи на навчальний рік?
14. Які саме розділи охоплює річний план?
15. Які функції заступника директора з навчальної роботи?
16. Дайте порівняльну характеристику діяльності заступника директора школи з навчальної роботи і заступника директора з виховної роботи.
17. Охарактеризуйте види внутрішнього контролю.
18. Від чого залежить ефективність існуючих форм внутрішнього контролю?
19. Розкрийте зміст внутрішнього контролю основних видів діяльності.
20. Схарактеризуйте методи внутрішнього контролю.
21. Схарактеризуйте види, форми і методи внутрішнього контролю.
22. Обґрунтуйте існуючі методи внутрішнього контролю.
23. Розкрийте роль методичної роботи в підвищенні рівня професійної майстерності вчителя.
24. Схарактеризуйте основні напрями методичної роботи в сучасній школі та зв'язки між ними.
25. Проаналізуйте можливі зв'язки між різними формами методичної роботи в школі.
26. Розкрийте та схарактеризуйте поняття «атестація вчителів».

27. На яких принципах ґрунтується атестація? Розкрийте склад атестаційної комісії.

Література до розділу 4

1. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора школи: метод. посіб. для кер. шк. / Є. С. Березняк. – К. - 1996. – 60 с.
2. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920) / Г. Васькович. – К., 1999. – 359 с.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. – К.: Укр. вид. спілка, 1997. – 415 с.
4. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання [Текст]: пед. нариси / О. І. Вишневський. – Львів : Б.в., 1996. – 238 с.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогіка : учебник / Г.М. Коджаспирова. – М.: КНОРУС, 2010. – 744 с.
6. Коджаспирова Г.М. Педагогіка в схемах, таблицях и опорных конспектах / Г.М. Коджаспирова. – М.: «Айрис-пресс», 2006. – 256 с.
7. Левківський М.В. Історія педагогіки / М.В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.
8. Леднев В.С. Содержание общего среднего образования: Проблемы структуры / В.С. Леднев – М.: Педагогика, 1980. – 264 с.
9. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: «Педагогика», 1981. – 186 с.
10. Лозова В.І. Педагогіка / В.І. Лозова, В.І. Москаленко, П.Г. Троцько – К.: Інститут системи досліджень освіти (УСДО), 1993. – С.3-9.
11. Морева Н.А. Основы педагогического мастерства: практикум: [учебное пособие для вузов] / Н.А. Морева. – М.: «Просвещение», 2006. – 192 с.
12. Пидкасистый П.И. Педагогика. [учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей] / под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 608 с.
13. Подласый И.П. Педагогика: [учебник] / И.П. Подласый. – М.: Высшее образование, 2006. – 540 с.
14. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
15. Сафронова Е.М. Спутник классного руководителя. 9-11-е классы. Воспитательная работа в профильной школе / Е.М. Сафронова. – М.: Глобус, 2007. – 189с.
16. Семушина Л.Г. Содержание и технология обучения в средних специальных учебных заведениях: Учебное пособие для преп. УСПО. / Л.Г. Семушина, Н.Г. Ярошенко. – М.: Мастерство, 2001. – 272 с.
17. Смирнов В.И. Общая педагогика: [учеб. пособие] / В.И. Смирнов. – М.: Логос, 2003. – 304 с.

- 18.Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений и колледжей] / С.А. Смирнов и др. – М.: «Академия», 2006. – 512 с.
19. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання: [посібник для вчителів поч. класів та студ. пед. фак.] / М.Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 180 с.
20. Столярченко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям] / А.М. Столярченко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
21. Фіцула М.М. Педагогіка /М.М. Фіцула. – К.: Центр «Академія», 2001. – С.75-78.
22. Харламов И.Ф. Педагогика: краткий курс: [учеб. пособие] / И.Ф. Харламов. – Минск: «Высшая школа», 2005. –272 с.

АБСТРАГУВАННЯ – уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак і аспектів явищ, що вивчаються.

АБСТРАКТНИЙ – позбавлений конкретності, життєвості.

АВТОРИТАРНИЙ – заснований на беззаперечному підпорядкуванні владі, диктаторський.

АВТОРСЬКА ШКОЛА – установа, де реалізуються окремі ідеї і концепції.

АДАПТАЦІЯ – процес пристосування до умов, що змінилися, основної діяльності.

АДАПТИВНИЙ – пристосований до умов основної діяльності, що змінилися.

АКМЕОЛОГІЯ – наука, що досліджує закономірності і чинники досягнення вершин професіоналізму, творчого довголіття людини.

АКРЕДИТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – це офіційне визначення його права організовувати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів.

АКСІОЛОГІЯ – наука, що досліджує філософське вчення про цінності.

АКТУАЛЬНІСТЬ – критерій відповідності досвіду сучасним тенденціям суспільного розвитку і рівню розвитку науки.

АЛЬТЕРНАТИВА – 1) необхідність вибору між двома або декількома можливостями, що виключають один одного; 2) одна з цих можливостей.

АНАЛІЗ – метод наукового дослідження шляхом розкладання предмету на складові частини з цілого та їх самостійне вивчення або уявного розчленовування об'єкту шляхом логічної абстракції.

АНТРОПОЛОГІЯ – наука, що вивчає біологічну природу людини.

АСПЕКТ – та або інша сторона предмету, явища, поняття.

АТРИБУТ – необхідна, постійна ознака, приналежність чого-небудь.

БАЛ – оцінка виражена в цифрах, яка виставляється в журналі і повідомляється учневі.

БУДОВА ІДЕАЛУ – міра його узагальненості, тобто чи є ідеалом конкретна людина, чи сукупність рис, взятих в окремих людей і узагальнених у єдиному зразку.

ВАЛІДНІСТЬ – одна з найважливіших характеристик психодіагностичних методик і тестів, один з основних критеріїв їх якості. Це поняття близьке до поняття достовірності, але не цілком тотожно йому.

ВАРІАТИВНИЙ – що допускає варіанти, видозміни частин чого-небудь при збереженні основи.

ВЕРБАЛЬНИЙ – словесний матеріал, представлений в словесній формі.

ВИБІР ПРОФЕСІЇ – один з головних життєвих виборів, який здійснює людина в юному віці.

ВИГЛЯД НАВЧАННЯ – узагальнена характеристика навчальних систем, характер взаємодії вчителя і учнів; функції використовуваних засобів, методів і форм навчання.

ВИКЛАДАННЯ – діяльність учителя, спрямована на передачу знань і умінь, стимулювання пізнавальної діяльності учнів, формування і розвиток особистості.

ВИМОГА – правило, умова, обов'язкові для їх виконання.

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО УРОКУ - дидактичні вимоги; організаційні вимоги; психологічні вимоги; етичні вимоги; санітарно-гігієнічні вимоги; методична підготовленість учителя до уроку.

ВИПРАВНА ФУНКЦІЯ – допомагає вихованцю звільнитися від негативних якостей.

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА – створює видатні можливості для створення тісного взаємозв'язку навчального закладу та виробництва. Практику доцільно проводити на тих підприємствах, куди фахівців будуть направляти на роботу. При цьому повинні простежуватися певні зв'язки: профілюючі навчальні дисципліни, практика, конструкторська та дослідницька робота.

ВИРОБНИЧИЙ КОЛЕКТИВ – це група професіоналів, об'єднаних для науково-дослідної роботи, виробничої діяльності, охорони порядку, лікування людей.

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ВИХОВАНOSTІ – наявність стійкого і позитивного досвіду поведінки, саморегуляції разом з прагненням до організації і регуляції діяльності поведінки інших людей прояв активної позиції.

ВИХОВАНІСТЬ ШКОЛЯРІВ – показник ефективності і якості навчального процесу.

ВИХОВАННЯ – це цілеспрямований та організований процес взаємодії вихователя та вихованця, за якого відбувається формування особистості.

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ – контроль впливає на формування відповідальності, дисциплінованості, наполегливості учнів та ін.

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ НАВЧАННЯ – полягає в тому, що в процесі навчання відбувається формування особистості, розвиток світоглядних орієнтирів, переконань, ідеалів, морально-естетичних якостей, працелюбство та ін.

ВИХОВНІ ФУНКЦІЇ ПРИКЛАДУ – він може служити педагогу для конкретизації того чи іншого теоретичного положення; на прикладі можна довести істинність певної моральної норми; приклад є переконливим аргументом; вплив полягає в тому, що він діє своєю наочністю і конкретністю і чим ближчий і зрозуміліший учневі приклад, тим більша його виховна сила.

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ – полягає у формуванні потреби систематичної навчальної роботи, необхідності дотримання дисципліни, виробленні вольових зусиль, допомагає розібратися кожному в своїх знаннях і здібностях. На іспитах повинна виховуватися насамперед чесність (відповідь без шпаргалок); справедливо і об'єктивно виставлені оцінки також виховують учнів.

ВІДНОВЛЮВАНА ФУНКЦІЯ – створення умов, за яких учень зміг би знову проявити себе з позитивного боку, тобто відновити свої позитивні риси, які у нього були до появи педагогічної занедбаності.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – властивість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з точки зору користі або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з панівними у суспільстві вимогами, нормами, законами, керуватися інтересами соціального прогресу.

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ – поділ цілісного життєвого циклу людини на вікові відрізки (періоди), що вимірюються роками.

ВІКОВИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ – називаються характерні для визначеного періоду життя анатомо-фізіологічні і психічні якості.

ВЧИТЕЛЬ – це спеціаліст, який веде навчальну і виховну роботу в загально-освітніх школах різних типів.

ГІДНІСТЬ – сукупність високих моральних якостей і цінування людиною цих якостей в самому собі.

ГІМНАЗІЯ – середній навчальний заклад освіти другого і третього ступенів, який забезпечує загальнокультурну, науково-теоретичну, гуманітарну підготовку обдарованих і здібних дітей.

ГІПОТЕЗА – науково обґрунтоване припущення, що потребує подальшої експериментальної і теоретичної перевірки.

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – визначає календарні терміни усіх видів занять, екзаменаційних сесій, канікул, виконання дипломних робіт, виробничої практики, складання державних іспитів.

ГРУПОВА РОБОТА – це засіб організації навчальних занять, при якому ставиться певні завдання групі з 5-7 чол. (завдання диференційовані, індивідуальні, при цьому оцінюється кожен учень).

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ – філософська і соціально-політична доктрина, згідно якої вміст освіти повинен забезпечити вільний та всебічний розвиток особи, участь індивіда в житті суспільства.

ДЕГРАДАЦІЯ – загальне прогресуюче і частково оборотне збіднення здібностей, пізнавальних процесів, відчуттів і переживань особи, зниження активності, втрата нею властивостей.

ДЕДУКЦІЯ – спосіб міркування від загальних положень до конкретних, логічне виведення конкретних положень із загальної думки.

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ – реорганізація чого-небудь на демократичних засадах, впровадження демократичних принципів. Демократичний стиль спілкування – члени колективу беруть участь в обговоренні завдань, рішення приймаються спільно.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ – чужий зарозумілості, свідомої переваги стосовно інших.

ДЕТЕРМІНАНТА – передумова.

ДИДАКТИКА – наукова теорія освіти та навчання.

ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ – наочний, використовуваний для самостійної індивідуальної роботи учнів або демонстрації вчителем перед класом.

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ – основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до його загальних цілей і закономірностей.

ДИНАМІЗМ ОСОБИСТОСТІ – здатність активно впливати на іншу особистість.

ДИСПУТ – як метод формування свідомості особистості передбачає вільний, живий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють учнів.

ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗАХОДИ – стягнення, що накладаються за порушення дисципліни, тобто прийнятого і обов'язкового для виконання всіма порядку.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ – організація навчальної діяльності школярів середнього і старшого віку, з урахування їхніх нахилів, інтересів і здібностей.

ДІАГНОСТИКА (педагогічний діагноз) – визначення суті явищ у сфері педагогічної діяльності, процесів на основі їх всебічного вивчення, наочне відображення комплексної дії педагогічних чинників.

ДІАГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ – контроль дозволяє виявляти рівень знань, корегувати його, попереджати неуспішність.

ДІАЛЕКТИКА – наука про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення.

ДІАЛОГ – рівноправне суб'єктне спілкування, взаємне пізнання, що має на меті самопізнання і саморозвиток партнерів по спілкуванню.

ДІЄВИЙ ПІДХІД – визнання єдності психіки і діяльності, єдність будови внутрішньої і зовнішньої діяльності.

ДІЄВІСТЬ ІДЕАЛУ – ступінь його впливу на поведінку і особистість учня.

ДІЯ – одиниця діяльності, навмисна активність, спрямована на досягнення усвідомлюваної мети.

ДІЯЛЬНІСТЬ – спосіб буття людини у світі, її здатність вносити в дійсність зміни.

ДОВІЛЬНА УВАГА – вид уваги, який спрямовується і підтримується свідомо поставленою метою.

ДОВІРА – як форма вимог, застосовується у вигляді різного типу доручень, які викликають у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить. Оцінюючи цю повагу, він сам проймається повагою до вчителя і йому стає незручно не виконати це доручення-вимогу.

ДОГМАТИЗМ – спосіб мислення, що характеризується безумовним, некритичним прийняттям деяких положень, думок, учень або норм як догми – постулати або практичні принципи.

ДОМІНУВАННЯ – переважання, панування.

ДОМІНУЮЧИЙ МОТИВ – визначає спрямованість особи, а також спрямованість діяльності.

ДОРУЧЕННЯ – як метод виховання також має своєю метою залучення учня до позитивних дій і вчинків. Для цього йому з боку педагога, учнівського самоврядування чи учнівського колективу дається певне завдання, виконання якого вимагає певних дій чи вчинків.

ДОСЛІДНИЦЬКЕ НАВЧАННЯ – учитель-консультант, він спрямовує думку учнів, а учні самостійно формують пізнавальну проблему та розв'язують її.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА – здійснюється у дитячих яслах, яслах-садках, сімейних, прогулянкових дошкільних закладах компенсуючого (для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку) та комбінованого типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням там дітей, а також у дитячих садках інтернатного типу, дитячих будинках тощо.

ДУЖЕ НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ ВИХОВАНOSTI – характеризується негативним досвідом поведінки, яка з труднощами виправляється під педагогічним впливом, коли самоорганізація і саморегуляція не розвинуті.

ЕВРИСТИЧНИЙ МЕТОД – ґрунтований на використанні питально-відповідної форми, при якому учитель не повідомляє готових знань, а в процесі бесіди приводить учнів до самостійних висновків на основі наявних знань і досвіду.

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ – це організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості.

ЕКСПЕРТИЗА – місткий і складний діагностичний механізм, в якому особливе місце займають діагностика і моніторинг.

ЕМОЦІЙНА СТАБІЛЬНІСТЬ – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ – вироблений особою механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на обрані психотерапевтичні дії; набутий стереотип емоційної поведінки.

ЕМОЦІЯ – безпосереднє, тимчасове переживання якого-небудь почуття. **ЕТАЛОН** – мірило, зразок, стандарт.

ЕМПАТІЯ – усвідомлення емоційного стану іншої людини у формі переживання, співчуття.

ЕМПІРИЧНИЙ – на досвіді.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

ЕТИКА – наука про мораль, її природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємовідносин між людьми в умовах суспільства.

ЕФЕКТИВНІСТЬ УРОКУ – міра досягнення заданої мети педагогічної діяльності з урахуванням оптимальності (необхідності і достатності) витрачених зусиль, засобів і часу.

ЖЕСТ – оцінка рухом руки, голови.

ЗАВДАТКИ – анатомо-фізіологічні особливості організму, центральної нервової системи, що є передумовами розвитку здібностей.

ЗАГАЛЬНА ОСВІТА – система основ наукових знань про природу і суспільство, практичні уміння і навички, володіння якими забезпечує учням загальний розвиток, готує до життя і праці.

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА є обов'язковою складовою безперервної освіти і спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості через навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, принципах науковості, полі і культурності, світського характеру освіти, системності, інтегрованості, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧА ПІДГОТОВКА – дає відомості про науково-технічний прогрес, основні галузі виробництва, основи економіки і організації праці, охорону природи і оточуючого середовища.

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ САНАТОРНА ШКОЛА (ШКОЛА-ІНТЕРНАТ) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів відповідного профілю для дітей, які потребують тривалого лікування.

ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА – будується з урахуванням специфіки галузі, в яку входить обраний учнями профіль трудової підготовки.

ЗАГАЛЬНОТРУДОВА ПІДГОТОВКА – передбачає оволодіння єдиними для всіх профілів знаннями, уміннями і навичками з планування, організації і самоконтролю своєї праці.

ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ – об'єднує усіх учнів і педагогічних працівників загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

ЗАКЛЮЧНИЙ КОНТРОЛЬ – призначений виявити в кінці навчального року, якого рівня та якості досягли учні в оволодіння програмовим матеріалом.

ЗАКОНОМІРНІСТЬ – об'єктивно існуючий зв'язок явищ, що повторюється в будь-якій сфері суспільного життя або етапів якого-небудь процесу.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ – це об'єктивні стійкі і суттєві зв'язки між складовими компонентами процесу навчання.

ЗАОХОЧЕННЯ – це схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення. У школі застосовуються такі заохочення, як подяка директора школи (за наказом), вміщення портрета на дошці відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком золотою чи срібною медаллю по закінченні школи.

ЗАСІБ – предмет, пристосування, необхідне для виконання якої-небудь діяльності.

ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ – вид суспільної діяльності, який може вплинути на особистість у певному напрямку.

ЗДІБНОСТІ – індивідуальні особливості особи, що є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного роду діяльності.

ЗДІБНОСТІ – психічні властивості індивіда, що є передумовою успішного виконання певних видів діяльності.

ЗМІСТ ОСВІТИ – система наукових знань, практичних умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує людині розумовий і фізичний розвиток, а також формування світоглядних і морально-естетичних переконань.

ЗНАННЯ – конкретні взаємозв'язки фактів, законів, система понять, правила, які відображають певні закономірності, а також теоретичні узагальнення і термінологія.

ЗНАННЯ – результат пізнавальної діяльності; сукупність засвоєних понять, законів, принципів і зафіксованих образів, явищ і предметів.

ЗОСЕРЕДЖЕНІСТЬ – здатність розуміти що відбувається, сенс розмови або дій.

ІДЕАЛ – уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що виходять із розуміння мети життя.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ – встановлення збігу, схожість з подібним, однорідним.

ІМПЕРАТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ – авторитарна, директивна форма дії на партнера по спілкуванню з метою досягнення контролю над його поведінкою і внутрішніми установками, примуси до певних дій або рішень. В даному випадку партнер по спілкуванню розглядається як об'єкт дії, виступає пасивною стороною. Особливість імперативу в тому, що кінцева мета спілкування – примус партнера – не завуальована. Як засоби впливу використовуються наказ, вказівки, розпорядження і вимоги.

ІНДИВІД – окрема людина, особа.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА – передбачає виконання завдань самотійно кожним, опираючись на рівень його навчальних можливостей. Ця форма роботи використовується в умовах програмованого та комп'ютерного навчання для перевірки знань, вмінь та навичок.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ – передбачає ґрунтовну перевірку знань, умінь і навичок окремих учнів. Його недолік — пасивність решти учнів. Тому в практику запроваджується комбіноване опитування, коли один навчений відповідає біля дошки, а інші виконують або індивідуальні, або самотійні групові завдання.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ – своєрідна система психологічних засобів, до яких свідомо або стихійно приходять людина в цілях найкращого поєднання своєї індивідуальності із зовнішніми умовами діяльності.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ МИСЛЕННЯ – стійка сукупність індивідуальних варіацій в способах сприйняття, запам'ятовування і мислення, за якими стоять різні шляхи здобуття, накопичення, переробки і використання інформації.

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ – своєрідність психіки особи індивіда, її неповторність. Виявляється в межах темпераменту і характеру, в емоційній, інтелектуальній і вольовій сферах, в інтересах, потребах і здібностях людини.

ІНДУКЦІЯ – спосіб міркувань від окремих конкретних чинників і положень до загальних висновків.

ІНЕРТНИЙ – бездіяльний, неактивний, безініціативний.

ІНІЦІАТИВА – почин, внутрішній порив до нових форм діяльності, керівна роль в якій-небудь дії.

ІННОВАТИКА – наука, що вивчає різні новації, інновації, нововведення і інноваційні процеси.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ – соціально-педагогічний феномен, що відображає його творчий потенціал, вихід за межі нормативної діяльності.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – гуманістично орієнтовані технології навчання, передбачають розвиток індивідуальних особливостей тих, що навчаються.

ІННОВАЦІЯ – оновлення, новинка, зміна; несе в собі суть змісту і організації нового.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ – сукупність вживаних інструментів або методів, способів діяльності.

ІНТЕГРАЦІЯ – об'єднання (у відомих межах) в одному навчальному предметі узагальнених знань тієї або іншої наукової галузі.

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС – автономна наукова дисципліна зі своїм специфічним предметом вивчення, яка включає елементи різних дисциплін, але в комплексі і на якісно іншому рівні.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ – посилення, підвищення інтенсивності, напруженості діяльності.

ІНТЕРЕС – форма прояву пізнавальної активності, що забезпечує спрямованість осіб на усвідомлення цілей діяльності.

ІНТОНАЦІЯ – манера вимови, що виражає подчуття того, що говорить, його ставлення до предмету мовлення, особливості його душевного складу, тон.

ІНТУІЦІЯ – здібність до згорнутих рішень, що логічно не пропрацювали, до правильної орієнтації в ситуації на основі попереднього досвіду.

КАТЕГОРІЯ – наукове поняття, що виражає найбільш істотні властивості певного явища дійсності.

КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА – документ для кожної спеціальності, що визначає професійне призначення фахівця, перелік знань, навичок і умінь, необхідних для успішного виконання трудових обов'язків.

КВАЛІФІКАЦІЯ – нормативні вимоги професії до особи, її професійних знань і умінь, тобто компетентності.

КЛАСИФІКАЦІЯ – розподіл предметів, явищ і понять по класах, відділах, розрядах залежно від загальних ознак.

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ – розгрупування різних методів за якоюсь певною основою.

КЛАСНИЙ КЕРІВНИК – головний вихователь учнів класу, організатор класного колективу.

КЛАСНО-УРОЧНА СИСТЕМА – організації навчальних занять, при якій навчання відбувається фронтально в класах з постійним складом учнів за розкладом, що діє протягом певного проміжку часу, а основною формою занять є урок.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ – вимоги освітньої підготовки.

КОГНІТИВНИЙ – пов'язаний з пізнанням.

КОЛЕГІУМ – середня установа освіти, що забезпечує, крім державного освітнього мінімуму, гуманітарну, суспільно-гуманітарну, гуманітарно-наукову підготовку талановитої молоді всієї України. До колегіуму учні зараховуються, як правило, після закінчення школи II ступеня.

КОЛЕДЖ – вищий навчальний заклад, готує фахівців на основі повної середньої освіти.

КОЛЕКТИВ – соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування.

КОЛЕКТИВНА РОБОТА – припускає виконання всіма учнями одного завдання (наприклад, бесіда, диктант).

КОМПЕНСУВАТИ – врівноважувати, відшкодовувати втрати.

КОМПЕНСУЮЧА ФУНКЦІЯ – передбачає створення таких умов, за яких вихованець зміг би перекрити свої недоліки у тій чи іншій діяльності досягненнями успіхів у інших видах діяльності.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особисте ставлення до неї і предмету діяльності.

КОМПЕТЕНЦІЯ – сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів діяльності), предметів, що задаються по відношенню до певного кола, і процесів, необхідних для якісної, продуктивної діяльності по відношенню до них.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД – розгляд явищ в сукупності.

КОМУНІКАТИВНІСТЬ – професійна здатність педагога, що виявляється у спілкуванні, готовності легко вступати у взаємодію, викликати позитивні емоції у співрозмовника і відчувати задоволення від спілкування.

КОМУНІКАЦІЯ – спілкування, зв'язок; повідомлення або передача інформації.

КОНКРЕТИЗАЦІЯ – відтворення повного знання про реальну дійсність з урахуванням всіх ознак і аспектів об'єкту, що вивчається.

КОНСУЛЬТАЦІЇ – призначені для надання тим, кого навчають, педагогічної допомоги у самостійній роботі з кожної дисципліни навчального плану. Зазвичай консультації проводять за необхідності після лекцій або перед семінарськими та практичними заняттями, в період підготовки до заліків та іспитів. Консультації проводять в індивідуальному порядку або для групи, в залежності від мети, яка ставиться викладачем.

КОНТРОЛЮЮЧА ФУНКЦІЯ – полягає у виявленні стану знань, умінь і навичок, як в окремих учнів, так і у всієї групи (класу) для визначення спроможності подальшого просування у вивченні програмового матеріалу і в той же час служить засобом контролю ефективності, як викладання, так і навчання. Перевірочна функція в умовах підсумкового контролю (іспиту) має ще і оцінну частину, яка суттєво ускладнює реалізацію даної функції у зв'язку з тим, що дуже складно об'єктивно оцінити відповіді учнів.

КОНТРОЛЬ ЗА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УЧНІВ – це засіб одержання зворотної інформації.

КОНЦЕПЦІЯ – це система поглядів; те або інше розуміння явищ, процесів, фактів.

КОРЕКТНИЙ – правильний, точний, тактовний, ввічливий, чемний.

КРЕАТИВНІСТЬ – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

КРИТЕРІЙ – узагальнений показник розвитку системи, успішності діяльності, основа для класифікації. Припускає виділення ряду ознак, за якими можна визначати показники.

КУЛЬТУРА ШКІЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ – система законів, традицій, стосунків, цінностей, правил і норм, що поділяють члени педагогічного колективу.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ – керівник обмежується переконанням, умовлянням, при цьому відсутня єдина лінія і належна вимогливість.

ЛІЦЕЙ – середній навчальний заклад, що забезпечує державний загальноосвітній мінімум і здійснює науково-практичну підготовку здібної й обдарованої учнівської молоді. Ліцей працює з учнями, що закінчили 8 класів загальноосвітньої школи (4 класи гімназії).

ЛЮДИНА – жива істота, що володіє даром мислення і мови, здатністю створювати знаряддя і користуватися ними в процесі праці, що є єдністю фізичного, духовного, природного і соціального, спадкового і придбаного.

МАНІПУЛЯЦІЯ – поширена форма міжособистісного спілкування, що припускає дію на партнера по спілкуванню з метою досягнення своїх прихованих намірів.

МАТЕРІАЛІЗМ – одне з двох головних (разом з ідеалізмом) напрямків у філософії, що затверджує первинність матерії, природи, буття, об'єктивної дійсності по відношенню до свідомості, мислення, свідомість і мислення як невід'ємна пізнавальні властивості.

МЕТА - 1) усвідомлений образ результату, що передбачається, на досягнення якого спрямована діяльність людини; 2) задум дослідження; науковий результат, який має бути отриманий у результаті дослідження.

МЕТА – усвідомлений образ результату, що передбачається, на досягнення якого спрямована дія людини.

МЕТА ВИХОВАННЯ – сукупність властивостей особистості, до виховання яких прагне суспільство.

МЕТОД – спосіб дії, діяльності; «... сукупність прийомів і операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності».

МЕТОД АНКЕТУВАННЯ – використовується для одержання інформації про типовість тих чи інших явищ навчально-виховного процесу.

МЕТОД БЕСІДИ – бесіда є джерелом і способом пізнання педагогічного явища шляхом безпосереднього спілкування з особами, яких дослідник вивчає в природних умовах.

МЕТОД НАВЧАННЯ – взаємозв'язана діяльність викладача і учнів, за допомогою якої досягаються навчально-виховні цілі, формуються теоретичні і практичні знання, уміння і навички; розвиваються пізнавальні здібності, формується світогляд.

МЕТОД ПЕДАГОГІЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ – спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах. Спостереження є пряме і опосередковане, відкрите й закрите, самоспостереження.

МЕТОД ПРИКЛАДУ – врахування специфіки наслідування прикладу різними віковими групами; етапність наслідування (на першому етапі на основі сприймання конкретного прикладу виникає суб'єктивний образ цього прикладу, бажання наслідувати його; на другому – діє зв'язок між прикладом для наслідування і поведінкою вихованця, на третьому – здійснюється синтез наслідувальних та самостійних дій і вчинків); джерела для наслідування (товариші, батьки, вчителі, літературні герої); використання негативного прикладу у вихованні.

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ – способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у останніх поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ – це способи здобуття зворотної інформації про зміст і досягнення навчально-пізнавальної діяльності учнів, про ефективність роботи учителя. Вони покликані визначити результативність навчання і викладання на всіх етапах навчального процесу.

МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ – вчення про методи виховання.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ – приватна теорія навчання або приватна дидактика.

МЕТОДИЧНА РОБОТА – цілісна, ґрунтована на досягненнях науки і передового педагогічного досвіду система взаємозв'язаних заходів, спрямованих на розвиток і саморозвиток професійної майстерності кожного учителя і педагогічного колективу в цілому.

МЕТОДИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ – технологія управління методичним змістом процесу навчання, система найбільш доцільного проектування і конструювання навчального процесу.

МЕТОДИЧНА ФУНКЦІЯ – здійснюється викладачем для наступного вдосконалення курсу, корекції всього навчального процесу.

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА – це науковий фундамент, з позиції якого дається пояснення основних педагогічних явищ і розкриваються їх закономірності.

МЕТОДОЛОГІЯ – система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності; вчення про науковий метод пізнання.

МИСЛЕННЯ – особливий ступінь в процесі відображення свідомістю об'єктивної дійсності; здатність людини мислити, міркувати, робити висновки.

МИСЛЕННЯ – процес опосередкованого й узагальнюючого пізнання предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відносинах.

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕДАГОГІКИ – це її зв'язки з іншими науками, які дають можливість повніше пізнати педагогічні факти, явища і процеси.

МІМІКА – оцінка у виразі обличчя.

МОВА – здатність говорити, висловлювати думку.

МОДЕРНІЗУВАТИ – робити сучасним, змінювати відповідно до сучасного рівня, вимог, смаків, вводячи різноманітні удосконалення.

МОДИФІКАЦІЯ – видозміна предмета або явища, що не зачіпає його суті.

МОНІТОРИНГ – системна діагностика, зіставлення отриманих результатів з еталоном – стандартом, виявлення і аналіз, оцінювання міри і причин відхилень, ухвалення управлінських рішень, оцінка і корекція результативності вжитих заходів.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – це виховна діяльність школи і сім'ї, що має метою формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

МОТИВ – спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреби; усвідомлювана причина, якою обумовлений вибір дій і вчинків; предмет(матеріальний або ідеальний), що спонукає до вибору.

МОТИВАЦІЯ – сукупність стійких методів, що визначають завдання, зміст і характер діяльності.

МОТОРИКА – рухова активність.

НАВИЧКИ – автоматичні дії, які людина виконує на базі знань і умінь.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – державний документ, в якому визначається об'єм знань та умінь, якими повинен оволодіти учень даного типу навчального закладу протягом всього строку навчання.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН – державний документ, в якому визначається перелік навчальних предметів і кількість годин на їх вивчення, розподілених за роками навчання.

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ – для студентів або викладачів, в яких розвиваються якісь частини змісту освіти, або додатковий матеріал з певних тем, література до вивчення змісту освіти тощо.

НАВЧАЛЬНО-МАТЕРІАЛЬНА БАЗА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – припускає наявність класних кімнат, лабораторій з відповідним устаткуванням, програм, навчальних планів, підручників і навчальних посібників, а також технічних засобів навчання (дидактичних матеріалів і технічних пристроїв

інформаційного характеру: візуальних, до яких відносяться машини, пристрої, статичні і рухливі моделі, кольорові і чорно-білі схеми і т.п.; аудіовальних (слухових – магнітофонних стрічок з магнітофонами, радіоапаратури); аудіовізуальних (зоро - слухових) - телевізорів, кінопроекторів, відеоманітофонів, комп'ютерів і т.п.).

НАВЧАННЯ – це цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого здійснюється засвоєння знань, формування вмінь та навичок.

НАРОДНА ЕСТЕТИКА – краса поведінки, привабливий стиль життя, доброзичливе ставлення до людей, уміння власноручно вишивати одяг, готувати смачну їжу.

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА – галузь педагогічних знань і досвіду народу, що проявляється у домінуючих серед нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання та навчання.

НАТЯК – як форма вимог, застосовується в основному тоді, коли для одержання бажаного результату потрібен значний виховний вплив. Ним може бути жарт, докір, погляд або жест, звернений до одного або кількох членів колективу.

НАУКОВИЙ СВІТОГЛЯД – це цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, правових, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до оточуючої дійсності і самої себе.

НАУКОВІСТЬ – дидактичний принцип, що визначає поступове оволодіння дитиною системою об'єктивно-достовірних, перевірених практикою узагальнень, основ знань і навичок, що є базою для здобуття будь-якої спеціальної освіти.

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ І САМОСВІДОМІСТЬ – відчуття усвідомлення гордості за приналежність до української нації.

НЕДОВІР'Я – як форма вимог, полягає в тому, що педагог усуває учня від виконання певного виду діяльності, тому що останній не виконав або погано виконав свої обов'язки. Ефективність такої вимоги залежить від авторитету педагога і наскільки вихованець дорожить його довір'ям і цим видом діяльності.

НОВАТОР (лат. відновлювач) – людина, що вносить і здійснює нові, прогресивні принципи, ідеї, прийоми в тій або іншій галузі діяльності.

НОВАЦІЯ (нововведення) – явище, що несе в собі суть способу, методики, технології організації і змісту нового.

НОРМАТИВНИЙ – що встановлює норми, правила.

НОРМИ ОЦІНОК – це ті конкретні вимоги, які регулюють виставлення оцінок з різних навчальних предметів за усну відповідь чи письмову роботу.

ОБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ – індивід або група людей, на розум, емоції і волю яких здійснюється цілеспрямований виховний вплив.

ОБГРУНТУВАННЯ – підтвердження переконливими доказами

ОБ'ЄКТ – предмет пізнання і діяльності людини.

ОДНОМАНІТНИЙ – що володіє схожим виглядом, формою, організований за одним зразком.

ОПТИМІЗАЦІЯ – поліпшення якого-небудь процесу для досягнення його максимальної ефективності; підвищення інтенсивності процесу в цілях досягнення високих результатів.

ОПТИМІСТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ – передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості.

ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ є Міністерство освіти і науки України; Міністерства і відомства України, які мають навчально-виховні заклади; Вища атестаційна комісія України; відділи (управління) освіти місцевих державних адміністрацій.

ОРГАНІЗУЮЧА ФУНКЦІЯ – розпочинає діяти задовго до підсумкового контролю, з самого початку навчання, коли викладач дає установки і висуває вимоги, які будуть пред'явлені при тому або іншому виді контролю. Як засоби і форми, що реалізують цю функцію, відзначимо систему питань за програмним матеріалом, систему консультацій і т.д.

ОСВІТА – це процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь та навичок, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвиток їхніх творчих сил і здібностей.

ОСВІТНЯ КОМПЕТЕНЦІЯ – сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісної і соціальнозначимої продуктивної діяльності.

ОСВІТНЯ МЕТА АКРЕДИТАЦІЇ – складається у визначенні можливостей навчального закладу здійснювати підготовку кадрів визначеного рівня кваліфікації і присвоєнні йому визначеного статусу.

ОСВІТНЯ ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ – контроль навчання спонукає учнів до систематичної роботи над навчальним матеріалом, сприяє підвищенню їх освітнього рівня.

ОСВІТНЯ ФУНКЦІЯ НАВЧАННЯ – полягає в тому, що в процесі навчання йде оволодіння певною сумою знань і практичними вміннями застосовувати знання на практиці.

ОСНОВНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА - є фундаментом загальноосвітньої підготовки всіх школярів, формує в них готовність до вибору подальшого профілю навчання і здобуття освіти. У цьому віці в учнів в основному завершується формування загально-навчальних умінь і навичок, засвоєння навчального матеріалу на рівні, достатньому для подальшого навчання. Важливе значення надається формуванню здорового способу життя, правовому й екологічному вихованню. Термін навчання – 5 років.

ОСНОВНИМИ ПРИНЦИПАМИ АКРЕДИТАЦІЇ є орієнтація на передові стандарти якості вищої школи; періодичність і гласність; вірогідність і об'єктивність; авторитетність і незалежність.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ – основні пізнання законів виховання, навчання і освіти людей у процесі формування

та розвитку особистості і на їх основі створення шляхів і засобів упровадження теоретичних завдань у навчально-виховний процес.

ОСОБИСТІСТЬ – свідомий індивід, який займає певне положення у суспільстві та виконує певні громадські функції.

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – спосіб організації навчання, в процесі якого забезпечується всебічне застосування можливостей і здібностей учнів і створюються умови для розвитку їх індивідуальних особливостей.

ОСУД – як форма вимог, полягає в негативній оцінці педагогом конкретних дій і вчинків учня і розрахована на гальмування небажаних вчинків та стимулювання позитивних. Осуд може проходити в колективі або наодинці з учнем і виражатися докором, закидом або проявом гніву чи обурення.

ОЦІНКА – визначення і вираження в умовних знаках – балах, а також в оціночних судженнях учителя міри засвоєння учнями знань, умінь, навичок, встановлених програмою, рівня старанності і стану дисципліни.

ОЦІНКА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – виражається в оцінних думках і висновках педагога, які можуть бути зроблені в усній або письмовій формі. Кількісним виразом оцінки є відмітка.

ОЦІННІ БАЛИ (відмітки) – умовне вираження оцінки знань, умінь, навичок учнів. Може мати цифрову або словесну форму.

ОЦІНЮВАННЯ (рейтинг) – метод непрямого спостереження, що полягає у вивченні явища через оцінку "судів-спостерігачів". Основні етапи оцінювання: побудова шкали, підбір і підготовка тих, що оцінюють(суддів), проведення оцінювання; використовуються шкали порівняння, оцінні листи, графічні методи.

ПАМ'ЯТЬ – психічний процес, з якого відбувається запам'ятовування, збереження і подальше відтворення індивідом його досвіду.

ПАМ'ЯТЬ МЕХАНІЧНА – вид пам'яті, ґрунтованої на багатократному повторенні без встановлення асоціативних і смислових зв'язків.

ПАРАДИГМА – теорія, прийнята як зразок вирішення дослідницьких завдань.

ПАСИВНИЙ – що не проявляє активності, байдужий.

ПЕДАГОГІКА – наука про виховання людини; розкриває суть, цілі, завдання і закономірності виховання, його роль в житті суспільства і розвитку особи.

ПЕДАГОГІЧНА ВИМОГА – як один з методів формування суспільної поведінки являє собою педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукати його до позитивної діяльності або гальмування його дій і вчинків, якщо вони мають негативний характер. А.С.Макаренко вважав, що без щирої, переконливої, гарячої і рішучої вимоги не можна починати виховання колективу.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ – високий рівень опанування педагогічної діяльності; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особи, що дозволяють педагогові ефективно

управляти навчально-пізнавальною діяльністю учнів і здійснювати цілеспрямовану педагогічну дію і взаємодію.

ПЕДАГОГІЧНА МЕТА – результат взаємодії педагога і учнів, що сформований у свідомості педагога у вигляді узагальнених уявних вистав, відповідно до яких потім відбираються і співвідносяться між собою всі останні компоненти педагогічного процесу.

ПЕДАГОГІЧНА ТАКСОНОМІЯ – побудова чіткої системи педагогічних цілей, усередині якої виділені їх категорії і послідовні рівні (ієрархія).

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА – сукупність різних професійних умінь учителя; включає дві групи компонентів: 1) пов'язана з умінням педагога управляти своєю поведінкою: володіння своїм організмом, емоціями, настроєм; соціально-перцептивні здібності (увага, уява), техніка мови. 2) пов'язана з умінням впливати на особу і розкриває технологічну сторону педагогічного процесу: дидактичні, організаторські, комунікативні, діагностично-аналітичні й інші уміння.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ – це така побудова діяльності учителя, за якої усі дії, що входять в неї, представлені в певній послідовності і припускають досягнення необхідного прогнозованого результату.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – сукупність знань, умінь і навичок, здобутих учителем у процесі навчально-виховної роботи.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС – цілеспрямована, змістовно наповнена і організаційно оформлена взаємодія педагогічної діяльності дорослих і самозміна дитини в результаті активної життєдіяльності за ведучої і спрямовуючої ролі вихователів.

ПЕДАГОГ-НОВАТОР – автор нової педагогічної системи, тобто сукупності взаємопов'язаних ідей і відповідних технологій.

ПЕРВИННИЙ КОЛЕКТИВ – об'єднує людей (школярів), згуртованих у порівняно невелику соціальну групу, учасники якої перебувають у постійних ділових, товариських, побутових стосунках. Ним може бути колектив класу, виробничої бригади на підприємстві, професійної групи в установі, підрозділу у військових частинах та ін.

ПЕРЕВАГА – вираження переваги при порівнянні чого-небудь або кого-небудь.

ПЕРЕВИХОВАННЯ – це система заходів педагога, спрямована на виправлення в людині тих якостей, які несумісні з нормами життя в колективі, в суспільстві.

ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ – це виявлення рівня знань та умінь учнів з матеріалу, який вивчається.

ПЕРЕДОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – це творче, активне засвоєння і реалізація вчителем у практику роботи засобів і принципів педагогіки з урахуванням конкретних умов, особливостей дітей, учнівського колективу і особи вчителя.

ПЕРЕКОНАННЯ – психічний стан особистості, який характеризується стійкими поглядами, впевненістю у правильності власних думок, поглядів, це

сукупність знань, ідей, концепцій, теорій, гіпотез, в які людина вірить як в істину.

ПЕРІОДИЧНИЙ КОНТРОЛЬ – перевірки та корегування певної системи знань, умінь і навичок.

ПЕРЦЕПТИВНІ ЗДІБНОСТІ – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати іншу людину та розуміти її.

ПІДЛІТКОВИЙ ВІК – період онтогенезу, який є перехідним етапом, стадією між дитинством і юністю (періоди-фази від 9 до 11, від 11 до 13, від 13 до 16 років).

ПІДРУЧНИКИ – книги, в яких зміст освіти розкривається найбільш цілковито.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – це перевірка рівня засвоєння знань і вмінь учнів за більш тривалий період навчання: за півріччя, рік або завершення курсу навчання (заключний контроль).

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ – властивість особи, що виражається в стійкому інтересі до знань, в потребі до самостійних різноманітних навчальних дій.

ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – спрямована на оволодіння знаннями.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПРОЦЕС – діяльність, спрямована на отримання достовірних знань про світ.

ПІЗНАННЯ – 1) процес психічного відображення і сприйняття об'єктивного світу, результатом якого є нове знання про його суть; 2) творча діяльність суб'єкта, орієнтована на отримання достовірних знань про світ; 3) відтворення у свідомості характеристик об'єктивної реальності. Слід розрізняти буденне, міфологічне, філософське, художнє і наукове пізнання.

ПОКАЗНИК – результат, за яким можна судити про розвиток, хід, стан чого-небудь; цей кількісний вимір критерію; відбиває вимірювану сторону критерію.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА – включає стажування, клінічну ординатуру, підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів. Її метою є поглиблення теоретичної, спеціальної підготовки фахівців, у першу чергу з профільюючих дисциплін, ознайомлення їх з новітніми технологіями, перспективами розвитку й організації виробництва, сучасним устаткуванням, оволодіння математичними методами наукових досліджень і т.п.

ПЛАНУВАННЯ УРОКУ – конструювання взаємодії викладача і учнів в ході навчального реального часу. Основою служать цілі, завдання, принципи, методи і зміст навчально-виховної діяльності викладача і навчально-пізнавальної діяльності учнів по засвоєнню змісту навчального матеріалу, розвитку і вихованню учнів.

ПОВНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА – забезпечує поглиблене засвоєння знань з базових дисциплін та за вибором, формування цілісних уявлень про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, громадянської позиції особистості, з'являється можливість здобуття освіти вищого рівня. Результатом здобуття повної середньої освіти має бути інтелектуальний,

соціальний і фізичний розвиток особистості – підґрунтя подальшої освіти і трудової діяльності.

ПОВЧАЛЬНА ФУНКЦІЯ – вимагає такої організації перевірки знань, щоб її проведення було корисне для всієї групи. Вона сприяє самоконтролю (слухаючи відповіді своїх товаришів, кожен може зіставити свої знання із знаннями тих, що відповідають); активізує діяльність кожного члена групи (наприклад, навчений бере участь в опитуванні, ставлячи додаткові питання); забезпечує закріплення погано засвоєного матеріалу і т.п.

ПОГРОЗА – як форма вимог полягає в тому, що учня повідомляють, що при невиконанні розпорядження до нього будуть вжиті більш серйозні заходи виховного впливу. Погроза має бути обґрунтованою, а невиконання вимог повинно привести до реалізації погрози в життя.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА – різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, її організовує з учнями в позаурочний час педагогічний колектив школи.

ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА – освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва.

ПОЗАШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАКЛАДИ – широкодоступні заклади освіти, які дають дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля.

ПОКАРАННЯ – несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому. Покарання, як і заохочення, повинні використовуватись тільки як виховний засіб. До порушників правил поведінки, дисципліни, режиму праці застосовуються такі покарання як догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, вчителя, класного керівника), зауваження у щоденнику, зниження оцінки за поведінку. Найбільше покарання – виключення порушника зі школи, коли він грубо і систематично допускає вчинки, які не дають йому права перебувати в шкільному колективі (злодійство, хуліганство тощо.)

ПОЛІТЕХНІЧНА ОСВІТА – це знання про головні та наукові принципи сучасного виробництва, а також загально-технічні уміння, необхідні людині для участі у виробничій праці.

ПОПЕРЕДНІЙ КОНТРОЛЬ – проводиться в основному з діагностичною метою перед вивченням нової теми або на початку уроку, семестру. Мета його – ознайомлення із загальним рівнем підготовки учнів з предмета, щоб намітити подальшу організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів.

ПОТЕНЦІАЛ – сукупність усіх засобів, можливостей, необхідних для чого-небудь.

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ – здійснюється в повсякденній роботі і висловлюється в систематичному спостереженні педагога за навчально-пізнавальною діяльністю навчених. Головне його призначення — оперативне

здобуття об'єктивних даних про рівень знань, умінь, навичок і якість навчально-виховної роботи на заняттях. Поточний контроль допомагає педагогу намітити раціональні методи, прийоми, оптимальні форми навчальної роботи, правильно дозувати навчальний матеріал.

ПОТРЕБА – стан людини, що створюється випробовуваною ним необхідністю в об'єктах і діях для його існування і розвитку, є джерелом її активності, організуючим і спрямовуючим навчально-пізнавальні процеси, уяву і поведінку.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА – забезпечує загальний розвиток дитини, вміння впевнено читати, знати основи арифметики; набуття первинних навичок користування книжкою та іншими джерелами інформації; формування загальних уявлень про навколишній світ, засвоєння норм загальнолюдської моралі та особистісного спілкування, основ гігієни, вироблення перших трудових навичок. Строк навчання – 3 (4) роки.

ПОЯСНЮВАЛЬНО-ІЛЮСТРАТИВНЕ НАВЧАННЯ – спосіб роботи учителя, в основі якого інформування, просвіта учнів і організація репродуктивних дій з формування умінь загально-навчальних навичок.

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ – виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки школярів.

ПРАКТИКУМ – своєрідна форма зв'язку теорії з практикою, що служить для закріплення знань шляхом залучення тих, кого навчають до рішення різного виду навчально-пізнавальних задач. Частіше ця форма роботи застосовується після вивчення великих розділів навчального курсу.

ПРАКТИЧНІ ФАКУЛЬТАТИВИ – особлива форма занять, яка необхідна для формування навичок та умінь дослідницького характеру з метою поглиблення знань. Вони мають наступну структуру: постановка задач, обґрунтування актуальності та практичної значимості, конкретизація результатів роботи, їх обговорення та підбиття підсумків.

ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІКИ – виховна діяльність, що здійснюється в закладах освіти людьми, уповноваженими на це суспільством.

ПРЕДМЕТОМ ДИДАКТИКИ є навчання як засіб освіти і виховання людини, тобто взаємодія викладання і навчання в їх єдності, що забезпечує організоване вчителем засвоєння учнями змісту освіти.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ – пред'явлення, представлення чого-небудь нового, створеного, такого, що з'явилося.

ПРИЙНЯТТЯ НОВОВВЕДЕНЬ – їх уявне засвоєння учителем, підготовленість педагога до сприйняття певних нововведень, оцінка їх як необхідних, готовність до їх впровадження у своїй практиці.

ПРИЙОМ ВИХОВАННЯ – це своєрідна частина, деталь методу виховання, необхідна для більш ефективного застосування методу в умовах конкретної ситуації (приклад – прийом у бесіді, лекції, диспуті).

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ – це вихідні теоретичні положення, які визначають зміст, форми та методи організації процесу навчання.

ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ – певна система вихідних, основних вимог до навчання і виховання, виконання яких забезпечує необхідну ефективність вирішення завдань всебічного розвитку особистості.

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ – це вихідне положення, якого дотримуються в управлінні системи народної освіти.

ПРІОРИТЕТ – переважаюче, першочергове значення чого-небудь.

ПРОБЛЕМА – протиріччя; одиниця змісту і процесу руху в матеріальному та ідеальному просторі, що породжує процес розвитку світу і людини.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ – викладач ставить перед учнями пізнавальну проблему, питання, завдання та озброює їх способами діяльності для пошуку відповіді.

ПРОГНОЗ – наукове пророцтво ходу або результатів яких-небудь подій, процесів.

ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ – короткий виклад основних положень і цілей діяльності навчально-виховного закладу з виховання учнів за весь період їхнього навчання.

ПРОГРАМОВАНЕ ОПИТУВАННЯ – полягає в пред'явленні тим, що навчаються, однакових вимог, тобто в ході такого опитування застосовуються однакові по кількості і складності контрольні завдання або питання. Для оцінювання знань використовуються кількісні характеристики.

ПРОДУКТИВНЕ МИСЛЕННЯ – здатність і можливість самостійного відкриття знань.

ПРОДУКТИВНІСТЬ – характеристика діяльності, що приносить результати.

ПРОЕКТУВАННЯ ЗАНЯТТЯ – прогнозування декількох можливих варіантів розвитку навчальних подій залежно від ситуації, що створилася в класі.

ПРОМІЖНИЙ (ТЕМАТИЧНИЙ, ПЕРІОДИЧНИЙ) КОНТРОЛЬ — встановити, наскільки успішно студенти володіють системою певних знань, загальний рівень їх засвоєння, чи відповідає він вимогам програми. У коледжі як вищому навчальному закладі використовується проміжна атестація, яка організовується 2-3 рази на семестр і є підсумковим контролем-оглядом робіт навчених за один - півтора місяця. Проміжна атестація потрібна не лише останнім, але і адміністрації коледжу для покращання організації навчально-виховної роботи.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА - здійснюється в системі вищих та середніх навчальних закладів: багатопрофільних університетах, академіях, інститутах, коледжах, технікумах, педагогічних, медичних та мистецьких училищах. Професійно-технічну освіту здобувають у середніх професійно-технічних училищах, які забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ПЕДАГОГА – динамічна характеристика особи, що характеризує стійку систему інтелектуальних, вольових, емоційно-

оцінних стосунків до себе, професійної діяльності, саморозвитку і проявляється в інноваційному характері професійної діяльності.

ПРОФЕСІЙНА УСТАЛЕНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ – це синтез властивостей і якостей його особистості, який дає можливість упевнено, самостійно, без емоційного напруження виконувати свою професійну діяльність у різних, часто непередбачених умовах з мінімальними помилками впродовж тривалого часу.

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР – це система роботи, спрямована на надання допомоги учневі у визначенні і доборі конкретної професії на основі виявлення й оцінки його загальних і спеціальних здібностей, нахилів, інтересів, потреб і об'єктивних умов професійної підготовки і працевлаштування.

ПРОФЕСІЯ – це такий вид трудової діяльності, що виконується постійно і опирається на певні знання і навички, отримані в процесі навчання і практичного трудового досвіду.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ – засіб диференціації і індивідуалізації навчання, що дозволяє за рахунок змін в структурі змісту і організації освітнього процесу більш повно враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їх професійних інтересів і намірів відносно продовження освіти.

ПРОХАННЯ – як вимога, застосовується тоді, коли між педагогом і учнями встановилися хороші взаємини, довіра і взаємна повага, коли вихованцю здається, що він виконує прохання за власним бажанням. Цінність такої вимоги в тому, що вона привчає учня до ввічливості, взаємодопомоги, піклування про інших, тобто розвиває такі якості, яких часто учням не вистачає.

ПРОЦЕДУРА – встановлена послідовність дій для здійснення або оформлення чого-небудь.

ПРОЦЕС ВИХОВАННЯ – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ – це вимоги до особистості учителя.

РАЦІОНАЛЬНИЙ – ґрунтований на розумі, логіці; організований найбільш розумним способом.

РЕГЛАМЕНТ – правила, регулююча поведінка і порядок проведення якої-небудь роботи.

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ – організація або здійснення діяльності відповідно до встановлених правил.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ – досягнення високих показників в якій-небудь діяльності.

РЕПРОДУКТИВНЕ НАВЧАННЯ – викладач стимулює засвоєння знань, прояви умінь і навичок, а учні відтворюють знання та вміння.

РЕПРОДУКЦІЯ – відтворення чого-небудь, що залишилося в пам'яті.

РЕФЛЕКСІЯ – процес згадування, виявлення і усвідомлення основних компонентів діяльності, її сенсу, способів, проблем, шляхів їх рішення.

РІЗНОРІВНЕВЕ НАВЧАННЯ – така організація навчально-виховного процесу, за якої кожен учень має можливість опанувати навчальний матеріал по окремих предметах шкільної програми на різному рівні.

РОЗВИВАЮЧА ФУНКЦІЯ – при правильній організації контролю розвивається мислення і формуються волевільні, етичні та інші якості особи.

РОЗВИВАЮЧА ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ – контроль впливає на розвиток психічних та особистісних якостей учнів.

РОЗВИВАЮЧА ФУНКЦІЯ НАВЧАННЯ полягає в тому, що в процесі навчання відбувається розвиток психічних якостей (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, мова, ін.), пізнавальних та творчих здібностей.

РОЗВИВАЮЧЕ НАВЧАННЯ – спосіб організації навчання, який сприяє включенню внутрішніх механізмів розвитку тих, що навчаються і якнайповнішої реалізації їх інтелектуальних і творчих здібностей.

РОЗВИТОК – процес кількісних і якісних змін в організмі, психіці, інтелектуальній і духовній сфері людини, обумовлений впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників.

РОЗПОДІЛ УВАГИ – можливість одночасного успішного виконання декількох різних видів діяльності.

РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ – це цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку розумових сил мислення учнів та прищеплення їм культури розумової праці.

САМОАНАЛІЗ – охоплює аналіз власних думок, почуттів тощо.

САМОБУТНІСТЬ – оригінальність, природна своєрідність.

САМОВИЗНАЧЕННЯ – свідомий акт виявлення і затвердження власної позиції в проблемних ситуаціях.

САМОВИХОВАННЯ – усвідомлена, цілеспрямована діяльність людини, спрямована на саморозвиток, самоосвіту, вдосконалення позитивних і подолання негативних якостей.

САМОКОНТРОЛЬ – свідоме регулювання поведінки, мотивів, почуттів, вчинків, дій від загальноприйнятих вимог.

САМООСВІТА – процес набуття знань у процесі самостійної роботи поза систематичним навчанням у стаціонарному навчальному закладі.

САМООЦІНКА – оцінка людиною самого себе, своїх достоїнств і недоліків, можливостей, якостей, свого місця серед інших людей.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ – здатність людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та психічних процесів.

САМОСВІДОМІСТЬ – оцінка людиною свого знання, морального обличчя та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе як істоти, що відчуває і мислить, як діяча.

СВІТОГЛЯД – сукупність принципів, поглядів і переконань, що визначають ставлення людини до дійсності.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ дає можливість учням розвивати мислення, оволодівати вміннями точно та змістовно висловлювати свою точку зору мовою конкретної науки, вести дискусію, діалог. Для семінару характерний безпосередній контакт тих, кого навчають, із викладачами.

СЕНСОРНИЙ – що відноситься до органів чуття.

СЕРЕДНІЙ РІВЕНЬ ВИХОВАНOSTI – властива стійка позитивна поведінка, наявність регуляції і саморегуляції, організації і самоорганізації, хоч активна позиція зі ставлення до діяльності і вчинків товаришів у класі ще не проявляється.

СЕРЕДОВИЩЕ – все те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, ближнього оточення і кінчаючи середовищем соціальним, в якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку і виховання.

СИНТЕЗ – створення цілісного уявлення, узагальнених характеристик, формулювання висновків про стан, тенденції розвитку об'єкту, що вивчається.

СИСТЕМА РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ – елемент багаторівневої освіти (від дитячого саду до післявузівського навчання), який припускає реалізацію інноваційних психолого-педагогічних пізнавальних технологій, що забезпечують неухильний розвиток форм і засобів навчання і якнайповнішу реалізацію здібностей педагогів і учнів.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД – орієнтує дослідника на розкриття цілісності об'єкту, виявлення його внутрішніх зв'язків і стосунків.

СІМ'Я – це первинний осередок суспільства, заснований на подружньому і кровному спорідненні.

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ – це система виховання та освіти, яка складається в умовах конкретної родини силами батьків та родичів.

СІМЕЙНИЙ КОЛЕКТИВ – його складають члени однієї родини. Склався історично як важливе соціальне утворення суспільства.

СЛОВО – оцінює судження.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – засвоєння людиною цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих зараз даному суспільству.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ – процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, залучення до суспільного життя як активної, дієвої сили.

СОЦІОЛОГІЯ – наука про суспільство як цілісну систему і про окремі соціальні інститути, процеси, суспільні групи.

СПАДКОЄМНІСТЬ – це природні риси людини, які передаються дітям від батьків; вони є передумовами, задатками розвитку особистості.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ШКОЛА - забезпечує поглиблене вивчення одного чи декількох курсів учнями від 6—7 до 17—18 років і від 11—12 до 17—18 років.

СПЕЦІАЛЬНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА (ШКОЛА-ІНТЕРНАТ) – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку.

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА – теоретичні основи, принципи, методи, форми і засоби виховання і освіти дітей і дорослих, що мають відхилення у фізичному або психічному розвитку.

СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА – передбачає формування початкових вмінь і навичок праці з обраної спеціальності.

СПІЛКУВАННЯ – взаємодія суб'єктів, в якій відбувається обмін раціональною і емоційною інформацією, діяльністю, досвідом, знаннями, уміннями і навичками, що є необхідною умовою розвитку і формування особистості.

ОБ'ЄКТ – явище, предмет або особа, на яку спрямована чия-небудь діяльність, увага і т.і.

СПІЛКУВАННЯ – один з універсальних способів вияву групової форми буття людей.

СПОСІБ ДІЯЛЬНОСТІ – сукупність прийомів і методів, що забезпечують результат якої-небудь діяльності.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ – метод, який полягає в систематичному і цілеспрямованому сприйнятті об'єкта, що вивчається, з метою збору інформації, фіксації дій або фактів і проявів поведінки об'єкта для його вивчення і узагальнення.

СПРЯМОВАНІСТЬ – сукупність стійких мотивів, орієнтуючих поведінку і діяльність особи незалежно від конкретних умов.

СПРЯМУВАННЯ – наполегливий потяг, тяжіння до чого-небудь, до досягнення будь-якої мети.

СТАНДАРТ – єдина типова форма організації, здійснення чого-небудь.

СТАНДАРТ ОСВІТИ – система основних параметрів, що приймаються як державна норма освіти, що враховує можливості кожної особи.

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ – складова загального процесу виховної роботи школи і сім'ї, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді.

СТЕРЕОТИП – звичне ставлення людини до якого-небудь явища, що склалося під впливом певних умов і попереднього досвіду.

СТИМУЛЮВАННЯ – активізація дій, вчинків, явищ на основі підвищення зацікавленості.

СУБ'ЄКТ – особа або група осіб, що виступають активним діячем в якому-небудь акті.

СТИМУЛЮЮЧА ФУНКЦІЯ – допомагає активізувати дії вихованця у тій галузі, де проявляються його позитивні якості, засудити негативні вчинки.

СТРУКТУРА УРОКУ – це взаємозв'язані і взаємообумовлені частини уроку, які відрізняються своїми задачами і характером діяльності учителя і учнів. Сукупність елементів уроку, що забезпечують його цілісність і збереження основних характеристик при різних варіантах поєднання. До цих елементів належать: організація початку уроку, постановка цілей і завдань уроку, пояснення, закріплення, повторення, домашнє завдання, підбиття підсумків уроку. Тип уроку визначається наявністю і послідовністю структурних частин.

СУБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ – індивід або група людей, які здійснюють цілеспрямований виховний вплив на особу або колектив з метою формування в них певних якостей.

СУБ'ЄКТ – людина, що пізнає зовнішній світ і що впливає на нього, з метою підпорядкування своїм інтересам.

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ – внутрішній зміст процесу навчання, в якому відбиваються в єдності його компоненти: мета, зміст матеріалу, принципи, викладання, учення, методи і форми навчання.

СХВАЛЕННЯ – як форма вимог, використовується в тих випадках, коли учень домогся певних успіхів, а похвала педагога спонукає його до поліпшення діяльності, сприяє появі почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності.

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ – дозволяє отримувати результат, якого раніше ніхто не домагався, дає можливість діяти різними шляхами за ситуації, коли невідомо, який з них може привести до бажаного підсумку.

ТЕМПЕРАМЕНТ – сукупність індивідуальних особливостей особи, що характеризують динамічну емоційну сторону її діяльності і поведінки.

ТЕОРЕТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – це словесно виражене розуміння людиною походження тієї або іншої речі, того або іншого явища, поняття, уміння простежити умови цього походження, з'ясувати, чому ці поняття, явища або речі набули тієї або іншої форми.

ТЕРМІН – слово або поєднання слів, що є точним визначенням певного поняття з якої-небудь галузі.

ТЕСТ – стандартизоване завдання, що дозволяє виявити наявність або відсутність яких-небудь характеристик в особі, що навчається: знань, умінь, здібностей, а також ставлення до тих або інших об'єктів.

ТЕХНІКА – сукупність професійних прийомів, які використовувались в якій-небудь діяльності, мистецтві, майстерності.

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА – проект майбутнього навчального процесу.

ТЕХНОЛОГІЯ – сукупність знань про засоби і методи здійснення тих або інших процесів.

ТИМЧАСОВИЙ КОЛЕКТИВ – складається з осіб, які належать до постійних колективів для виконання тимчасових завдань, задоволення своїх пізнавальних і соціальних інтересів (танцювальний колектив, хор, туристська група та ін.). Чисельно вони невеликі, згруповані на основі соціальних інтересів.

ТРАДИЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ – технології, побудовані на основі пояснювально-ілюстративного способу навчання, вживані за традицією, часто неусвідомлено, за зразком.

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ – процес залучення школярів до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної роботи з метою передавання їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці.

УВАГА – зосередженість розумової діяльності суб'єкта в даний момент часу на якому-небудь реальному або ідеальному об'єкті – предметі, події, образі, міркуванні та ін.

УМІННЯ – свідомо діяльність людини, за якої узгоджуються розумові і практичні дії, спрямована на досягнення усвідомленої мети.

УМОВА – обставина, від якої що-небудь залежить; обстановка, в якій що-небудь відбувається.

УМОВА – як форма вимог, ставиться учням тоді, коли для виконання бажаної для них діяльності їм необхідно спочатку зробити щось інше. При цьому так поєднують види діяльності, щоб вони витікали одна з одної, щоб між ними був природний зв'язок (поправиш справи з навчанням, будеш займатися в оркестрі).

УНІФІКАЦІЯ – приведення чого-небудь до єдиної форми, єдиного виду, системи.

УПРАВЛІННЯ – діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на об'єкт управління.

УПРАВЛІННЯ – керівництво діяльністю чого - або кого-небудь.

УРОК – це цілісний, обмежений певними рамками часу відрізок навчально-виховного процесу. Динамічна і варіативна основна форма організації навчального процесу, за якої в рамках точно встановленого часу викладач займається з певним складом учнів, використовуючи всілякі методи і засоби навчання для вирішення поставлених завдань освіти, розвитку і виховання.

УСНЕ ОПИТУВАННЯ – найпоширеніший і найефективніший метод контролю знань, який застосовується при вивченні майже всіх предметів і на всіх етапах навчання. Суть його полягає в тому, що педагог в прямому контакті з тим, що відповідає, виявляє рівень його знань шляхом різних форм опитування (фронтального, індивідуального або групового).

УСТАНОВКА – уявлення про об'єкт або явище, що складається на основі раніше отриманої інформації, теоретичних висновків, очікувань і тому подібне.

УЯВА – 1) віддзеркалення майбутнього, створення нового образу на основі минулого досвіду; 2) побудова образу або створення програми поведінки в ситуації невизначеності.

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ – об'єднанні в три групи: спадкоємність, середовище, виховання.

ФАКУЛЬТАТИВ – це важлива форма, яка сприяє поглибленню та розширенню науково-теоретичних знань, задоволення пізнавальних інтересів та розвитку творчих здібностей.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ – система соціально-педагогічних заходів спрямованих на зміцнення здоров'я та загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок.

ФОРМАЛЬНИЙ – 1) офіційний, законний, вироблений в прийнятому порядку; 2) бюрократичний, такий, що дотримується тільки форми.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – це спеціально організована діяльність учителя і учнів, яка проходить за установленим порядком і в певному режимі.

ФОРМУВАННЯ – процес становлення особистості в результаті об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання і власної активності особи.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ – це становлення людини як соціальної істоти, яке проходить у результаті впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

ФРОНТАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ дозволяє педагогу у відносно короткий термін перевірити знання у великої кількості учнів, спонукаючи їх до високої активності; сприяє узагальненню і систематизації повторюваного матеріалу, що дуже важливо при переході до вивчення нового матеріалу.

ХАРАКТЕР – комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до суспільства, до праці, колективу, до самої себе.

ЦІЛЕСПРЯМОВАНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – особлива форма активності, спрямована на зміну самого себе як суб'єкта навчання, на отримання не зовнішніх, а внутрішніх результатів, на досягнення теоретичного рівня мислення.

ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД забезпечує у вивченні цілісність об'єкту, відмінну від простої суми окремих частин.

ЧАСТКОВО-ПОШУКОВЕ НАВЧАННЯ – викладач ставить пізнавальну проблему і спрямовує пошук, а учні самостійно пізнають істину.

ЧИННИК (що робить, виробляє) – рушійна сила, причина, істотна обставина в якому-небудь процесі, явищі.

ШАБЛОН – зразок, за яким виготовляють вироби, однакові за формою, розміром і т.п.

ШКІЛЬНА ДИСЦИПЛІНА – це дотримання учнями правил поведінки в школі і за її межами, чітке і організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадському обов'язку.

ШКОЛА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат).

ШКОЛОЗНАВСТВО – галузь педагогічної науки, що має своєю метою дослідження змісту і методів управління шкільною справою, розкриття особливостей системи керівництва школою, організації її роботи.

ЮНАЦЬКИЙ ВІК – період розвитку людини, що відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – «якісні» зміни в навчальному процесі, які можна зафіксувати як поліпшення знань, умінь і навичок, відповідно до планованих результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агафонова А. С. Практикум по общей педагогике: [учебное пособие]. – СПб.: Питер, 2003. – 416 с.
2. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи: 3б. метод. матеріалів НДІ педагогіки України; ред. група Г.С.Дегтярьова та ін. – К.: «Хрещатик», 1992. – 109 с.
3. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе: научное издание / Ю. К. Бабанский. – М. : «Просвещение», 1985. – 208 с.
4. Базаркина Е.Л. Беседы о нравственности для старшеклассников / Е.Л. Базаркина. – Волгоград: «Учитель», 2006. – 155 с.
5. Безрукова В.С. Проективная педагогика / В.С. Безрукова. – Екатеринбург: «Деловая книга», 1996. – 344 с.
6. Бережнова Е.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: [учебник] / Е.В. Бережнова, В.В. Краевский. – М.: «Академия», 2005. – 128 с.
7. Бережнова Л.Н. Этнопедагогика: [учеб. пособие] / Л.Н. Бережнова, И.Л. Набок, В.И. Щеглов. – М.: «Академия», 2007. – 240с.
8. Березняк Є.С. Реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності директора школи: метод. посіб. для кер. шк. / Є. С. Березняк. – К. - 1996. – 60 с.
9. Березовин Н.А. Психология и педагогика: [учебно-методическое пособие для студентов средних и высших учебных заведений: в 2-х ч. – Ч. 2: Педагогика / Н.А. Березовин, Н.А. Цирельчук, М.И. Чеховских – Минск: МГВРК, 2002. – 336 с.
10. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносини з учнями): навчально-методичний посібник для вчителів шкіл, викладачів, студентів педагогічних навчальних закладів / А. М. Бойко. – М-во освіти України, Ін-т змісту і метод. навч. – Київ: ІЗМН, 1996. – 232 с.
11. Бондар В.І. Теоретичні основи і технології педагогічного аналізу: Управлінський аспект: [навчальний посібник] / В.І. Бондар. – К.: УДПУ, 1996. – 66 с.

12. Бондар В.I. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В.І. Бондар. – К., 2000. – 192 с.
13. Бордовская Н.В. Педагогика. Учебник для вузов / Н.В. Бордовская. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 304 с.
14. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920) / Г. Васькович. – К., 1999. – 359 с.
15. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: [підруч. для педагогів] / [Всеукр. пед. Т-во ім. Г. Ващенко]. – К.: «Школяр», 1999. – 385 с.
16. Ващенко Г. Виховний ідеал: підруч. для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Пед. т-во ім. Г. Ващенко. – 3-є вид. – Полтава: «Полтав. вісник», 1994. – 191 с.
17. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. – К.: Укр. вид. спілка, 1997. – 415 с.
18. Вигман С.Л. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / С.Л. Вигман. – М.: ТК Ведби, Изд-во «Проспект», 2006. – 208 с.
19. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання [Текст]: пед. нариси / О. І. Вишневський. – Львів: Львівський обл. наук.- метод. ін-т освіти : Львівське обл. пед. т-во ім. Г.Ващенко, 1996. – 238 с.
20. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова – К.: 2001. – 576 с.
21. Волынкин В.И. Педагогика в схемах: учебное пособие – Ростов-н/Д: «Феникс», 2007. – 283 с.
22. Воронцовская Л.Н. Народная педагогика / Л.Н. Воронцовская, Ю.В. Мелешко. – Минск: «Красико-Принт», 2007. – 176 с.
23. Воспитание нравственной личности в школе: пособие для руководителей учреждений образования, педагогов-организаторов, классных руководителей/ под ред. профессора К.В. Гавриловец. – Минск: ИВЦ Минфина, 2005. – 226 с.
24. Воспитательная деятельность педагога: учеб.пособие /Под общ. ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой.- М.: «Академия», 2007. – 336 с.
25. Вульф В.Б. Основы педагогики / В.Б. Вульф, В.Д. Иванов. – М. Изд-во УРАО, 2000. – 614с.
26. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія [Текст]: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: Вища школа, 1995. – 237 с.
27. Гессен С.Я. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.Я.Гессен – М.: «Школа-пресс», 1995. – 448 с.
28. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ: «Либідь», 1997. – 376 с.
29. Дереклеева Н.И. Классные часы по теме «Нравственность»: 9-11 класс / Н.И. Дереклеева. – М.: 5 за знания, 2007. – 176 с.
30. Дереклеева Н.И. Справочник классного руководителя (10-11 классы) / Н.И. Дереклеева, М.Ю. Савченко, И.С. Артюхова; под ред. И.С. Артюховой. – М.: ВАКО, 2006. – 256 с.
31. Джурицкий А.Н. Зарубежная педагогика [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / А. Н. Джурицкий. – М.: «Гардарики», 2008. – 383 с.

Дик Н.Ф. Классные часы в лицее и колледже [Текст] / Н. Ф. Дик. – Ростов н/Д: «Феникс», 2006. – 320 с.

32. Довідник класного керівника: Збірник документів / Ред. кол. П.М.Щербаков (голова) та ін. – К., 1996. – 238 с.

33. Ерофеева М.А. Общие основы педагогики. Конспект лекций / М.А. Ерофеева. – М.: «Высшее образование», 2006. – 188 с.

34. Жук О.Л. Педагогика: учеб.-метод. комплекс для студентов пед. Специальностей / О.Л. Жук. – Минск, БГУ. – 2003. – 383 с.

35. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников [Учебное пособие] / Н.Н. Захаров. М.: Просвещение, 1988. – 272 с.

36. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя – Ростов-н/Д: Феникс, 1997. – 480 с.

37. Ковалева Е.В. История педагогики и образования: [учеб.-метод.пособие] / Е.В.Ковалева, И. М. Яковенко; КамГУ им.Витуса Беринга – Петропавловск-Камчатский: КамГУ им.Витуса Беринга, 2013. – 377 с.

38. Коджаспирова Г.М. Педагогика : учебник / Г.М. Коджаспирова. – М.: КНОРУС, 2010. – 744 с.

39. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г.М. Коджаспирова. – М.: «Айрис-пресс», 2006. – 256 с.

40. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике (междисциплинарный) / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.

41. Кремень В. Психолого-педагогічна наука в ідеологічній проекції // Учитель, 1999. - № 11-12. – С. 22-24.

42. Левківський М.В. Історія педагогіки / М.В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.

43. Легенький Г.И. Цель и способы воспитания / Г.И. Легенький. – М., 1990. – 136 с.

44. Леднев В.С. Содержание общего среднего образования: Проблемы структуры / В.С. Леднев – М.: «Педагогика», 1980. – 264 с.

45. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.

46. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников / Б.Т. Лихачев – М.: «Просвещение», 1985. – 175 с.

47. Лозова В.І. Педагогіка / В.І. Лозова, В.І. Москаленко, П.Г. Троцько – К.: Інститут системи досліджень освіти (УСДО), 1993. – С.3-9.

48. Лында А.С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся / А.С. Лында – М.: «Высш. Школа», 1979. – 157 с.

49. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) / В.К. Майборода. – К.: «Либідь», 1992. – 196 с.

50. Максакова В.И. Педагогическая антропология: учеб. пособие / В.И. Максакова. – М.: «Академия», 2004. – 208 с.

51. Максимова В.М. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы / В.М. Максимова. – М.: «Просвещение», 1987. – 160 с.
52. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А.К. Маркова. – М.: «Просвещение», 1983. – 96 с.
53. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія: Методичний посібник / І.В. Мартинюк. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.
54. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М.И. Махмутов. – М.: «Просвещение», 1997. – 240 с.
55. Морева Н.А. Основы педагогического мастерства: практикум: [учебное пособие для вузов] / Н.А. Морева. – М.: «Просвещение», 2006. – 192 с.
56. Морева Н.А. Педагогика среднего профессионального образования: [Учеб. пособие для студ. пед. Вузов]. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 304 с.
57. Морева Н.А. Современная технология учебного занятия / Н.А. Морева. – М.: «Просвещение», 2007. – 158 с.
58. Мудрик А.В. Психология и воспитание / А.В. Мудрик. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 472 с.
59. Мудрик А.В. Социализация человека: [учеб. пособие] / А.В. Мудрик. – М.: «Академия», 2006. – 304 с.
60. Никитина Н.Н. Введение в педагогическую деятельность: Теория и практика. / Н.Н. Никитина, Н.В. Кислинская. – М.: «Академия», 2004. – 224с.
61. Общая и профессиональная педагогика: [учеб. пособие для студентов пед. вузов] / Под редакцией В.Д. Симоненко. – М.: «Вентана-Граф», 2007. – 368 с.
62. Организация профессиональной работы школы, ПТУ, предприятия: Пособие для учителя школы, ПТУ, предприятия / Под ред. М.И.Махмутова. – М., 1986. – 127 с.
63. Орехова В.А. Педагогика в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / В.А. Орехова. – М.: КНОРУС, 2006. – 200 с.
64. Основы педагогики: [учеб. пособие] / А.И. Жук, И.И. Казимирская, О.Л. Жук, Е.А. Коновальчик; Под общ. ред. А.И. Жука. – Минск: «Аверсэв», 2003. – 349 с.
65. Островский Э.В. Психология и педагогика: [учеб. пособие] / Э.В.Островский, Л.И.Чернышев; Под ред. Э.В.Островского. – М.: Вузовский учебник, 2007. – 384 с.
66. Педагогика школы / Под ред. Г.И.Щукиной. – М.: 1977. – С.233-235.
67. Педагогика. [учебное пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей] / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Пед. об-во России, 1998. – 640 с.
68. Педагогика: [учебн. пособие для студентов пед. уч. завед.] / В.А. Сластенин и др. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
69. Педагогика: [учебное пособие] / Под. ред. П.И. Пидкасистого. – М.: «Высшее образование», 2006. – 432 с.

70. Педагогика: учебник для бакалавров / Л. П. Крившенко [и др.]; под ред. Л. П. Крившенко – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: «Проспект», 2013. – 488 с.
71. Пидкасистый П.И. Педагогика. [учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей] / под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 608 с.
72. Подласый И.П. Педагогика: [учебник] / И.П. Подласый. – М.: Высшее образование, 2006. – 540 с.
73. Подласый И.П. Педагогика: учебн. для студентов высших пед. уч. завед. / И.П. Подласый. – М.: Просвещение: гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 432 с.
74. Психология и педагогика: [учебное пособие] / под ред. В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, А.И. Подольской, В.А. Сластенина. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2004. – 585 с.
75. Рангелова Э. Превентивная педагогика / Э. Рангелова, А.П. Сманцер. – Минск: БГУ, 2008. – 263 с.
76. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск: «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
77. Сафронова Е.М. Спутник классного руководителя. 9-11-е классы. Воспитательная работа в профильной школе / Е.М. Сафронова. – М.: «Глобус», 2007. – 189с.
78. Свадковский И.Ф. Введение в педагогику: курс лекций / И.Ф. Свадковский. – М.: Академия, 2005. – 156с.
79. Селиванов В.С. Основы общей педагогики: теория и методика воспитания: [учеб. пособие] / В.С. Селиванов. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 336 с.
80. Семушина Л.Г. Содержание и технология обучения в средних специальных учебных заведениях: Учебное пособие для преп. УСПО. / Л.Г. Семушина, Н.Г. Ярошенко. – М.: «Мастерство», 2001. – 272 с.
81. Скаткин М.Н. Дидактика средней школы: некоторые проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин – М.: Просвещение, 1982. – 319 с.
82. Смирнов В.И. Общая педагогика: [учеб. пособие] / В.И. Смирнов. – М.: Логос, 2003. – 304 с.
83. Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений и колледжей] / С.А. Смирнов и др. – М.: «Академия», 2006. – 512 с.
84. Соціальна педагогіка. Навчально-методичний посібник / За ред. А.Й.Капської. – К.: ІЗМН, 1998. – 220 с.
85. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання: [посібник для вчителів поч. класів та студ. пед. фак.] / М.Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 180 с.
86. Стефановская Т.А. Классный руководитель: функции и основные направления деятельности: [учеб. пособие] / Т.А. Стефановская. – М.: «Академия», 2006. – 192 с.

87. Столяренко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям] / А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
88. Столяренко А.М. Общая педагогика: [учеб. пособие] / А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
89. Столяренко Л.Д. Педагогика: 100 экзаменационных ответов. / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин – М.: ИКЦ «МаРт», Ростов н/Д, 2003. – 256 с.
90. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин. – Ростов-н/Д: «Феникс», 1999. – 576 с.
91. Страчар Э. Система и методы руководства учебным процессом / Е. Страчар. – К.: Рад. школа, 1982. – 295 с.
92. Сухомлинский В.А. Хрестоматия по этике / В.А. Сухомлинский. – М.: «Педагогика», 1990. – 303 с.
93. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: [учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений] / Н.Ф. Талызина. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 288 с.
94. Федоренко И.Т. Подготовка учащихся к усвоению знаний / И.Т. Федоренко. – К.: «Рад. школа», 1980. – 94 с.
95. Фицула М.М. Педагогіка / М.М. Фицула. – К.: Центр „Академія”, 2001. – С.75-78.
96. Фицула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник] / М.М. Фицула. – Тернопіль: «Богдан», 2003. – 192 с.
97. Фокин Ю. Г. Теория и технология обучения: Деятельностный подход / Ю.Г. Фокин. – М.: «Академия», 2006. – 272 с.
98. Харламов И.Ф. Педагогика: краткий курс: [учеб. пособие] / И.Ф. Харламов. – Минск: «Высш.школа», 2005. – 272 с.
99. Цыркун И.И. Система инновационной подготовки специалистов гуманитарной сферы / И.И. Цыркун. – Минск: «Технологія», 2000. – 312 с.
100. Чепиков В.Т. Педагогика. Краткий учебный курс / В.Т.Чепиков. – М.: Новое знание, 2003. – 173 с.
101. Чечет В.В. Педагогика семейного воспитания: [учеб. пособие] / В.В. Чечет. – Минск: «Пачатковая школа», 2007. – 184 с.
102. Щуркова Н.Е. Классный час: Поговорим о жизни: Материалы для воспитателей и классных руководителей / Н.Е. Щуркова. – М.: АРКТИ, 2005. – 168 с.
103. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания: [учебное пособие] / Н.Е. Щуркова. – СПб.: Питер, 2005. – 366 с.
104. Яковенко И.М. Этнопедагогика: учеб.- методическое пособие / И. М. Яковенко; Е. В. Ковалева; КамГУ им. Витуса Беринга. – Петропавловск-Камчатский: КамГУ им. Витуса Беринга, 2013. – 422 с.

Андрюшина Любов Леонідівна – професор, завідувача кафедри педагогіки і психології, вчений секретар Вченої ради Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Автор понад 125 наукових праць, підготувала 2 навчальні посібники «Психологія навчання», «Основні поняття психології спорту» з грифом Міністерства освіти і науки України. Любов Леонідівна нагороджена Почесною грамотою Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за активну науково-просвітницьку та освітню діяльність; Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України за сумлінну

працю та особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (1999 р.), з 2001 року – член-кореспондент Петровської академії наук і мистецтв.

Каковкіна Ольга Анатоліївна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, автор понад 32 науково-методичних праць з яких навчальний посібник «Педагогіка для студентів вищих навчальних закладів спортивного профілю» (2014).

Кожедуб Тетяна Геннадіївна – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. У 2013 році стала стипендіатом Кабінету Міністрів України, як краща аспірантка вищого навчального закладу. Автор понад 23 науково-методичних праць, серед яких навчальні посібники «Педагогіка для студентів вищих навчальних закладів спортивного профілю» (2014), «Інноваційні підходи до теоретичної підготовки у фізичному вихованні» (2014), «Інноваційні технології у фізичному вихованні» (2015).

